Lillian Hellman

şarlatanlar dönemi

Milliyet YAYINLARI

YADİRKİTAP

Türkçesi: Tomris Uyar

ŞARLATANLAR DÖNEMİ

LILLIAN HELLMAN

MİLLİYET YAYIN LTD ŞTİ YAYINLARI / 538
DİZİ DIŞI
SCOUNDREL TIME
Yayın hakkı: Lillian Hellman
Türkiye'de yayın hakkı: Milliyet Yayın Ltd Şti / ONK
Birinci baskı: Ekim 1977
Dizgi, baskı, cilt: Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri, 27 73 37

LILLIAN HELLMAN

ŞARLATANLAR DÖNEMİ

Türkçesi
TOMRİS UYAR

Milliyet
YAYINLARI

GİRİŞ

1952 yılında, oyun yazarı Lillian Hellman, Amerika'ya karşı çalışmalar yaptığı varsayımıyla, «Amerikanizm»imizi ayakta tutmakla görevlendirilmiş Kongre Kurulu'nun huzurunda tanıklığa çağrıldı. Gücünün doruğuna varan Joseph McCarthy'nin, Senato'ya yeniden seçildiği yıldı bu yıl; gel gelelim Hellman, onun başkanlık ettiği Senato Kurulu'na çağrılmamıştı. İkincil önemde bir kurul önüne çıkıyordu — ki bu kurul, gücünden ve uzun süren etkinliğinden ötürü, Soğuk Savaş Döneminin *asıl* Kurulu olacaktı sonraları: Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulları Meclisi (HUAC). Bu yüzyılın hemen hemen üçte birini, durmadan kabaran dosyalar, ifadeler ve raporlar üstüne kafa yormakla geçirdi kurul üyeleri. En güçlü dönem, 1948'de, Hiss davasının «açığa çıkması»yla başlı-

yordu. Oysa daha 1947'lerde Amerikan sanat ürünlerine ideolojik testler uygulayarak yaygın egemenliğini kurmuştu bile ve işe sinema çevresinden başlamıştı.

1944 yapımı bir film, özellikle tedirgin ediyordu kurul üyelerini. Bilirkişi olarak romancı Ayn Rand çağrıldı; o da yapıtın ana çizgisini hemen tanımlamakta gecikmedi: Ruslar, gülümserken görünüyorlardı filmde. «Komünistlerin her zaman kullandıkları bir propagandadır insanları gülerken göstermek.» Rus propagandası, Rusları gülerken gösterdiğine göre, bu Amerikan filmi de Rusları gülerken gösteriyorsa, demek ki Rus propagandası parmağı vardı bu filmde. Bayan Rand, bu tür akıl yürütmelerle ün yapmıştır zaten; 1947'de ondan feyz almaya çalışan kongre üyesi öğrencilerinin de gözlerini kamaştırdı bu mantık. O günlerde en gözde öğrencilerinden biri de, Richard Nixon'du, ve öğretmenine Gülümsemeler Tasımı konusunda soracak sorusu yoktu. Yalnız, Temsilci John McDowell'ın birtakım kuşkuları olduğu anlaşılıyor:

McDowell: Artık Rusya'da hiç kimse gülmüyor mu yani?

RAND Tıpatıp sözcük anlamıyla soruyorsanız, hayır diyebilirim.

McDowell: Gülmüyorlar yani?

RAND: Bizim bildiğimiz anlamda gülmüyorlar evet. Gülecek olurlarsa, özel, kişisel olarak gülüyorlar, raslansal. Toplumsal olarak değil kesinlikle. Düzenlerini onaylarcasına gülmüyorlar.

Senaryo yazarı Bayan Rand, mutlaka senaryolarına da garip notlar düşmüştür — şöyle sözgelimi: «Raslansal olarak gülümse, toplumsal olmasın.»

Song of Russia'da (Rusya Şarkısı), baş oyuncu Robert Taylor'du. Ayn Rand, bir Rus çiftçisine, «Nefis bir buğday,» dediğinden ötürü onu asla bağışlayamıyordu. Belki Bay Nixon da, kadın romancımız konuşurken bir yandan notlar alıyordu. Çünkü yirmi beş yıl sonra, Çinli liderlere Çin Seddi'nin «nefis» bir sed olduğunu söyleyecekti. (Ve bu arada bizler, ne iyi cins buğday yetiştirdiğimizi Rusların ağzından duyacaktık.) Gelgelelim Robert Taylor'm önünde, metinde Ruslar hakkında söylediği «sözleri» değiştirebileceği bir çeyrek yüzyıl uzanmıyordu; filmde oynayışından üç yıl, Bayan Rand'm filmi mahkûm edişinden iki gün sonra, Kurul önüne çağrıldı. Gerçekten tövbekâr olmuştu.

(KURUL DANIŞMANI) ROBERT STRİPLİNG: Bay Taylor, Komüni m propagandası yapıldığını düşündüğünüz bir filmde hiç oynadınız mı şimdiye kadar?

TAYLOR: Sanırım Rusya Şarkısı'*ndan söz ediyoruz şu anda. Şu kadarını söylemeliyim ki,* Rusya Şarkısı'*nın yapılmasına o dönemde kesinlikle karşı çıkmıştım. Filmde, hiç değilse bence, Komünizm propagandası vardı... Bence hiç yapılmamalıydı. Bugün olsa, yapılmazdı sanırım.*

Peki Komünizm propagandası yapıldığını sezmişse, neden oynamıştı filmde Bay Taylor? Çünkü

Federal Hükümetin Savaş Bilgileri Bürosu'nda görevli sinema propaganda bölümü şefi, kendisinden rica etmişti — cesur bir silâh arkadaşımızı, Hitler'e açtığımız savaşta bizimle omuzomuza çarpışan bir dostu anlatacaktık. Peki, hükümetin isteğine uyduğuna göre neden şimdi *dönüyordu?*

Kişi, hükümetin yürüttüğü çizgide değişiklik olacağını bilmeli, yeniyi benimseyip eskiyi yadsımalıydı, günah çıkarma fırsatı çıktığına sevinmeliydi de ondan:

RİCHARD NİXON: Yani bu Kurul'un önüne çıkmanızın gerek gişe, gerekse büyük bir olasılıkla, ününüz ya da başka açılardan sizi olumsuz yönde etkileyeceğini bildiğiniz halde, kendinizi temize çıkmış hissediyorsunuz ve gerektiğinde, yeniden çağrıldığınızda, aynı şekilde davranacağınızı söylüyorsunuz, öyle mi?

TAYLOR: Elbette efendim. Amerikan halkına ve Amerikan halkının inancına sıkı sıkıya bağlıyım ben, bugün de süregelen birtakım sapık ideolojilere karşın, Amerika'yı ve Amerikan tarzı yönetim biçimini her şeyin üstünde tutanlarla işbirliği yapmaya hazır halkımıza, kışkırtıcılar istedikleri kadar eleştirsinler beni.

Bu yanıt, hak ettiği büyük alkışı toplayacaktı — Amerika ya da Amerikalı sözcüklerini bir tümcede dört kez kullanabilen herkese bayılırız biz.

II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Bay Taylor'ın ad vererek alttan alta yaltaklandığını öğrendik hepimiz — saydığı şu kişilerin Komünist olabileceklerini birilerinden *duymuştu:* Howard Da

Silva, Karen Morley, Lester Cole Böylece bu adlar da kendi girişimiyle hazırladığı kara listeye katılıyorlardı:

STRİPLİNG: Yani Komünist saydığınız birinin rol aldığı bir filmde oynamayacağınızı söylüyorsunuz, değil mi?

TAYLOR: Elbette oynamam, üstelik o kişinin Komünist olduğunu kesinlikle bilmem gerekmez. Evet biraz önyargılı davranıyorum gibi gelebilir. Ama birlikte çalışacağım kişinin Komünist olduğundan kuşkularım varsa, ya ben, ya o derim hiç çekinmeden,' Neden derseniz, bence yaşam, şu yoldaş Komünistlerle işbirlikçilerinin yöremde dolanıp bana verdikleri sıkıntıya katlanmama değmeyecek kadar kısa da ondan.

Bay Taylor, hükümetinden aldığı ipuçlarına karşı öylesine duyarlaşmıştı ki, tanıklığı sırasında «metinde» de hemen değişiklik yaptı. *Rusya Şarkısı*'nı yadsırken önce şöyle diyordu:

STRİPLİNG: Bay Taylor, sinemanın öncelikle bir eğlence aracı olduğuna, propaganda aracı olmadığına inanıyor musun?

TAYLOR: Elbette. Bence sinema endüstrisinin asıl amacı eğlendirmek olmalı; ne fazla, ne eksik.

STRİPLİNG: Yani sizce sinema endüstrisi, yalnızca eğlendirici filmler yapsa, siyasal filmler yasaklansa, daha iyi bir durumda mı olurdu?

TAYLOR: Elbette kuşkusuz... Arada sırada kimsenin görmediği, yakalayamadığı sızmalar oluyor. Komünistler filmcilikte çalışmasalar, fırsat buldukça araya birşeyler sokuşturamazlardı.

Tam o sırada başkan, yeni ipuçları sürmeye başladı ortaya, Bay Taylor da iki tümce sonra 180 derecelik bir dönüş yaptı:

J. PARNELL THOMAS: Bay Taylor, sinema endüstrisinin Komünizme karşı filmler yapmasından, Komünizm'i gerçek yüzüyle gözönüne sürmesinden yana mısınız?

TAYLOR: Sayın Thomas, zamanı gelince — ki uzun sürmeyecek sanırım — bu tür filmlere gereksinim duyulacaktır. Bence sinema endüstrisi Komünizm-düşmanı filmler yapacaktır, yapmalıdır da. Tarihi tam bilemem, yalnız bu tür filmlerin yapılacağını, yapılması gerektiğini bilirim, onu söylerim.

Gerçek Parti üyesi en küçük bir işarette geçmişini yadsımaya hazırdır, ne var ki Bay Taylor, Kurul önüne çıktığı o kısacık süre içinde kendi çapında bir rekor kırmıştı, Kurul da, Amerika'nın tümünü bir partiye ve Amerikanizmi o partinin «çizgisi» doğrultusuna indirgemeyi başarmıştı. Kurul, ideoloji yarışında benimsediği baskın çıkma yöntemini geliştirip doruğuna erdirtmişti, düşmanı kendi öz silâhlarıyla bozguna uğratmak savaşıydı bu.

Elbette Kurul, ideolojik uyum gösterdiklerinde, ya da hızlı değişmelere başvurduklarında, hâlâ suçluyordu eleştiriyordu Komünistleri, önceliği kapanları yani senaryo yazarı Albert Maltz'ın 1946 tarihli bir *New Masses* gazetesinde çıkan makalesinde, «yazarlar, ürünleriyle değerlendirilmelidir, bağlandıkları kurullarla değil» sözünü söylemeye

nasıl zorlandığını birçok kez birçok tanıktan dinlemişti. Maltz, eleştirinin siyasal ölçütlere dayandırılmasıyla alay etmek amacıyla Lillian Hellman'ın Nazi-düşmanı oyunu «*Rhine'da Gözcülük*»ün Hitler-Stalin paktı süresince *New Masses* tarafından nasıl yadsındığını, sonradan Hitler, Rusya'yı işgal edince, nasıl baştacı edildiğini anmıştı yazısında.

Malts, bu sapmalarının hesabını vermeye çağrıldı; Hollywood gece kulüplerinden birindeki bir hücre toplantısında. Hemen, *Daily Worker*'da Robert Taylor'vâri bir dönüş yazısı yayımlandı. Hollywood'daki marksistleri biraraya toplamakta usta olan John Howard Lanson, Kurul'un öz üyesi J.B. Matthews kadar hızlı bir cepheciydi ve asıl ününü, katıldığı cephelerin sayısızlığından alıyordu.

1947 yılına geldiğinde, Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulları Meçlisi, nerdeyse yarım yüzyıldır işbaşındaydı. Ne var ki ipe sapa gelmeyen, karanlık birtakım «operasyon»lara girişmekten, iki Güneyli demokratın başkanlığında (Martin Dies ve John S. Wood) Semitizm-düşmanlığı ve üstü kapalı ırkçılık suçlamalarında uzmanlaşmaktan öteye gidememişti. Saygıdeğer Kongre üyeleri, yanına bile uğramıyorlardı Kurul'un. Ülkenin en ünlü Semitizm-düşmanı Gerald L.K. Smith, 1946'da Kurul önüne çıktığında, Temsilcilerden John Rankin, ona yalnızca Yeni Düzen'in sakıncaları konusundaki düşüncelerini sormuş, Semitizm-düşmanlığı ile ilgili eylemlerine hiç değinmemişti. Smith'e de işbirlikçi, uzman bir tanık gibi davranılmıştı.

Gelgelelim 1947'de olayların akışı değişmeye başladı. Bir önceki yılın Kongre seçimleri, onaltı

yıldan beri ilk kez, Cumhuriyetçi bir Kongreyi işbaşına getiriyordu; Truman'ın 1948'de yenileceğinin göstergesiydi bu. Şimdi Kurul'un başına Cumhuriyetçi bir başkan (J. Parnell Thomas) ve Cumhuriyetçi bir başdanışman (Robert Stripling) geçmişti ve Richard Nixon gibi çiçeği burnunda, yeni parlamış bir temsilci bile, Komünizm korkusunun Kurul'u kirli çamaşırların ortaya döküldüğü bir mahkemeye değil, düpedüz bir çıkar alanına dönüştürdüğünü sezmişti. Yeni saldırgan yöntemlerle çıkan Truman, 1947 baharında, Türkiye ile Yunanistan'ı sözümona «kurtarmak» tasarısıyla Soğuk Savaş'ı başlatıyordu. Bu arada yeni bir «Bağlılık» programı uygulamaya başlamıştı; federal devletin bütün memurlarının sorguya çekilmesi demekti bu ve savaş dönemlerinde bile böyle sert önlemlere başvurulmamıştı. Truman'ın Adalet Bakanlığı, Smith davalarını, yani yalnızca Komünist Parti'ye üye olmanın, sorguya çekilmek için yeterli sayıldığı davaları dinleyecek büyük New York jürisini toparlamaya çalışıyordu. Başsavcı, ancak savaş zamanlarında başvurulan ve Başkanın yazdığı bir tutuklama belgesiyle Gerhart Eisleri' tutukluyor, Ellis Adası'na sürüyordu. J. Edgar Hoover, Kurullar Meclisi'nin önüne iki kez çıkmış, savaş sırasında kendi kuvvetlerinin geniş çaptaki casusluk girişimlerini temize çıkarmak amacıyla Komünistlere «Beşinci Kol» diye bir ad takmıştı. Bir başka Kurul, (Ödemeler Dairesi), on kadar Dışişleri görevlisini «şaibeli» ilân ederek saldırıya girişmişti de Dışişleri Bakanı George Marshall, Kurul önüne çıkarılmadan salıvermişti suçlananları.

Derken, John Carter Vincent'ı Uzak Doğu Masası'ndan alarak gücünü ortaya koydu Senato.

Yine de o karmakarışık 1947 baharındaki en uğursuz olay, Başsavcı'nın çeşitli kaynaklardan yararlanarak düzenlediği Liste idi. Önceleri, içişlerini ilgilendiren bir belge diye düşünülmüştü bu liste, Truman'ın bağlılık sınavlarını tamamlayıcı nitelikteydi. Federal memurların eğilimlerini sınamada dört çeşit ilişkiyi temsil eden kuruluşların, örgütlerin listesi sunuluyordu — Komünistlerle, Faşistlerle, totaliter dünya görüşüyle ya da başka çarpık ideolojilerle bağlantılar. Bu kuruluşlardan birine ya da birkaçına üyeyseniz, işe alınmadan önce geniş bir soruşturma yapılıyordu hakkınızda. Gelgelelim aynı yıl, tam Truman, Başsavcı Tom Clark aracılığıyla Marshall Planı'mn Komünizme karşı bir kalkan olarak kullanılmasını sağlamaya çalışırken, liste yayımlanıverdi.

İnsan haklarının tümüne yöneltilmiş kökten bir saldırıydı bu, bir küfürdü düpedüz ve sonraki küfürlere zemin hazırlıyordu — Kongreye, tek tek yetkililere ve özel kara listeler yapan iş adamlarına gereken zemini. Hiçbir yasa dışı eylem, suç göstermeden, hattâ bireysel yanıt mekanizmasının işlemesine bile olanak tanımadan, Hükümet, sürüyle örgütten herhangi birine katılmış herhangi bir yurttaşı, hain diye damgalamakta serbestti. Kamuoyu, durumu, bu tür örgütlere paraca katkıda bulunanların, ya da onların toplantılarına katılanların da cezalandırılacağı biçimde yorumlamakta gecikmedi. Başlangıçta, federal memurların, aksi kanıtlanıncaya kadar suçlu sayılmaları amacıyla

düzenlenen liste, artık kişilere, ister özel işlerinde, ister kamu görevlerinde çalışıyor olsunlar, *hiçbir* yetkinin ve görevin verilmemesi için kullanılıyordu. Hükümet, mahkeme salonlarında, savunmak gereğini bile duymadığı toplu ve kaypak bir suçlamaya girişmişti. Artık elinde Liste olan her yurttaş, Birleşik Devletler Hükümeti'nin yetki belgesine sahipmiş gibi canının çektiği yurttaşa dilediğince kara çalabilirdi. İşte kara liste kampanyaları bu tutumdan doğdu; ilişkiler zincirinde suç bulup çıkarma kuramları, çeyrek yüzyıl süren kovuşturmalar, antetli kâğıtlardan, bağışlardan, toplantı tutanaklarından, belirsizlikten belirsizliğe fırlatılan örümcek ağıvârî ağlardan ipucu yakalama çabaları böyle doğdu.

McCarhy dönemi, Joseph McCarhy'nin, ilk çıkışını yaptığı 1950 yılında başlamıyor yani; Truman'ın, Başsavcı Tom Clark'ın ve J. Edgar Hoover'ın bir güçbirliğine sıvandıkları 1947 yılına dayanıyor. Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulları Meclisi'ne gerekli silâhları onlar vermişlerdi, hem tanıklara karşı kullanılacak listeleri, hem de Kurul'un gittikçe ağırlaşacak bir baskıyla uygulayabileceği bağlılık programını, aksi kanıtlanana kadar her yurttaşın hainlikle suçlanabileceği ve böyle bir sınavdan geçmeyi reddeden erkek-kadın tüm yurttaşların çalışma ve iş bulma hakkından yoksun bırakılacağı ilkesini. Liste, kadın-erkek herkesin, ilişkilerini kollamasını, gittiği yere, gördüğü kişiye dikkat etmesini buyuruyordu — onaylanmayan bir toplantıya şöyle rasgele girmeniz, bir bağış kampanyasına çek imzalamanız, radi-

kallerle uzaktan merhabalaşmanız bile Liste'ye girmenize ve işsiz kalmanıza yol açabilirdi. Başsavcı'nın özel listesi, McCarthy'ciliğin «ilk günahı»nı oluşturdu böylece. Truman, elmayı ısırdı ve Kabil kendisini öldürmeye geldiğinde Adem'in yaptığı gibi yükseltti sesini. Senatör Arthur Vandenberg, eğer Kongre'den o geniş kapsamlı yabancı yardım programını geçirtmek istiyorsa, «ülkenin yüreğini ağzına getirmesi gerektiğini» söylemişti ya, Truman da bunu yapıyordu.

Peki bizleri kurumlar hafiyeciliğine, gönüllü polisliğe büyük bir hevesle iten bu mekanizma 1947'de neden hızlandı böyle? Şimdi burada, yabancı-düşmanı bağnazlarla, yarı paranoid hastaları konu dışı bırakabiliriz, onları anlayabiliriz çünkü. İyi ama neden bunca liberal Demokrat, Başkan'la Başsavcının genel tutumlarını onayladılar — hele başlarda, Kurul'un tutumunu bile? Bu sorunun yanıtını, Robert Taylor ile Başkan Thomas arasında geçen konuşmada bulabiliyoruz; bu konuşmada, savaş sırasında Faşizm-düşmanı filmler yaparak Washington'u destekleyen bir Hollywood'un, 1947'de Komünizm-düşmanı (daha doğrusu Rus düşmanı) filmlere aynı hevesle sarılması gerektiği savunuluyordu. Üç gizli denklem yatıyordu bu öneride. (Hollywood'daki ilk duruşmalarda, Kongre üyelerinden Nixon, özellikle Rusya'yla ilgili filmlere takıldığından bu konu sık sık açılmıştı. Bir kere, önce barış ruhuyla, ulusalcılık propagandasının savaş adına seferber edilmesi denklemi vardı. Sonra, ulusal düşmanımız sayılan Rusya ile İkinci Dünya Savaşı'nın «Mihver» dev-

letleri arasındaki denkler söz konusuydu. Ve son olarak Rusya ile Komünizm arasındaki denklem vardı — tıpkı Dünya Savaşı sırasında Almanya, İtalya, hattâ Japonya ile Faşizm arasındaki denklem gibi. Düşüncelere savaş açmış bir ulus, silâh olarak yine düşünceleri kullanmak zorundadır — ve federal hükümet, böylece ulusal donanım deposunun başına geçer. Ulusun ideolojik açıdan korunabilmesi için Hollywood'a siyasal açıdan titiz bir sansür uygulanması gerekmektedir.

1947'de, kısmen de olsa terhis edilmiş bir ulus, büyük bir mutlulukla, hemen seferberlik altına alınıverir. Neden? Dıştan gelen bir tehdit yüzünden mi? Belki bir ölçüde öyle. Yine de savaştan ağır yaralarla çıkan ve zaten yeterince nükleer silâhtan yoksun bulunan Rusya'nın o dönemde ulusal varlığımıza ciddi bir tehdit sayılabileceği düşünülemez — böyle geniş kapsamlı korunma programını haklı göstermek bir yana. Evet, Rusya'nın askerî gücü, 1947'nin acil tedbirlerinin özürü olamazdı, hele savaş zamanı koşullarından bile daha katı bir bağlılık programının uygulanmasını hiç de gerektirmiyordu. Rusya, ideolojik bir tehditti, askerî bir tehdit değil; Amerika'nın kendinden çok «Amerikanizm»e yönelen bir tehdit — ve tehdit daha ustalıklı olduğundan, karşı koyuş da ona göre topyekûn hale getirildi. Oysa topyekûn savaşın ilk örneği, Faşizme karşı açılan bayraktı, tehdit ve kuşkuya dayalı bir «soğuk» savaş propagandasıyla Komünizm'e karşı yeniden açılıyordu bu bayrak.

1940 başlarında Amerika, topyekûn savaşa sı-

rıl sıklam âşık olmuştu; şaşılacak bir yanı yoktu bunun. Uzun bir süredir ülkenin başına bu savaş kadar elverişli bir şey gelmemişti. Savaş, yeni düzenin asla başaramadığını başardı — Büyük Bunalımdan çekip çıkardı bizi, ve Altın Çağımız'daki gözkamaştırıcı genişlemeyi, coşkuyu geri getirdi. İş çevreleriyle federal hükümet arasındaki sıkı işbirliğini güçlendirerek başardı bunu — ve bu arada Yeni Düzen'in olanaklarından çok daha geniş boyutlu olanaklara ulaştırdı federal hükümeti, üstelik büyük bir hızla, Ulus esnekleşmişti, yeniden düzene koyuyordu kendini — zenciler, Kuzey'e, yeni işlere koşuyorlardı, kadınlar iş alanlarına adımlarını attılar, laboratuvarlar, üniversiteler ve fabrikalar, federal parayla ve savaş programlarıyla şişti, büyüdü. Beyinlerimizi ve çabalarımızı zorlayarak sınaî ve askeri güç alanında dünya, tarihinin gelmiş geçmiş en dehşetengiz devleti katına yükseldik. Evren'in öz yapısının gizi atom - bile bizim ulusal amaçlarımıza hizmet etti, insanlığın ve dünya'nın yüce amaçlarına.

Amerikalılar, maddesel başarıların arkasında ahlâk aramadan edemezler. Horatio Alger'in ileri sürdüğü savla, para temize çıkarılır, erdemin ve çabanın ödülü olduğu söylenir. İkinci Dünya Savaşı sırasında da yıkım silâhlarını sonuna kadar, kayıtsız şartsız kullanmaya hakkımız olduğundan asla kuşkuya düşmemişizdir — sun'î ateş kasırgalarını, gaz bombardımanlarını, napalm silâhlarını ve iki atom bombamızı — hep kayıtsız şartsız teslim isteğimizi kabul ettirmek için kullandık. Zaferimiz *topyekûn* olmalıydı, topyekûn bir kötülükle

savaşıyorduk çünkü. Winston Churchill, usturuplu bir dille, Almanların «Kanaya kanaya, yana yana ölmeleri gerektiğini» söylemişti, «bir yangın yıkıntısından başka bir şey kalmamalıydı geriye» — Japonlar için de, «onları sileceğiz yeryüzünden,» diyordu, «tümünü, kadını, erkeği, çocuğuyla.»

Doğru, zevklerin en incesine, en damıtılmışına varmıştık, erdem dolu bir nefrete. Fikir uğruna adam öldürmek, ideolojik cinayet, cinayetlerin en kötüsüdür. Bir fikirden nefret edeceğine herhangi bir kimseden, ailenize, evinize göz diken birinden nefret etmek çok daha iyidir. Ya o fikir, bir de yasalara uygun, kötü niyetten uzak bir dış görünüşün arkasına gizlenmişse? İşte o zaman kişi, bütün olağan, sıradan inceliklere ve kişisel çekiciliklere karşı, çelik bir zırhla korumaya kalkışacaktır kendini. Sonra da bayrağını açacaktır — ardından engizisyon gelir, bunun,

Nefretin kendini haklı gören kibirli «doruğu»ndan aşağı inmek kolay değildir. Zafer küstahlığı, en azından Aeschylus'tan bu yana, oldukça yaygınlaşmış bir tutumdur. Ve bizim nefretimiz, Buchenwald ile Belsen'in temize çıkarılmasından kullanılıyordu şimdi, şu son Hiroshima ve Nagasaki çılgınlıklarıyla. Zaferimizin gelmiş geçmiş en katışıksız, en eksiksiz zafer olduğundan kim kuşkulanabilirdi ki? Gücün yozlaşması söz konusuysa, bizler sınırsız bir gücün kıyısına gelmiştik, hem dünyaya, hem de kendi ulusumuzun genel görünümüne söz geçirmiştik, başka bir ulusun daha önce başaramadığı ölçüde. Peki neden bunun bedelini ödeyeceğimizi hiç hesaba katmamıştık? Kurtardığı-

mız dünyayı yönetmeye kalkıştığımızda, Henry Steele Commager gibi liberaller, Amerika'nın gücünü kullanış tarzında bir bit yeniği arayanlara şiddetle çıkıştılar. Soğuk Savaş'ın doruğunda, şöyle yazıyordu Commager: «Bu sicil, tarihte eşine raslanmayacak bir sicildir, gücün kullanılışı açısından: Birleşmiş Milletlerin kuruluşu, Truman Doktrini, Marshall Planı, Berlin hava köprüsü, NATO'nun kuruluşu, Kore savunması, atom gücünün barışçıl amaçlarla kullanılması, Dördüncü Madde — bu soylu davranışlar öylesine bilgece, öylesine aydınlık bir yol çiziyorlar ki, gücün kullanımında yeni bir kavrama doğru yöneltiyorlar bizi.» Evet, imbikten geçmiş kutsal egemenlik elbette ki azizlere, benimsenmiş öğretiye inanmayanlara uygulanan yığınla kısıtlama uygulanamaz.

Savaş dönemi ataklığımızın vazgeçilmez bir öğesi de, enerjimizi topyekûn bir düşmana karşı yoğunlaştırmamızdı. 1946'da, gözbağlayan bu odaklaştırma oyunundan caymak işimize gelmiyordu. Barış dönemine dönmek usanç vericiydi — savaş «olağan» sayılıyordu artık, savaş öncesi görülen başıboşluğa, tembelliğe yeğleniyordu bile. Truman, bütün gençlere evrensel askerî eğitim uygulanması için vargücüyle çalışırken, biz de tasarıya canla başla sahip çıktık. OSS'in dağılması üzüntü yaratıyordu. Gerek ana yurtta, gerek Güney Amerika ülkelerinin tümündeki casusluk, ihbar mekanizmalarına karşı yeni güçlerle donatılan FBI, ele geçirdiği bu yeni gücü bırakmak niyetinde değildi.

Atom araştırmaları büyük bir hızla ve gizli

olarak sürdürülmekteydi, güvence paylarından barış döneminde de yoksun kalmamak özrüyle. Zırhlarından kurtulmak için acele etmeyenler, çoğu kez, kaşıntıya tutulurlar, gülünç düşerler elâleme. Bu zırha gereken ahlâkî cilâyı, ufukta yeni bir Topyekûn Düşman bulup çıkarmaktan daha iyi ne sağlayabilirdi ki? 1945 sonlarında, silâhları bırakmada gösterdiğimiz isteksizlik, 1947 başlarında silâha sarılırken neden bunca tezcanlılık ettiğimiz göstermiyor mu? Liberal asteğmenler ve istihbarat subayları iş başındaydılar yine, tutulan iş de liberal bir işe benziyordu doğrusu. Yine, Profesör Commager'in «öylesine bilgece, öylesine aydınlık» bulduğu bir tasarılarla — NATO'dan, Kore Savaşı'na kadar — yeniden kurtarmak zorundaydık dünyayı. 1946'larda ekonomik ve ruhsal hoşnutsuzluk sızlanmalarıyla hafifçe tavsayan binlerce savaş ilişkisi, bağlantılar, geriliyordu yeniden, hem de sımsıkı gerilerek Amerika'ya yeni kuvvet şurubunu sunuyordu.

İdeoloji de ödevini yerine getirecekti. Kızıl-avcılarına hak ettikleri ödülü verecekti: Amerika oldum bittim sevmemiştir sosyalizmi. Ekonomik çıkarlar açısından da böyledir durum — Coolidge'in hakkını yemeyelim: «Amerika'nın ana işi, İş Çevresi'nden fazlaca uzaklaşmamaktır.» Psikoloji'nin de katkısı vardı elbet — Aeschylus'un hakkını yemeyelim: savaşlar, bedellerine sahip çıkarlar, hele topyekûn savaşlar, hele hele tarihin, askeri ve bilimsel açıdan en büyük hamlesiyle kazanılmış bir öğretiye karşı verilen topyekûn savaşlar. Bayan Hellman'ın da belirttiği gibi, Ameri-

kalılar, 1917'den başlayarak, ürkmüşlerdir «Bolşevikler»den, gelgelelim geniş çapta bir soruşturma ya da kara çalma girişimi için elverişli silâhları bir türlü bulamamışlardır. Şu ünlü Palmer Akınları bile, birkaç askeri görevli ile işbirliğinden kaytaran Çalışma Bakanlığı yetkililerince yürütülmek zorunda kalınmıştı. Ne var ki İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, iyice şişirilmiş, yüceltilmiş bir FBI'ımız vardı, kongre kurullarımız, içişleri güvenliği için bir programımız, dünya çapında işleyen bir bilgi toplama örgütümüz, üstelik bir de, bizim keşfettiğimiz Doğru'nun kalıcılığını sağlama kararımız. Ve böylece savaş sonrası dünyamız, tıpkı bitiyormuş gibi puf diye sönerek başlıyordu; biz de oflayıp puflamak yerine zorbalık etmeyi seçiyorduk. Hem de nasıl!

Önce kendi yurttaşlarımıza zorbalık ederek giriştik işe. Diyebilirsiniz ki, her haçlı seferinin kaçınılmaz bir bölümüdür bu. Sözgelimi, onbirinci yüzyıl haçlıları, Kutsal Toprak'lara gitmeden önce, Avrupa ghetto'larını «temizlemişlerdi». Biz de I. Dünya Savaşı'na Karl Muck gibi, adamları tutuklayarak girmiştik. İkinci Dünya Savaşı'na da Nisei'leri hapse tıkarak. 1947'de, James Burnham'in Üçüncü Dünya Savaşı adını verdiği olayı da ülkemizi ziyaret eden Gerhard Eisler adlı bir Alman Komünistini Ellis Adası'ndaki bir tutuklular kampına atarak başlatmıştık. 1947'de, yine savaş içinde olduğumuz Başkan ağzından bildirildi, zaten uzun bir süredir liberaller, yabancı öğreti'den nefret edilmesi gerektiğini, savaşın bunu gerektirdiğini işliyorlardı Amerikalılara. Evet uyduk söyleni-

lenlere. Komünizm, tıpatıp Faşizm'in yerine konuldu. Propaganda çabalarımızı ilk düşmanımıza değil, ikinci düşmanımıza yöneltecektik, o kadar. Kongre üyelerinden Nixon, Hollywood'da Komünist-düşmanı filmler yapılmasını «teşvik edecekti».

Dünya Savaşı sırasındaki düşmanlıkların bunca kolay canlanışının bir nedeni, Rusya'yı yeni bir odak haline getirme çabası da, Amerika'nın kendini her zaman yabancı öğretiyle çatışma halinde sanışına, durumu değerlendirişindeki düşünce derinliğine bağlanabilir. Ulusumuzun kendini bir öneriye adayarak varoluşuyla övünürüz, Lincoln'ün deyimiyle. Ülkenin doğuş tarihini de, anayasal hükümetin işbaşına geçtiği tarihe değil, ondan onüç yıl önce açıklanan ilkelere bağlarız. Amerika'nın amaç ve ödev anlayışının bir öğesi, yabancı ilişkilerin sıklaşmasının cumhuriyetçi öğretinin katışıksızlığına hep gölge düşüreceği doğrultusunda oluşagelmiştir, bu korkuyu Jefferson da dile getirmişti. Yurttaş ya da yerli kimliğiyle Amerikalı olmak yetmiyordu, kişinin düşüncelerinin de Amerikanvari olması gerekiyordu. Amerikanizm diye bir şey çıkmıştı. Ve doğru düşünemeyen bir Amerikan yurttaşı, Amerika'ya karşı sayılabiliyordu. İdeolojik bir sınavdı bu. Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulu gibi bir örgütün doğmasına bu düşünce yol açıyordu işte. Öbür ülkelerde, sözgelimi Britanya'ya Karşı Çalışmalar gibi bir siyasal kategori söz konusu değildir. Gelgelelim bizim ülkemiz, ideolojiden, devrimci öğretiden kaynaklanan ilk çağdaş ülkeydi, o yüzden de öğretinin katışık-

sızlığına sıkı sıkıya bağlı kalmanın, ulusal gücümüzün sırrı olduğuna inanmaktaydı baştan beri.

Bu «Amerika'ya Karşı Çalışmalar» deyiminin ilk liberal bir Temsilcisi Samuel Dickstein tarafından ortaya atılması çok ilginçtir, 1934'te, Alman-Amerikan Birliğindekilerin Almancı yönsemelerine eğilecek bir sürekli kurul kurulmasını ileri sürmüştü Dickstein. Sonunda bu kurul'un 1948'de, radikallerle sosyalistleri olduğu kadar Faşistleri de sorguya çekmek isteyenlerin uzlaşmaları sonucu kurulması da, bir o kadar ilginçtir. Amerikalı liberaller, sağ kanadın başlangıçta akıllarından geçiremeyecekleri ölçüde geliştirip kıyıcılaştırdığı karmaşık ideolojik sınavlar hazırlarlar arasıra. Truman'ın «bağlılık programı»yla Dışişleri Bakanlığı'nda 1947'de girişilen «temizleme» harekâtının öyküsü budur. Bu adımlar, kimi zaman daha engelleyici edimlerin önleneceği umuduyla atılır, ama tam tersine, ilerdeki baskıları arttırmaktan, daha sert önlemleri yasallaştırmaktan öteye gidemez. İlerde beliren bütün aşırılıklar, «ideolojik kişilik sınavı» ilkesinden doğar çünkü. Yurttaş olmak, yasalara uygun davranmak yetmiyorsa, kişi ille de Amerikanizm'in ileri sürdüğü önerilere kılı kılına uymak zorundaysa, yurttaşları iki sınıfa ayırıyoruz demektir — öğreti açısından bağlı ve katışıksız olanlarla, aslında hiçbir yasayı çiğnemedikleri halde Amerika'ya karşı olan ya da Amerikanizm'leri yetersiz sayılan yurttaşlar. Bu ikincilere, dilediğiniz gibi baskı yapabilir, ardlarına muhbir takabilir, haklarında fiş düzenleyebilir, resmi ya da gayri resmi görevlerinden atabilirsiniz.

İş buraya gelince, FBI'ın Ku Klux Klan'a neden hiçbir yasa kapsamına girmeyecek kadar geniş kovuşturmalar uyguladığı anlaşılabilir. Çünkü, ne de olsa ülkemiz özgürlüğün beşiği diye bilinir, bütün insanların doğuştan eşit olduğu ilkesine baş koymuşuzdur hepimiz. Klan, bu ilkeye inanmadığı için, daha yasaları çiğnemeye başlamadan önce tam anlamıyla Amerikalı sayılmıyordu. Ama bir kez yurttaşlar arasında böyle bir ayrım yapmayagörün, Pandora'nın kutusu artık açılmış demektir. Başkalarının Amerikanizm ilkeleri konusundaki gerçek düşüncelerini anlamak, sorguya çekmek, bağlılık yeminleri verdirtmek, çocuklarını hükümetin sıkı gözetimi altında eğitmekle mümkün değil midir? Gerek ülke içinde, gerek ülke dışında, her zaman yanlışa karşı savaş açmadık mı? Savaş zamanı özlemlerini her zaman aklamadık mı? Öz istemiyle yönetilme öğretimize bağlılığımız hep mi eksik, güdük kaldı da kendimizi sınamak, kendimizden durmaksızın özveriler beklemek, kendimizi daha eksiksiz bir Amerikanizm'e yöneltmek zorundayız? Evet, yalnızca bir ülke değiliz biz. Biz bir Ism'iz. Ve bizce doğrunun sınırsız boyutlara ulaşması gerekir ki, yanlışa yüz vermesin, veremesin. Ne buyuruyordu John F. Kennedy: «1860 seçimlerinde Abraham Lincoln, temel sorunun, bu uluşun yarı-tutsak mı, yarı-özgür mü yaşayacağı olduğunu söylüyordu. 1960 seçimlerinde, dünyayı çevremize toplamışken, sorunumuz artık dünyanın yarı-tutsak mı, yarı-özgür mü yaşayacağıdır.» Düşünceler savaşında özgürlük ilkelerine kayıtsız şartsız kendini adamamış herkese düşman

gözüyle bakılır. Kurul'un egemenliği tarihsel güçlerle besleniyordu, açıklanabiliyordu.

Ne yazık ki McCarthy'ciliğe, daha olgun dönemi hesaba katılarak teleolojik bir ad verildi, oysa genetik bir ad verilse, Trumanizm adı çıkacaktı ortaya. «McCarthy'ciliği» Joseph McCarthy'nin başlattığı Kızıl-avı dönemi (1950-1954) açısından inceleyen araştırmacılar, bu hastalığı Kongre ile Yürütme organları arasındaki denge bozukluğuna yordular (böylelikle Nixon öncesi dönemde muhteşem başkanlık mevkiinin yüceltilmesine katkıda bulundular). Yürütme organlarının, McCarthy dönemine kadar, soruşturma kurullarına karşı olduğu doğru gerçekten; ne var ki, 1947 yılında Başkan yalnızca bu kurullarla işbirliği yapmakla kalmadı, onların güçlerini arttıracak her türlü aracı sundu ellerine. Dışişleri Bakanı George Marshall ile Senatör Styles Bridges ve Kongre üyesi John Taber, Dışişleri Bakanlığı'ndaki «temizleme»lere önayak oldular hep birlikte. Başsavcı Clark, Eisler «soruşturma»sı sırasında Kurullar Meclisi'yle birlikte çalıştı. J.Edgar Hoover, çalışmaları övmek ve kendi engin «bağlılık» araştırmalarına kongreden dayanak bulmak amacıyla, Kurul önüne çıktı. Mart 1947'de Truman, bağlılık sınavları için başkanlık emri verdiğinde, Hoover, HUAC dosyalarını memurların ilişkilerini açığa çıkaran resmi belgeler saydığını belirtti. Kurul, bu davranışından ötürü kutladı onu, Yürütme organlarında temizliğe girişme fırsatından yararlanmaktan da geri kalmadı. 1947 Hollywood duruşmaları ürkütmüyordu Truman'ı — Kurul, Washington'dan ne kadar öte-

lere el uzatırsa, o kadar iyiydi. Yalnız Kurul, New York'ta büyük jüri önünde Adalet Bakanlığı'nın işine el atarak dikkatleri üstüne çektiğinde, Truman aradaki bağları azıcık gevşetmeye karar verdi, ama artık çok geçti. Büyük jüri, Whittaker Chambers adındaki tanığı dinlemişti ve Kongre üyesi Nixon, tanıktan aldığı birtakım belgeleri büyük jüriye vermemekte diretiyordu.

Öyleyken, 1948 sonbaharında Truman, dikkatleri başka yana çekerek Kurul sorgularına son verdiğinde de McCarthy dönemindeki kadar kesin belirlemiyordu tutumunu. Şunu demeye getiriyordu; olağan oturumlarla seçim arasında, Kongre'yi bu özel oturuma çağırırken herhangi bir soruşturma yürütmeye kalkışmak, kendi ekonomi programını Kongre'den geçirme çabasının ikinci plana atılmasına patlayacaktı. Gerçekten de Kurul'un 1948'de Hiss davasındaki zaferi, Truman'ın işine yaramıştı. Alger Hiss'in eskiden belki Yeni Düzen'le ilgisi olmuştu ama şimdi Uluslararası Barış Cadnegie Bağışı örgütünde John Foster Dulles'la birlikte çalışıyordu. Daha önemlisi, Hiss'e karşı kullanılan başlıca tanık Whittaker Chambers, Henry Wallace'ın Yeni Düzen Tarım Kurulu'nda bir Komünist çekirdeğin oluştuğunu ileri sürmüştü; adı verilen iki kişi, Lee Pressman ile John Abt — Wallace'ın 1948'deki seçim kampanyasında etkin görev almış kişilerdi. Wallace'ı destekleyenlerden ikisi daha — Harry Dexter White ile Victor Perlo — da Kurul-tanığı Elizabeth Bentley tarafından Komünistlikle suçlanmışlardı. Kurul, kampanya sırasında tek tek tanıklığa çağırdı bu kişi-

leri — hepsi Beşinci Madde'ye sığındılar. Truman, Güney'de çıkabilecek bir oyunbozanlıktan çok, Wallace'ın kişiliğinden ürküyordu. Ve yardımcıları bu tehdidi etkisiz kılmak için usta oyunlar düzenlediler. Kurul da, kalan eksikleri tamamladı.

Henry Wallace, dış siyasamızın 1947'de saldırgan bir nitelik kazanmasından ötürü kopmuştu Truman yönetiminden. Özellikle NATO antlaşmasını Birleşmiş Milletler'e verdiğimiz bütün sözlerin bir çeşit bedeli olarak görüyordu, barışın savaşa yol açtığının bir itirafı onun, Truman Doktrini'nden, Marshall Planı'na ve Atlantik Paktı'na doğru sızan Dean Asheson stratejisini çözümleyiş tarzı, günümüzün revizyonist tarihçilerinin tarzını andırır, ve onların getirdiği çözümün önemi sonradan anlaşılabilen bir çözüm olmadığını kanıtlar. Dahası, Wallace'ın ilk eleştirilerinin etkinliği, Acheson'm dünya görüşünün ancak sonraları sapına kadar dürüst sanıldığını da gösterir. 1947'de yönetim, bu programların tümünü oyuncak bayraklarla süsleme çabasmdaydı — gelgelelim kimi bayrakların kayıp gideceğinden korkuyordu. Nitekim Wallace, Truman'dan ilk koptuğunda, yapılan bir anket, Demokratların yüzde 24'ünün Truman'a karşı, Wallace'dan yana oy kullanacaklarını gösteriyordu. Truman'ın Yeni Düzen açısından uygun bir «halef» olup olmadığı da su götürürdü. Oysa Roosevelt'in savaş sırasında yardımcılığını üstlenmiş olan Wallace, Yeni Düzen'in kurucularındandı.

Kasım 1947'de, Truman'ın kampanya yöneticilerinden Clark Clifford, ünlü notlarında, seçimi yeniden kazanmalarını engelleyen en büyük teh-

didin Wallace olduğunu belirtmişti. Truman'ın, bu engeli «ilerici safların üst kademelerinde birtakım atamalarla» geçiştirebileceğini, yeni bir yurttaşlık hakları programı önerilmesi gerektiğini «Güney,... şimdilik rahatça bir kenara bırakılabilirdi»), Wallace'ın ancak böylelikle «tecrit» edilebileceğini ileri sürüyordu: «Yönetim, önde gelen liberallerle ilericileri — sırf onları — savaşıma açıkça katılmaları gerektiğine inandırmalıydı. Wallace'ı destekleyen ana çekirdeğin Komünistlerden ve işbirlikçilerinden oluştuğunu sergilemeliydi.» Ünlü liberaller sözcüğünden özellikle Demokratik Eylem yanlısı Amerikalılar kastediliyordu; Kurul'un üstlendiği göreve benzer bir çalışmayı, daha yüksek bir düzeyde yürütmeleri, kendi arkadaşlarını yargılamaları bekleniliyordu onlardan.

ADA göreve hazırdı. Amerika'nın bu «en seçme, en parlak kişileri», bir zaman, Amerika'nın Faşizme karşı giriştiği seferberlikte, subay, bilim adamı, yabancı ilişkiler uzmanı ya da ajan olan görev almışlardı. Bugün de, Amerika'nın sözümona iyi niyetle dünya halklarının özgürlüklerini dağıtma savaşımında, kafalarının yarattığı her silâhı (özellikle bombayı) kullanmayı sürdürecekler, dünyaya Wilson'un gözünden bakacaklardı ne pahasına olursa olsun. «Tecrit siyasası»ndan bir türlü vazgeçmemiş bir ülkede, azıcık savaş narası patlatarak da olsa destek bulmak, çıkarlar adına değerdi doğrusu. Üstelik liberaller, Başsavcı'nın özel listesinde sakıncalı damgası yemiş toplantılara da katılabilirlerdi rahatça, sonra, savaş sırasında Ruslarla yakın çalışmalar yapmışlardı. Kurul önüne

çıkan gösteri sanatçıları, yurttaşlara bağlılıklarını kanıtlayıp eski saygınlıklarına kavuşmak için hangi dedikodu yazarlarına başvurmaları gerektiğini kısa sürede öğrendiler: Batı yakasında Hedda Hopper, Doğu yakasında George Sokolsky. 1977 yılında, liberal aydının Komünizme karşı olduğunu kanıtlayan belgeler, yalnızca ADA'nın elinden geçiyordu; ADA, Reinhold Niebuhr'un savaş sırasında geliştirdiği progmatik Demokratik Eylem Birliği görüşünden kaynaklanıyordu. 1946 seçimlerinden, Kongre'nin Cumhuriyetçilerin eline geçmesinden hemen sonra kurulan ADA, tepkileri azaltmak amacıyla kendisi Komünistlere kara çalmaya karar verdi. Marshall Planı önerildiğinde, işte bu liberaller planı, Komünizm-düşmanlığının eşsiz bir mihenk taşı diye niteleyeceklerdi. ADA, Yeni Düzen'in mirasını, OSS'in mirasıyla birlikte devralıyordu. (Truman'ın ulusumuza bir başka armağanı da, 1947'de kurulan CIA'dır.)

Truman'ın saldırgan tutumuna karşı çıkanlar, 1947'de İlerici Amerikan Yurttaşları'nı kurdular, birçok yönden ADA'ya karşı bir birlikti bu, sırf hükümet sonradan aralarında daha az göze çarpan temizlemelere girişebilsin diye hemen temizliğe girişmekten kaçmıyorlardı. Bu tür temizlik işlemlerine Amerikan siyasal örgütlerinin el atmaması gerektiğine inanıyorlardı saf saf. Siyasal yaşamda ortada kalan birkaç ciddi Komünist, PCA üyesiydiler, Lillian Hellman gibi radikaller de. Henry Wallace, 1948'deki seçim kampanyası için destek aradığında, kafaca en büyük desteği PCA'daki aydınlardan buldu, Bayan Hellman

durup dinlenmeden etkin görev yaptı kampanyada.

Bayan Hellman yalnızca günümüzün değil, tarihimizin en büyük kadın oyun yazarıdır. Oyunları, sözgelimi İşçi Tiyatrosu'nun ürünleri gibi kaba siyasal oyunlar değildi bu da, Hollywood sorgularında neden ilk sıralarda yer almadığını açıklıyor belki. (Bayan Hellman ayrıca en başarılı senaryo yazarlarından biriydi.) Şurası kesin ki, sorgu sırası, radikal partilere katılmakta gönülsüzlük gösterdiğinden ötürü ertelenmemişti. Sayacağı adlar, J.B. Matthews'un yüreğini ışıl ışıl edebilirdi kış gecelerinde. Dahası, Komünist olarak tanınan Danhiell Hammett ile uzun yıllar yaşamıştı. Bayan Hellman'ın, Wallace'ın seçim kampanyasında sivrilişi nedeniyle adı yüzlerce başka listeye de girmişti kuşkusuz. Ama Komünist-avcılarının gözlerini üstüne çekişinin asıl nedeni, 1949 yılı baharında Waldorf-Astoria Oteli'nde toplanan Dünya Barışı için Kültürel ve Bilimsel Konferansı'na fon sağlamasıydı.

Bugün Waldorf Konferansı unutuldu gitti, ama o zamanlar Dışişleri'nde çalışanların çoğunu epey uğraştırmıştı. Hangi ülkeden kimin vize alabileceği, kimin alamayacağı konusunda karakuşi hükümler ileri sürülüyordu. Dışişleri, Bakanlığı, açılış akşamı, yirmi-altı daktilo sayfalık bir bildiri yayımlayarak kimi sanatçılarla bilim adamlarının ülkeye girmelerine izin verilmediğini, çünkü *Rusya*'nın serbest giriş konusunda *çok daha kötü* davrandığını açıklıyordu (yine öncelik kampa, baskın verme ideolojisi). Oturumlara, o zamanlar adları bile duyulmamış, şimdiyse herkesçe bilinen bilgi-

toplama örgütlerinden yığınla adam sızmıştı. Son oturumda polis, önce bin kadar gözcünün ortalıkta dolaşmasına göz yummuş, ama beş bin kişi daha gelince, onları geri çevirmek zorunda kalmıştı. Aydınlar da aralarında bölünmüşlerdi. Sidney Hook, Entellektüel Özgürlük yanlısı Komünizm-düşmanı aydınlar için, paraca mahut çevrelerin desteklediği ikinci bir konferans topladı. Arthur Schlessinger Jr. ve James Wechsler gibi birtakım adamlar, Hook'un çağrısına hemen koştular. Mary Mc Carthy ve Dwight Macdonald gibi, Amerikan liberalizminin öbür koruyucu melekleri oturumları baltalamaya kalkıştılar. Dimitri Shostakovich'e, özgür olmadığı gerekçesiyle herkesin içinde düpedüz hakaret edildi. Konferansın ilk oturumuna katılmayı reddeden Norman Cousins, Dışişleri Bakanlığı kendisine konferansı engelleme görevi verdiğinde, fikrini değiştirdi, yabancı konuklara, ev sahiplerinin Amerika'nın küçük ve onursuz bir azınlığını oluşturduklarını söyledi. Büyük bir patırtı koptu; Bayan Hellman o sırada kürsüye çıkıp da, «İnsanın sofrada ev sahibinin aleyhinde konuştuğunu şimdiye kadar hiç duymadım. Bence siz de benim gibi yapın Bay Cousins, eve dönene kadar dilinizi tutun,» deyince, hava yumuşadı, kahkahalar yükseldi kalabalıktan.

Bayan Hellman'ın, İkinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya gitmesini hükümet yetkilileri istemişlerdi — *çizgiyi* değiştirmeden önce. Bayan Hellman orada, hiçbir hükümet *çizgisiyle* sınırlanmayan dostluklar kurmuş, böylelikle sanat ve bilim adamlarını biraraya getirerek birtakım konu-

ları tartışmalarını sağlamıştı (sonraları, «detente» diye nitelendirilecekti bu girişim yeni bir *çizgi* çıkageldiğinde) Göze alınması güç bir öneride bulunmuştu, üstesinden gelmek daha da güçtü. Hükümet o anlaşılmaz vize kurallarıyla konferansı engellemeye çalıştı. Sonuçta, Komünistler, dış ülkelerden gelen birkaç solcuya oranla daha büyük bir çoğunlukla katılmış oldular konferansa. Komünist ülkeler sözcülerine kendi ülkelerinin temsilcilerine verdikleri resmî pasaportları vermişlerdi (burada bulundukları sürece, ülkelerini resmen temsil ettiklerinden ötürü saldırıya uğrayacaklardı — oysa temsilci pasaportuyla gelmeselerdi, ülkeye giremezlerdi.) İngiltereden dört kişiye ki hiçbiri Komünist değildi, giriş hakkı tanınmamıştı. Fransa'dan bir Katolik papazına da. Milliyetçi örgütler, Amerika'ya burnunu bu tür işlere sokmamasını, bu tür kimselere açık vermemeniz gerektiğini hatırlatıyorlardı.

Bu arada Kurullar Meclisi, Bayan Hellman'ı çağırmakta ağır davranmıştı. Komünistlere duyulan korku ve nefret, 1949'da Mao'nun Çin'i ele geçirişi Rusya'nın atom bombası deneyi ve haziran 1950'de Kore savaşının başlamasıyla büsbütün arttı. 1950'de McCarthy ilk suçlamalarına kalkıştı ve Alger Hiss mahkûm edildi. McCarthy'ciliğin apaçık ortaya çıkması için düzenlenmişti senaryo. 1951 Martında Rosenbergler ölüme mahkûm edildiler ve Kurul hemen Hollywood'da ikinci tur sorgularına girişti. Haziran'da Dashiell Hammett, Uygarlık Hakları Kongresi sandığına bağışta bulunanların adlarını vermeyi reddedince, mahkemeye hakaret

suçundan cezaevine yollandı. Besbelli Lillian'a geliyordu sıra. Hammett'in hapse atılışından bir kadar sonra, geldi.

1947'ye kıyasla 1952'de genel hava, çok daha iç kapayıcıydı. Hollywood'daki ilk turlarda Kural'a gülüp geçmek kolaydı; duruşma salonu sirkten farksızdı. Eski Dies Kurulu'ydu ne olsa, hükmetin kalın enseli bir yüz karasıydı. Ne var ki 1952'de Alger Hiss'i hapishaneye yollayan Kurul, Richard Nixon'ı Başkan Yardımcılığı katına yükseltecekti. McCarthy'nin daha üst düzeydeki kurulu bile Kurullar Meclisi'nin sicilinden alıyordu zorbalık gücünü. Yine de o günlerde Komünist-avı için yeterli yem bulunamıyordu. Hiss ve Rosenberg davaları yoktu artık. Dışişleri Bakanlığı iyiden iyiye temizlenmişti. Eski listeler güve yeniği içindeydi. Federal ajanlar işbirliğine yeltenmiyorlardı artık. Kanıtlar öyle kolay kolay bulunmuyordu. Yakıt eksikliğinden, ateş anayasal yapının kendini yemeğe başlamıştı. Suçlamalar iyice zıvanadan çıktı — General Marshall'ın hainleri koruduğu, Ordu'nun ihaneti tartışılıyordu. Evet çılgınlıktı ama McCarthy'nin kesin sonuca varamaması, kuşkuları arttırıyordu — hükümet, işi örtbas ediyordu, Komünistler ortalıkta serbest dolaşıyorlardı. Kurul önüne çıkan tanıkların verdikleri sınav daha da zorluydu, Beşinci Madde'yi kullanmak gittikçe yaygınlaştığı halde. Bu savunma, kamuoyunun gözünde dürüst bir savunma değildi. Soruları yanıtlamayana suçlu gözüyle bakılıyordu. Hapisten paçayı kurtarabilseniz bile, çoğu kere işsiz kalıyordunuz. İşlerini, durumlarını, Akademi Ödülleri'ni kurtar-

ma çabası Larry Parks, Elia Kazan ve Jose Ferrer gibi adamları, suçsuz kişilerin adlarını vererek kendi suçsuzluklarını Kurul'un «masumluk» diye yorumlamasını sağlamaya götürdü. Tırmanış, Robert Taylor'ın dönemine göre daha bir alçakçaydı. «Ben seni sattım, sen de beni.»

Lillian Hellman'ın Kurul'a yazdığı 1952 tarihli mektubun etkisini değerlendirirken o dönemi gözden geçirmekte yarar vardır. «Bu yılın modasına uymak amacıyla vicdanımda gerekli kesip biçmeleri yapamam. Yapmayacağım da.» Kurul'a Beşinci Madde'ye yalnızca başkalarının adlarını vermeye zorlanırsa sığınacağını bildirdiği için «dürüstçe» davranmıyordu — yani dürüst değildi savunması. Hakaretten tutuklanabilirdi, kimileri tutuklanmayışına şaştılar. *Time* dergisi, kullanılan tiyatro etkilerinin başarısına bağlıyor bunu — avukatı Joseph Rauh, Bayan Hellman sorguya çekildiği anda mektubun kopyalarını salondakilere dağıtmıştı.

Aradaki ilişki gerçekten tehlikeliydi, çünkü Bayan Hellman Kurul'u kavrayabilme konusunda ne kadar yeteneksizse, Kurul da onun onur anlayışını kavramada o kadar yeteneksiz kalıyordu. Hellman, McCarthy ve Chambers gibi adamların içten olduklarına inanamadığını yazıyor bu kitapta. İdeolog mantığı ona öyle uzak ki, bağnazlığı, mutlaka basit çıkarcılıkla açıklamak zorunda kalıyor. Aslında, Kızıl-avcıları, ülkeyi şeytanca bir tuzaktan koruduklarını gerçekten sandıklarından ötürü tehlikeliydiler. Siyasal terimlerimizdeki genel kargaşanın en talihsiz sonuçlarından biri de,

«sol» diye nitelendirdiklerimizi, hep merkezden doğru yayılan değişmez ve kesintisiz bir çizginin noktaları olarak nitelemek eğilimidir. Sözgelimi liberaller, sosyalistler, radikaller ve Komünistler arasındaki ayrım, bizce, değişmez ve kesintisiz bir çizgi üstündeki derece farklılıklarıdır. (Kurul çalışmalarında bu örneği bol bol kullandı; asıl şaşılacak şey, soldakilerin de sık sık kullanmasıydı.) Oysa bu kümelerin bazıları arasında, herhangi bir solcu renk yelpazesi içinde aldıkları coğrafî konumdan çok daha temel farklılıklar vardır. Soğuk Savaş liberalleri ideologdular, ve ideologlar sırf birbirleriyle çatışma adına bile olsa, aynı alanda birleşirler. Hellman ve Hammett türü radikallerse, bu buluşma alanından bile yoksundurlar. Radikal, deyince, yabanıl, sorumsuz bir «bomba atıcısı» canlanır çoğunluğun gözünde. Oysa benim tanıdığım radikallerin çoğu olağanüstü yumuşaklıkta insanlardır. Genel yozlaşmaya; yönergeli bir «çözüm yolu»yla değil, yüz kızartıcı bir toplum düzeninde onurun hâlâ geçerli olabileceğini kanıtlayan kişisel bir töreyle karşı çıkarlar. Toplumun işlediği günahlara katılma sorumluluğunun kendilerine bulaştırılmasını istemezler, çünkü o zaman kendi öz davranışlarında da özel bir sorumluluk üstlenmeleri gerekmektedir.

Oysa ideoloji, tam tersine, kişisel sorumluluktan bir *kaçış*'tır. Whittaker Chambers gibi biri, yapacağının buyurulmasını istemiştir. Tarih'in kölesi olmayı seçmiştir. İdeoloğlar, başkalarınca verilen saygınlık belgelerine gereksinme duyarlar — Kurul ya da Parti vermezse bu belgeleri, ADA ve-

rebilir. Kinlerinin ulusal programın doğrultusuna sokulmasını isterler. Radikal; erdemli kişilerin peşindedir, ideologsa, «aşırı»nın. Radikal, hırslı, muzur kişilerden nefret eder; ideologun nefret ettiği ise, öğretiye aykırı düşen düşüncelerdir, sözcüleri ne kadar «saygıdeğer» olursa olsun. Radikal, çürümüş bir dünyada, kişisel onuru ayakta tutmaya çabalar — tıpkı Hammett'in hiç saygı göstermeksizin topluma hizmet eden «gayrı-resmî gözaltı»sı gibi, avın kurbanlarını soyut Suç'ta değil, kanlı canlı kişilerde arar. Hammett, insan silâhlarının en kötü geri tepenini kullanıyordu; yergiyi ve yergicilerden de en amansız haçlılar çıkar. Amerika'daki ürkek Komünist ideologlara dünyayı dar edebilmek için bir düzine Hammett'in varlığı yeter de artardı.

Lillian Hellman, Güney'de yetişti, karmaşık bir töresel zorbalıklar ortamında, ama aynı zamanda koyu kişisellik de gözetilirdi bu ortamda. Faulkner'ın ırkçılığa karşı tavrı neyse, Hellman'ın ideolojiye karşı tavrı odur — nefreti bir yana ayırıp belli bir yönergeye oturtamayacak kadar kişisel sevgiler ve kişisel nefretlerle uğraşırlar onlar. Radikaller, usta nefretçilerdir, çünkü yoğundur nefretleri. İdeolojik nefretse, daha serinkanlı olmakla birlikte daha yaygındır — uzun listelere, yıpranmayan belleklere, geniş kapsamlı, yan tutmayan kan davalarına, dingin bir gözüdoymazlığa yaslanır. İdeolojinin bu soğuk yüzü, Bayan Hellman'ın ahlâkî dünyasına o kadar uzaktır ki, nerdeyse onca görülmezleşmiştir. Yaşamı süresince canlı bireyler yaratmıştır oyunlarında; bütün sı-

nıfları ve tipleriyle insan soyunu yok etmeye kararlı bir McCarthy düşünmek, onun aklının almayacağı kadar korkunç bir şeydir.

Hilaire Belloc, Danton'un sağduyuyu bir Yönerge'ye zorladığı için yok edildiğini ileri sürmüştü. Oysa Danton, devrimci yönergeyi yürürlüğe sokanlardandı. Onun Robespierre ile ilişkisi, Soğuk Savaş liberallerinin Kurul'la kurdukları ilişkiye benzer. Çünkü gariptir Soğuk Savaş liberalizminin son ucu, Amerikan düşünce sistemi doğrultusunda düşünüldüğünde, solun radikalizmi değil Kurul'un ta kendisidir.

Bayan Hellman'ın savaşımı değildi bu. Hiçbir ideolojik silâhla girişmedi işe, yalnızca kişisel düstürunu, savunulması gerekmeyen dürüstlük ilkesini kullandı — arasıra en güçlü silâhlardan biridir bu. Kurul karşısına çıktığında yarattığı olağanüstü etki, gurur ve bağlılık gibi kişisel duygulara doğrudan seslenen ideoloji-dışı çağrıdan doğmaktadır, Kurul'a anlamsız gelen, yine de Kurul'un sınavlarını gülünç ve sahte hale getiren «bağlılık» anlayışı. Kurul önünde başka tanıkların savunmalarını da üstlenen Joseph Rauh, Lillian'dan sonra dinlenen tanıkların ad verme yıldırmacası karşısında çok daha kolay dayandıklarını belirtiyor. Eric Bentley, Kurul üstüne yazdığı kitapta, bir «dönüm noktası» diye niteliyor Hellman'ı, Walter Goodman da, Arthur Miller'm duruşması sırasında, Hellman'ın ileri sürdüğü kanıtları hemen hemen hiç değiştirmeden kullandığını söylüyor. Murray Kempton, McCarthyciliğin en karanlık, en yaygın döneminde bir umut ışığı bul-

muştu Hellman'ın tanıklığında.

Edebiyat alanında tuttuğu önemli yere karşın, o zorlu döneme hiç uymayan bir kadın kahramandı Hellman, haşarı çocukla Güneyli hanımefendi karışımı bir türden geliyordu, ürkek ama Balmain'den alınma «tanıklık giysisi»yle meydan okuyucuydu. Unutmayalım ki, Dashiell Hammett *The Thin Man* (Zayıf Adam) adlı yapıtında kahramanına onu örnek almıştı (bu kitabı yurtdışındaki kitaplıklarımızdan toplattırmak için Senatör McCarthy çok uğraşmıştı). Nora'ya o en bağımsız halinde raslayan polis memuru, ister istemez hayranlıkla sallar başını, amma da yiğit kadın der çıkarken. 1952 yılının 21 Mayıs günü, ikindi üstü Başkan Wood da herhalde aynı duyguları paylaşıyordu.

GARRY WILLS

I

Bundan önce iki kez daha, McCarthy dönemi diye adlandırılan dönem üstüne yazmayı denemiştim, ne var ki yazdıklarımı pek beğenmemiştim doğrusu. Kimi tanıdıklar, gönülsüzlüğümü esrarengiz birtakım nedenlere bağladılar, oysa tarihimizin bu acıklı, gülünç, kısaca içleracısı döneminde başımdan geçenleri yazamayışımın nedenleri bence apaçık ortada. Esrarengiz hiçbir yanı yok. Her nedense erteleyip duruyordum, bu tür kaçışları açıklamak her zaman güçtür. Şimdi, kaçtıklarımla yüzleşirsem, diyorum kendi kendime, belki onların altından kalkabilirim.

Baştanberi süregelen gariplik şu anda da sözkonusu: evet, o dönemin önde gelen adlarına, beni cezalandıran adamlara karşı nedense bir türlü düşmanca duygular besleyemedim. Senatör McCarthy ile Senatör McCarran, Temsilciler Nixon, Walter ve Wood, hepsi, aslında ne idiyseler oydular benim

gözümde: yani gerekirse yalanlar uyduran, gerekmese de, kötülük etmekten kaçınmayan insanlar. Söylediklerinin birçoğuna —belki de tümüne— kendilerinin bile inandıklarını sanmıyorum pek: Amerika'da yeni bir akımın yerleşmesi için elverişli bir dönem başlamıştı, onlar da siyasal fırsatları gündelik çıkarlar açısından değerlendirerek, önlerine çıkan her şeye, herkese çamur atarak bu akımın elinden tuttular.

Ne var ki yeni akım, pek de yeni sayılamazdı. 1917 Rus Devrimi'yle başlamıştı. Devrimin yengiyle sonuçlanmasının uyandırdığı ürkü, çok sonraki yıllarda da huzurumuzu kaçırmaya yetmişti; bir ara, Rusya İkinci Dünya Savaşı'nda yandaşımız olunca, tarihin kuyruğu kıstırılır gibi olduysa da, bu birleşmenin özdeki aykırılığı, savaştan sonra korkunun büsbütün artmasına yol açmıştı; birçok insan, Rusya'nın Batı Avrupa'yı ele geçireceğini sanıyordu. Derken Çin'deki devrim, kapitalist toplumlarda korkunç bir kargaşa yaratıyordu, ve bizlerde bir yerde bu gidişe ancak bizlerin dur diyebileceği inancını yerleştiriyordu. «Ancak bizler»in anlamını doğru dürüst açıklayabilen çıkmadı ama o dönemde mantık pek geçerli değildi zaten.

Elbette, komünizm korkusu o yıl başlamıştı, gelgelelim o günlerde Rusya ile dostluk kuran yeni Çin'in daha sağlam dayanakları vardı ve kadın-erkek bir sürü sıradan namuslu yurttaş, o güne dek sürdürdükleri çalkantısız yaşamın bir günde alabora edilebileceğinden doğal olarak korkuyorlardı.

Tarihte ilk kez görünmüyordu bu: namuslu yurttaşların şaşkınlığını birtakım satılmışlar daha havadayken yakalar, yaygın seslere kulak verdikten sonra, bu tek tük çatlak seslerden bir kamuoyu yaygarası yaratırlar ve —kongrenin yığınla tutanağından anlaşılacağı gibi— bu operayı bir deliler evinin koğuşunda sahneye koyuverirler.

Cahillerin kafasını karıştırmak için her zaman bir ana-tema gereklidir; düz, yalın, bezeksiz bir tema. Kızıl-düşmanlığı teması da piyango torbasından böyle kolaylıkla çekildi işte, yalnızca sosyalizmden ürktüğümüzden değil, sanıyorum asıl, Roosevelt'in bir süredenberi geliştirdiği çalışmaların kökünü kurutmak amacıyla. McCarthy çetesi —o oğlanların, kulisçilerin, Kongre üyelerinin, Dışişleri bürokratlarının, CIA ajanlarının tümünü kapsayan oldukça kaypak bir deyim bu— Hitler'in Semitizm-düşmanlığını, Semitizm korkusunu seçerken gösterdiği o ince gülmeceden çok daha buruk, kıyıcı bir gülmeceyle Kızıl-düşmanlığı sloganını seçtiler torbadan. Günümüzde Hitler'in, Yahudilerin saf ırk olmadıklarına içtenlikle inandığı konusunda tarihin kuşkusu yok artık. Gelgelelim, McCarthy'nin sık sık hınzır bir ışıltıyla yanan, kendini ciddiye alanlarla alay edercesine gülen ayyaş suratı gözönünde canlanınca, adamcağızın sarhoşken gördüğü karabasanlardan başka hiçbir şeyi ciddiye alabileceğine inanamıyor kişi. Söylentiler doğruysa, bu karabasanlarda Pennysylvania Avenue'ya gelip dayanan bir Kızıl tankından da öte, daha önemli görüntüler söz konusuymuş; hoş, onu defetmeye bir Kızıl tankı yeterdi ya. Bay Nixon'un

inançlarına gelince, eğer vardıysa tabiî, bunları çeyrek yüzyılımızın Theodore White gibi şen tarihçileri inceleyebilirler. Gelgelelim Whittaker Chambers* *helvacı kabağı* diye tutturabildiyse, ki tutturdu, Nixon'un bu saçma gizleme yerine dört elle sarıldığını, daha o günden kamuoyunun zekâsını hiçe sayan bir adam telâşıyla tutunduğunu da görmek zorundayız. Ve haklıydı Nixon.

Yine de bu, adamlar, Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulları Meclisi'nde duruşmaya çıktığım o kötü günde bile beni ciddî bir düzeyde ilgilendirmekten, tedirgin etmekten uzaktılar. O gün de uzaktılar, bu gün de uzaklar. Neyseler oydular onlar, ne kan ne de çevre bağıyla bağlıyız birbirimize. (Bana sorarsanız, ailemdeki hainler çok daha ilginç, çok daha zekidirler onlara kıyasla.)

Daha önce de yazmıştım ya, benim asıl sarsın-

---

* 1948 Ağustosunda, Time dergisinin kıdemli editörlerinden Whittaker Chambers, Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulu'nun önüne çıkarıldı. Kurul'a kendisinin eski bir Komünist olduğunu, yeraltı örgütünde çalıştığını bildirdi. Yardımcılarından on ad verdi, içlerinde en önemlisi, eskiden Dışişlerinde yüksek bir memur olan Alger Hiss'di. Chambers, kendisine devlet sırları vermekle suçladı Hiss'i; bu sırları Chambers, Maryland'deki çiftliğindeki bir helvacı kabağının içine gizliyormuş. Hiss sorguya çekildi, iki kere mahkeme önüne çıkarıldı, hemen hemen dört yıllık bir hapis cezası yedi. 1975'te gizli helvacı kabağı evrakında hiç de gizli, hiç de özel bilgiler olmadığı çıktı ortaya. Ayıklanmamış bilgilerdi, yani Washington ağzıyla söylersek, «verir misiniz diyene, buyurun alın» denilecek türden.

tım, asıl öfkem, bir zamanlar kendi dünyamdan saydığım insanlara yönelikti; çoğunluk, o dünyanın erkekleriyle kadınlarını yalnızca adlarından tanıyordum. Ve 1940 yılına kadar, eğitimden geçmiş aydın kişilerin, ileri sürdükleri inançlara sahip çıkacaklarına inanarak gelmiştim: düşünce ve söz özgürlüğü, her bireyin kendi inancına bağlı kalma hakkı falan, sorguya çekilen kişilerin yardımına koşulacağını, kuru sözlerle yetinilmeyeceğini gösteriyordu bence. Oysa McCarthy ile oğlanları ortaya çıkınca, sesini yükseltenlerin sayısı üçü-beşi aşmadı. Hemen hemen herkes ya yaptıkları ya da yapmadıklarıyla McCarthy'ciliğe hizmet etti, kendilerini almak için yavaşlamayan arabanın peşinden koşturdular.

Bugün de, o zaman da, böyle saçma sapan bir şeye bel bağladığımdan ötürü içerlemişimdir kendime: evet, Amerikan aydınlarını inançları uğruna her kavgayı göze alabilen, canları yanma pahasına da olsa direten kişiler sanmaya hakkım yoktu; böylesi bir sonuca varılacak kadar köklü bir tarihten yoksundular. Stalin Komünizminin işlediği günahları görenler —bir sürü günah işlenmişti ve ben uzun bir süre bu günahları yadsıma yanılgısını sürdürdüm— can düşmanlarının safına geçmek adına bu günahları özür diye kullandılar. Belki de bu, ondokuzuncu yüzyıldaki göçün ceremesiydi. Çekingen göçmenlerin çocuklarının büyük bölümü olağanüstü insanlar olurlar: dirim dolu, zeki, çalışkandırlar; ve çoğu öyle bir başarı düzeyine varırlar ki, ne pahasına olursa olsun, korumaya çalışırlar vardıkları yeri. Soylu yerli aileler onları ken-

di bindikleri tutucular gemisine sevinçle buyur etmişlerdi; bir kere, yazılı İngilizceleri daha iyiydi, daha çok kitap okumuşlardı, daha yüksek ve güvenli bir sesle, daha akılcı bir dille konuşuyorlardı.

Ne var ki ben, öznel tarihsel yargılarımdan yola çıkmasam, daha iyi, alanımın dışına taşarım o zaman. Kendi kendime, bu üçüncü denemede, özel bilgilerime, tanıdıklarımın da görüp geçirdiklerine sıkı sıkıya bağlı kalırsam, diyorum, ancak o zaman o dönemin kendi gözümden bir öyküsünü yazabilirim belki.

Ta en baştanberi, ereksiz bir asiydim —yalnız, benim kuşaktakilerden çoğu için geçerli olabilecek anlamda değil— ailemin ana tarafının, yoksul zencilerin borçları sayesinde yükü tutuşlarını gözlerimle görmüştüm — bilmiyorum tam hangi yıldı, ama asiliğimin birkaç tane taze, diri siyasal kök sürdüğünü keşfettim. Galiba üniversiteye yazılmak için Almanya'ya gittiğimde Bonn'da, Nasyonal Sosyalizm'le karşı karşıya geldiğimde oldu bu değişim. Dinlediğim söylevleri kavrayabilmem aylarca sürdü. O zaman ilk kez, Yahudi olmak düştü aklıma. Üstelik dinlediklerim, yalnızca anti-Semitizm propagandası da değildi, yaşıtlarımın dudaklarından umut dolu fetih, işgal yaygaraları, savaş gümbürtüleri yükseliyordu.

Evime döndüğüm yıl, babamın belini büken ünlü ekonomik bunalım yılıydı, oysa aynı bunalım kocam Arthur Kober'i iyiden iyiye kalkındırmıştı, Hollywood'da senaryo yazarlığı yapıyordu Arthur, yine de o dolgun aylığı bile bizi gereğince

besleyemiyordu; film endüstrisinde fırtınalar öyle büyük oluyordu ki işler bir gün yolunda gitse, o kadarına şükretmek zorundaydınız.

Her neyse, diyeceğim, Arthur'un parlak mesleği beni pek etkileyemedi, 1931 yılında, ondan boşandığımda işsiz kaldım. Doğrusunu isterseniz, iş bulmak zorunda da değildim çünkü o sıralar, yazar Dashiel Hammett ile birlikte yaşıyordum; Hammett yalnız iyi para kazanmakla kalmıyor, kazancını benimle ve isteyen herkesle paylaşma eğilimindeydi. Ama bir çözüm yolu değildi bu; bir kere iş hayatına atılmışsanız, artık başkalarının sırtından geçinmeyi bir çıkar yol sayamazsınız. Üç-dört yıl süreyle, aradığım çıkar yolu bulamayacaktım, oysa Roosevelt seçildiğinde, ben ve benim gibiler, ilk kez, kendi hükümetimiz aracılığıyla geleceğimizi bir düzene sokacağımızı ummuştuk. (Coolidge'in ya da Hoover'in hükümetleriyle hiçbir ilintimiz olamazdı elbet.)

1934 sonlarında, ilk oyunum *Çocukların Saati,* büyük bir başarı kazandı. Artık başkalarının sırtından geçinme günleri sona ermişti, birçok yönden gerçekten keyifli günler başlamıştı. Gelgelelim başarı, bir çeşit suçu da getiriyor yedeğinde. Kendimde de başkalarında da suç aramaktan hiç yılmamışımdır; şöyle bir suç: genellikle düşünmekten kaçmak ya da kişinin, kendine özgü ince duyarlıkları habire ortaya sürerek başından atma telâşı. Ama bu suçtan, yani şansımın açılmasından doğan suçluluktan hoşnudum aslında, bana bir yön verdi çünkü. Başıma bu yüzden gelen belâlar da umurumda değil.

Daha önce de yazdım ama yine Dashiel Hammett'ten söz açmak zorundayım, çünkü 1930'larda ve 1940'larda yaşamımın büyük bir bölümünü kaplıyordu. (Çok uzun bir süre daha da kaplayacaktı ya, o başka bir konu.) 1930 ortası ve sonları, birçoğumuzun radikal siyasal çözümlere yöneldiği bir dönemdi, Hammett de bu kişilerden biriydi; ben, onun ardına takılmış gidiyordum, çoğu kere onu kaygılandırmayan şeyleri büyütüp onun umursamadığı ayrıntılar karşısında tökezleye tökezleye. Hammett'in Komünist Parti'ye girişi, ya 1937'ye, ya da 1938'e raslar sanıyorum. Kesin söyleyemiyorum, çünkü hiç soru sormadım kendisine, sorsaydım da zaten yanıt alamazdım; yanıtsız kalacağını bildiğim soruları sormamam, ilişkimizin belirgin özelliklerinden biriydi. Ben Parti'ye yazılmadım, hem de Earl Browder ile Parti'nin kuramcısı V. J. Jerome'un ağzımı tatlı tarafından aramalarına karşın.

Yalnız, üç-dört kez, Hammett'le birlikte toplantılara katıldık: Hollywood'da biçimsiz bir İspanyol evinde düzenlenen iki toplantıyla New York'ta, şimdi semtini bile tam anımsayamadığım bir apartmandaki bir-iki toplantıya; kimler vardı bilemiyorum, kısa bir süre sonra ayrıldığım için olacak. Hollywood'daki toplantılara yedi sekiz kişi geliyordu. Üçünü uzaktan tanıyordum, ötekiler o zaman kullandığım deyimle «göz zevkimi bozuyorlardı.» Hele toplantıyı yöneten başkanın ya da liderin pabuç bağlarını çözüp çözüp bağlaması, sarı bir not defterinden acayip desenler kesip, sonra kâğıt parçalarını yere atması yok mu, önemli

sayılabilecek bir tartışmayı dinlerken bile, hemen dağıtıyordu dikkatimi. Bir başkası durmadan «Parti'nin yüzü» deyimini kullanıyordu, uzman işi deyimlerin hepsiyle gerçekten ilgilendiğimden, ne demek istediğini anlamaya can atıyordum. Biri genççe, öbürü orta yaşlı iki hanım, durmadan konuşuyorlardı, çoğu zaman kendi aralarında ve çok sinirli bir sesle. Sonradan, orta-yaşlısının lüks bir giysi mağazasının sahibi olduğunu öğrendim, kadının siyasal ilişkileri hakkındaki ufacık bir dedikodu, iyi para getiren işine son vermeye yeterliyken, böyle radikal bir birliğe katılacak inanç gücünü göstermesi doğrusu derinden etkiledi beni. (Oysa kaygılarım boşunaymış; asıl Kızıl-avı günleri gelip çattığında, hanım mağazasını Santa Barbara'ya taşıdı, Komünist Parti'yle ilişkileri yüzünden hapse atılan erkek kardeşinin de yüzüne bile bakmadı bir daha.) Bu Hollywood toplantılarının ya ilkinde ya da ikincisinde İspanya İç Savaşı konu edilmişti. Rusların yeterli donanımı göndermediklerinden yakındığımda —1937 sonbaharında İspanya'dan daha yeni dönmüştüm— İspanyollara ancak kaybedilecek bir dava uğruna savaşıp ölmelerini sağlayacak kadar yardım ettiklerinden yakındığımda, kimsenin bana karşı çıkmamasına, Sovyetler Birliği'ni savunmamasına şaşmıştım. Belki gerçekten öyle düşünüyorlardı, belki de beni tartışmaya değer bulmamışlardı.

Her neyse, aslında bir Parti kartını imzalayıp imzalamamak önemsizdi bence. Birkaç yıl sonra buna ne büyük bir önem verileceğini o zaman nasıl bilebilirdim? Sonuçlardan çekinerek vermemiştim

kararımı. Güneyli beyazların bir kusuru vardır —ister cahil bağnaz takımından olalım, ister olmayalım— hepimiz, dilediğimiz gibi düşünce ve başkalarına aykırı da gelse, kendi seçtiğimiz yolda yürüme haklarımız olduğuna inanmak üzere yetiştirilmişizdir. Benim yaşadığım dönemin New Orleans'ında yüklü para pek az kişide bulunduğundan, işe orta-sınıf kaygıları pek karışmıyordu. Tabiî annemin zengin orta-sınıf Alabama ailesi için geçerli değildi bu, gelgelelim ben çok önceden onlara baş kaldırmış, kendime baba tarafını örnek almıştım; oldukça karışık delibozuklar vardı onların aralarında, sözgelimi zencilerin eşitliğine nasıl yürekten inanıyorlarsa, bütün zencilerin «salgı» denilen bir nesneden ötürü kötü koktuklarına da aynı içtenlikle inanırlardı. Ama her ne kadar kafaları karışıksa da, asî bir çocuğa çekici gelen bir ruh ve para cömertliği, bir düşünce bağımsızlığı görülüyordu onlarda.

Benim zencileri sevmem, doğumumdan birkaç gün sonra, Sophronia adındaki zenci süt ninenin kucağına verilişimle başlar; bu olağanüstü kadın yıllar yılı kaldı evimizde. Bana yoksul zencilerin sorunlarını düşünmeyi o öğretmiştir, gerçekten ilgilendiğimi görünce de hemen terslemiş, karaderililere gözyaşı dökmek yetmez, diye çıkışmıştır, ya yoksul beyazların dertleri? Öfkeli bir kadındı Sophronia, bana öfkeyi, bu tedirginlik verici, tehlikeli, ama çoğu kere yararlı olan armağanı verdi.

Nereden başlayıp nereye gelirken izlediğiniz yolun açıklamaları hep yavan ve çok düzdür nedense. Hele asilikten söz ediyorsanız, çünkü asilik,

ilk etkilerin —okunulan kitapların, öğretmenin size ne zaman neler anlattığının, hatta o zamanki dış görünüşünüzün— karman çorman bir bileşimidir. Oysa en önemli şeyler, kendi hakkınızda bilmediğiniz, hiçbir zaman da öğrenemeyeceğiniz şeylerdir. Kendi yaşamımı çocukluktan alıp o toplantı akşamlarına kadar getirmeye koyulsaydım, çok ciddî bir öğrenci sanırdınız beni, ki değildim, derbeder edebiyat bilgiçlerindendim, bambaşka bir şey: bu bilgiçler kuramdan başka hiçbir şeyle kolayca ilgilenmezler; kuram çevrelerindeki dünyaya uymuyorsa, dünyayla bile ilgilenmezler.

1930 sonlarıyla 1940 başlarında, hiçbir siyasal partinin katı kalıplarına uyamayacağımı anladığım kesinlikte bir şey daha öğrenmiştim: yerli ya da yabancı, ama radikallere tutkundum genellikle. Belki ben öyle olmadığımdan, bana özellikle kendilerini inançlarına adamış, ciddî kişiler olarak görünürlerdi. Diktatörlük ve baskı üstüne yazılı-sözlü hararetli tartışmaları şaşırtıyordu beni: Amerika Birleşik Devletleri'nde bu tür baskılara nasıl katlanılabildiğini aklım almıyordu, ve sonunda Rusya'nın devlet sosyalizmini gerçekleştirdikten sonra kişisel özgürlüklere koyduğu kısıtlamaları kaldıracağına inanıyordum. Yanılmışım. Ne var ki Rusya hakkında doğru saptamalarda bulunanlar da yanıldılar: Komünizm düşmanlığını yanlış insanlarla gül alıp vermede kullandılar, hâlâ da kullanıyorlar.

Ben, siyasal yaşamımı oldukça basitleştiriyorum tabiî: kişisel çatışmalar, çalışma sorunları, viski, *Çocukların Saati*'nden sonra elime geçen yı-

ğınla para, altın çağım. Hammett, bunların tümü, inancımla yakından ilgiliydi.

Hammett'in partiye bağlı bir radikal olduğu, benimse olmadığım doğru, ama ne gariptir, ilk karşılaşmamızda birtakım sarsılmaz kanılara varan o değil, ben oldum galiba. Tanışıklığımın ilk aylarında, yatağa oturup Pinkerton günlerinde başından geçenleri dinleyişimi anımsıyorum, Anaconda Bakır Şirketi'nden bir memur, işçi sendikasını örgütleyen Frank Little'ı öldürmesi karşılığında beş bin dolar vermek istemiş Hammett'e. O sakin sesin altına gizlenen öfkeyi, kahkahadaki burukluğu sezemeyecek kadar yeni tanıyordum onu. «Ama,» diye atıldım, «Pinkerton adına grev kırıcılığı yapmasaydın, adam sana bu öneride bulunamazdı.»

«Doğru ya,» dedi.

Oturma odasına yürürken, burada işim yok benim, diye düşünüyordum, bu adamla birlikte olmak istemiyorum. İçimden geçenleri söylemek üzere yatak odasına döndüm.

Dirseğine yaslanmış, kapıya bakıyordu, beni bekliyormuş gibi. «Haklısınız hanımefendi. Peki neden anlattım sanıyorsun?»

Ben sormazsam, geçmişinden pek söz açmazdı Hammett, gelgelelim bu rüşvet olayını yıllar boyunca öyle sık yineledi ki, sonunda artık onu iyice tanıdığımda, bunun onun yaşamında bir çeşit anahtar olduğunu kavradım. Demek birine bir adam öldürebileceğini düşünme hakkı vermişti; hele Frank Little'ın üç kişiyle birlikte Everett Katliamı diye adlandırılan olayda linç edilişi, hiç unu-

tamadığı bir karabasandı. Hammett'in yoz bir toplumda yaşadığına ilişkin inancı, Little'ın öldürülüşüne bağlanabilir sanıyorum. Zamanla, devrimden başka hiçbir şeyin bu yozluğu silip süpüremeyeceği sonucuna vardı. Elbette bu radikal dönemecin yalnızca bir tek deneyden doğduğunu söylemek istemiyorum, yalnız, karmaşık kafa yapısındaki kişilerde bir kere dönmeye başlayan tekerleklerin hızını arttıran etken, kimi zaman en basit deneylerdir.

Burada daha önce değindiğim bir şeyi yinelemek zorundayım. Benim Frank Little olayını duyuşumla Hammett'in 1951'de hapse atılışı arasında en az yirmi yıl bir ara var. Bu yirmi yıl boyunca, her zaman birlikte yaşamadık, aynı evi ya da aynı kenti paylaşmadığımız günler oldu, ama birlikteyken de aramızda, birbirimizin özel yaşamına karışmama konusunda hiçbir zaman söze dökülmemiş katı kurallar geçerliydi. Bu yüzden, onun Komünist Partisi'yle ilişkileri hakkında tam bilgim yok. 1951 yılında Medenî Haklar Kongresi'nin kefalet sandığına bağışta bulunanların adlarını vermeyi reddettiği için hapse atıldı, sandığın mütevelli heyeti üyelerindendi. Tutuklanışından bir ay öncesine kadar, benim böyle bir örgütün varlığından haberim bile yoktu, belki de örgüt merkezine hiç uğramadığı için duymamıştım konuyu. Kefaletle salıverilme hakkı tanımayan o güne kadar eşi görülmemiş bir kararla, New York'taki o pis West Street tutukevine yollandı, sonra Ashland, Kentucky'deki federal cezaevine nakledildi.

Hapse girdiğinde biraz hastaydı, çıktığında, hastalığı ağırlaşmıştı, ama keyfi yerindeydi, verilen cezaları kaldırabildiğinden ve ilerde başına geleceklere direnebileceğini kavradığından, hoşnuttu kendinden besbelli. Ne var ki ben onun yapısında değildim. O, toplumdan «muhalefet» denilince, insanların dillerinden düşürmedikleri yüksek ilkeleri bir yana atıp kendilerini tedirgin edeni hemen cezalandıracaklarını çok önceden biliyordu. Bense, böyle bir olasılığı düşünmemiştim; bir şeye karşı çıktığım zaman, atalarımdan miras olarak devraldığım hakkı kullandığımı düşünürdüm ben, öğretmenlerimden, okuduğum kitaplardan, Amerikan tarihinden öğrendiklerimi yerine getirdiğimden ötürü cezalandırılamazdım ya. Yanlış ya da sakıncalı gördüğüm bir olay karşısında sesimi yükseltmek, eyleme geçmek yalnız hakkım değil, ödevimdi de. Amerika'da dönem dönem patlak veren, ortalığı kasıp kavuran, bu zulme dayalı ve korkunç saçmalıkta tragedyaları aklıma bile getirmediğimi itiraf etmek, gülünç denilecek kadar geç artık ve işte o tragedyalardan biri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra telâşla sahneye konuluyordu.

Hammett'in hapishaneye tepkisi, tuhaf, oldukça da sinir bozucuydu; hani delikanlıların sıkı bir ortaokuldan ya da kıyasıya bir futbol maçından paçayı nasıl kurtardıklarını bir anlatışları vardır ya, öyle söz ediyordu hapishanede geçirdiği günlerden. Gerektiğinde, her türlü koşula ayak uydurabildiği için sevinirdi hep; buz gibi Aleutia-Alaska ikliminin çetinliğine nerdeyse üç yıl sürey-

le göğüs germek zorunda kalmıştı savaşta, yine de sık sık tutturur, oraya gidip temelli yerleşmemizi isterdi. Doğrusu, bu tepkilere akıl erdiremiyordum. Şimdi, aradan yıllar geçtikten sonra, bir inadın, yalın, eski tarz bir gururla karışmış yalın, eski tarz bir öz-denetimden ileri geldiğini anlıyorum.

Her neyse.. Hammett'in hapishaneyle ilgili duyguları, aynı konu karşıma dikildiğinde, hiç de yardımcı olamadı bana. Onun dayanabildiklerine dayanamayacağımı biliyordum. Ben sinirliyimdir, öfkem olmadık yerlerde, olmadık olaylar karşısında patlar ve denetimimden çıkar: sözgelimi, bir yerde boşu boşuna bekletildiğimi sanıyorsam, otobüste ya da metroda itilip kakılıyorsam, bana ya da bir başkasına saygısızca davranılıyorsa, yapmadığım bir şeyden ötürü haksız yere suçlanıyorsam —suçlama önemsiz de olsa— öfkem kabarır, ve o anda çocukça olduğunu kavrayamadığım bir tepkiler dizisi çıkar ortaya. Hammett bu tür özelliklerimi yakından bildiğinden, onun salıverilişinden bir yıl kadar sonra hapse atılmam söz konusu olduğunda, kaldıramayacağım, üstesinden gelmeye çabalarken de büsbütün batacağım bu olaydan beni korumak için bütün bilgisini seferber etti. Belki haklıydı, belki de haklı çıkmayacaktı son çözümde. Ne o zaman bilebilirdim, ne de şimdi biliyorum; Fransızların «iki kişilik nevroz» dedikleri hastalığı biz hiç yaşamadık ki. İkimizin ayrı ayrı yüklerimiz vardı, ama bu denkler birbirine karışmıyor, sürtüşmüyor, engellemiyordu birbirini. 21 Şubat 1952'de Hammett, benim adıma gerçekten kaygılanmaya başladı.

Doğu yakasında 82. Sokak'taki neo-Georgian tarzı güzelim evimde oturuyordum o sıralar; üst katta bir kiracı vardı. Bu tür evlerde genellikle görüldüğü gibi, konuklar alttaki zili çaldıktan sonra içeri girer, boru gibi bir âletle kimliklerini yukarı bildirirlerdi. Gelgelelim bizim boru uzun süredir gurultudan başka bir şey iletmiyordu; ben de usanmış, kapı çalınır çalınmaz düğmeye basmaya, küçük asansörün bizim kata yükselişini beklemeye alışmıştım. O sabah, fazlaca saygın görünüşlü bir zenci duruyordu asansörde. Pazar ayininden yeni çıkmış bir rahip gibi, göze çarpmak istemeyen kimselere özgü, derbederlik ayarı ustalıkla gözetilmiş bir takım elbise giymişti; şapkasını kibarca elinde tutuyordu. Lillian Hellman olup olmadığımı sordu. Evet dedim, kim olduğunu sordum. Bir zarf uzattı, Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulu'ndan bir çağrı getirdiğini söyledi. Zarfı açıp çağrıyı okudum. «Bu iş için bir zenciyi koşturmak akıllıca doğrusu; görevin hoşuna gidiyor mu bari?» deyip kapıyı suratına kapadım.

Bir saat süreyle çağrıyla başbaşa, evde yapayalnız oturdum; kimseyi görmek istemiyordum. Gelmişti sonunda ve nedense bence ortada telâşlanılacak bir durum yoktu. Son üç-beş gün içinde aldığım mektuplara göz gezdirmeye başladım; bazılarının yanıtlarını haftada iki kez gelen sekretere yazdırtmıştım; bir kısmı daha yanıt bekliyordu. Birkaç gün önce *Who's who in America*'dan gelen soru fişi, postalanmaya hazır, bekliyordu. Onu yeniden gözden geçirirken oldukça keyiflendim sanıyorum: O güne kadar *Çocukların Saati, Gelecek*

Günler, Küçük Tilkiler, Rhine'da Gözcülük, Arayan Rüzgâr, Ormanın Bir Başka Bölümü, Güz Bahçesi gibi yapıtlar vermiştim. Cehov'un mektuplarını toplamış, bir tanıtma yazısıyla okura sunmuştum, senaryolar falanlar yazmıştım, derneklere, sendikalara üyeydim, bunların hepsini bir önceki *Who's who*'ları karıştırıp bulmam gerekiyordu, tarihleri bir türlü aklımda tutamıyordum.

Sonra biraz kestirdim ve birdenbire davranışımın garipliğine şaşarak ter içinde uyandım. Hammett'i aradım telefonla, Katonah'tan kalkan ilk trene atlayacağını söyledi, bir şey yapmamalıymışım o gelene kadar: Ne var ki, dinginliğim geçmişti bir kere, artık elimden bir şey gelmezdi.

Hemen Stanley Isaacs'a koştum, Manhattan ilk yöneticisiydi. Isaacs, alt kademedeki yardımcılarından birinin Komünist Parti üyesi oluşu yüzünden, Rombert Moses'ın başı çektiği bir saldırıya hedef olmuştu. Stanley iyi dayanmıştı doğrusu, yine de bu olay, en Cumhuriyetçi tavrıyla sürdürdüğü meslek yaşamını kötü etkilemişti elbet. (Avukatlığa döndüğünü duyar duymaz, bir hayranı olarak hemen yoklamıştım onu, sonraki yıllarda da onu seven, beğenen bir sürü insanı da peşimde sürüklemiştim bürosuna.) Saygı duyulacak bir adamdı Isaacs, yalnız benim çağrının geldiği dönemde, sanıyorum duygularını açığa vurmaktan kaçınacak kadar ikircikliydi ve siyasal yaşama dönüşü için —ki bu dönüş yolunu hiç bulamayacaktı artık— davranışlarını kollaması gerektiğini biliyordu. Isaacs'la birbirimizi severdik, bana davayı kendisinin almasının uygun düşmeye-

ceğini söylediği anda yüzündeki hüznü düşünüyorum: bu alanda yeterince bilgisi yokmuş, ne var ki ikimiz bir olursak, en yetenekli adamı bulabilirmişiz.

Ama bulamadık. Konuşmayı izleyen günlerde, Stanley birtakım önerilerde bulundu, ben hiçbirini nedense benimseyemedim, ama bütün bunları kesinlikle anımsarken, bir gün tek başıma Abe Fortas'ı aramayı nereden nereye aklettiğimi anımsamamam garip gelebilir. Tabiî onun ve Arnold, Fortas ve Porter hukuk bürosunun adını daha önce duymuştum, yalnız kendisiyle hiç karşılaşmamıştık. Bay Fortas, ertesi gün New York'a geleceğini, uğrayıp beni göreceğini söyledi.

Ama her ne kadar Fortas'a telefon etmeyi nasıl düşündüğümü anımsayamıyorsam da, görüşmenin bütün ayrıntılarını anımsıyorum: uzun camların dışındaki asık yüzlü hava, kendisine hiç de yakışmayan, ampir tarzı bir koltuğa kurulmuş adamın zeki yüzü; bakışlarıyla beni ölçüp biçişi, bu tür bakışlar hep sinirlerimi bozardı zaten ama özellikle bu gergin günde, büsbütün geçmişim hakkında birkaç soru sordu, aslında önemli sorular değildi bunlar, sonra şöminenin rafındaki porselen kuşları beğendiğini söyledi, piyanoda birkaç nota tıngırdattı, sesi duyunca yüzü ekşidi, içinden bana bir şey söylemek geliyormuş ama herhalde böyle insanın içine doğan şeyleri resmî öğütten saymazmışım, değil mi?

İçine doğan şuymuş, artık birinin Beşinci Madde'deki düzeltilere sığınmadan, şu şerefsiz kurullar karşısında ahlâkî bir tavır almasının zama-

nı gelmişmiş. Fortas'a göre, ahlâkî tavır, özet olarak şunu söylemekti: size kendim hakkında bilgi veririm, yaşamım konusunda sorduğunuz soruların tümünü yanıtlarım ama size başkaları hakkında bilgi vermem, ister yabancı ister tamdık olsunlar. Fortas, benim bunu söyleyebilecek durumda olduğuma inanıyordu, çünkü gerçekten, hiç kimsenin Komünist ilişkilerini doğru dürüst bilmiyordum. Kurul, dediklerime asla inanmayacaktı elbet, üstelik Beşinci Madde'nin tanıdığı ayrıcalığı yadsıdığımdan ötürü, yasal haklarım da tehlikeye düşecekti. Bana kalsa, ahlâkî tavrımı şöyle belirtmeyi yeğlerim demek istiyordum ona, «Sizler manşet peşinde koşan adamlarsınız, kendi çıkarlarınız adına başkalarının yaşamlarını kullanıyorsunuz. Siz de biliyorsunuz karşınıza çağırdığınız kimselerin kayda değer şeyler yapmadıklarını, yine de onları yıldırdınız, zorla hiç işlemedikleri suçları kabul ettirdiniz onlara. Hadi göreyim sizi, istediğinizi yapın bana.» Fortas'a bundan hiç söz etmedim çünkü düşündüklerimi asla söylemeyeceğimi biliyordum.

(Ne var ki Kurul'un önüne çıkışımdan beş ya da altı yıl sonra, başıma başka belâlar da gelince, uykumun kaçtığı gecelerde, olmayacak saatlerde uyanır, hiç vermediğim bu yazılı ifadeyi değişik biçimlere sokardım. Artık biliyordum ki hapishanenin açacağı yaralar, ilk günlerde aklıma getirdiğim kadar kötü olamazdı. Sonra yatağa yatıp, hiç vermediğim o ifadenin daha yeni, daha çarpıcı bir kopyasını okumaya başladığımda, bu işe korkular atlatıldıktan sonra kalkışmak güzel ola-

cak elbet, diye düşünürdüm, şimdilik kafanı bunlara takma, başın yeniden derde girdiğinde nasıl bir yol tutacağını saptamaya çalış.)

O ikindi ne mi yaptım? Bay Fortas'a görüşüne katıldığımı, dediklerinin bence de doğru olduğunu, söyledim. Ama o bu kadarıyla yetinmiyordu, birkaç gün uzun uzadıya düşündükten sonra kendisini aramamı söyledi. Bence birkaç gün beklemenin gereği yoktu, belki sizce öyledir, dedi ama onun için gerekiyormuş, önerisi üstüne düşünecekmiş. Gitmeden önce, Fortas davayı kendisinin de, büronun da alamayacağını bildirdi. Owen Lattimore'un vekiliymişler; Lattimore'un kişiliğinin bana zararı dokunabilirmiş, benim de Lattimore'a. Yalnız becerikli bir genç avukat tanıyormuş, bir dahaki görüşmemizde bu konuyu tartışacakmışız.

Çabuk parlayan bir insanım. Bakkal ısmarladıklarımı zamanında getirmezse, ekinlerim güdük kalırsa, telefon sık çalarsa —haber iyi de olsa— daha önce de söylediğim gibi zıvanadan çıkarım. Yalnız ciddî bir belâ sözkonusu olduğunda, sinirbozukluğu derinlere atılır, sanki bir çeşit dinginlik alır yerini, felâket atlatıldığından uzun bir süre sonra açtığı yaralar bende sürse bile, gerçek belânın beni hemen faka bastırabileceğine kolay kolay inanamam. Nedenini tamtamına bilemiyorum, yalnız belâyı ancak kendimi sıkı bir boyunduruk altına alarak savuşturabileceğim sağduyusu vardı bende, olur olmaz kuşkulara kapılırsam, yıkılacağımı biliyordum. Olayı izleyen birkaç ay bu durumdaydım işte, daha da önemlisi o ilk uğursuz haftada.

O gün Fortas'la görüştükten sonra, Hammett'e ne yapacağımı söyledim. Dash, pek sık kızmazdı, kızdı mı da, öfkesini gözlerini yüzüme dikerek belirtirdi. Bu öfkeli bakış uzun bir süre çekilmezdi üstümden. Çıldırmış bir karıyla nasıl başedebileceğini düşünüyormuş gibi bir hali vardı, çıkar yol neydi acaba. Bu süzme sınavlarını geçmişte birçok kereler atlatmıştım ama o gün, katlanamayacağım kadar uzayınca, tedirginleşip yürüyüşe çıktım. Döndüğümde, akşam yemeğine ne pişireceğimiz dışında tek söz etmedik; ben de, onun öbür konuda düşüncelerini söylememeye, başkasının işine burnunu sokmamaya karar verdiğini —ki çoğu zaman öfkesi geçtikten sonra öyle yapardı— sanmak yanılgısına düştüm. Yanılmışım evet: yemeğin ortasında tabağını itti, «Boktan bir iş bu,» dedi, «düpedüz boktan bir durum. Seni hücreye kapatacaklar, hem de umduğumuzdan da uzun bir süre. Bay Fortas'ın ne düşündüğü benim umurumda değil, bu rezil heriflerin senin o yüksek tabaka ahlâk kurallarına kulak asacaklarını sanacak kadar ahmak olman da umurumda değil. Bu safsatalardan bir türlü kurtulamadığına inanmak güç geliyor yalnızca.»

«Hangi reziller? Kurul üyeleri mi?»

«Yalnız onlar değil,» dedi. «Neden söz ettiğimi çok iyi biliyorsun. Kurul üyeleri, basın, dost sandığın kimseler, herkes. Ama sana ders anlatabilen kim? Yalnız şunu unutma, mapushanede fareler vardır, kalın duvarlar vardır, canları çektiği için insanı itip kakanlar, sana hiç de hayranlık duymayacak gardiyanlar vardır, ağzına süremeye-

ceğin bir yemek atarlar önüne ve yemezsen, hücreye tıkarlar, En azından, kötü bir sinir bunalımına gidiyorsun, o kadarla kalırsa tabii.»

Bir günlüğe göre, aynı konuşma, bir sonraki hafta boyunca birçok kere geçmiş aramızda. Yine de en zorlu günler, bence bunu izleyen iki gündü; Hammett'in onaylamadığı bir tavır takınmaya alışmamıştım, o da bunu biliyor, buna bel bağlıyordu. Ne var ki üçüncü gün, uykusuzluktan bitkin düşünce, «Özür dilerim,» demiştim, «bu sefer kendi bildiğim yolu tutmam gerekiyor.»

Yanıt vermedi; vermeyeceğini kestirmeliydim.

«Kötü haberler daha bitmedi,» dedim. «Maliye senin gelirine el koyacak, benim de birkaç yıl gelirim olmayacak, çiftliği satmak zorundayız.»

«Olur,» dedi neşeyle, «dayanır, ilerde bir çiftlik daha alırsın.» (Bir çiftlik daha satın alacak kadar uzun yaşamadım, üstelik çiftliği işletmeyi göze alamayacak kadar yaşlıyım artık.)

O gün yapılacak bir sürü iş vardı. Fortas'ı arayıp nasıl davranmam gerektiği konusundaki önerisini uzun uzun tarttıktan sonra, doğru bulduğumu bildirdim. Yaa öyle mi, dedi, kendisi pek emin değilmiş ortası da saçma sapan buluyormuş bu öneriyi, uygulamaya kalkarsak, doğruca mapusu boylarmışım.

Kahkahayı bastım. «Düpedüz boktan mı dedi?»

«Hayır,» dedi Fortas, «Yasal açıdan boktan dedi, düpedüz değil.»

«Bir an önce Washington'a gelip sözünü ettiğiniz avukatla tanışmak istiyorum.»

Fortas, ertesi gün Joseph bir görüşme saati ayarladı. Washington'a giden gece trenine atladım, hiç de akıllıca bir davranış değildi bu; o sallantılı, uykusuz geceden bölük pörçük anılar hâlâ aklımda. Ya Kurul'u düşünüyordum, ya Rauh'la yapacağımız görüşmenin tedirginliği içindeydim, her neyse, çiftlik geldi gözlerimin önüne, kâhya Kitty ile Betty'ye ve Gus Benson'a, yani benim ırgatlara çiftliği elden çıkarmak zorunda olduğumu, başka kapı aramaları gerektiğini söylemenin güçlüğünü düşündüm. Üçü de yakınlarımdı, ne kadar candan dostlarım olduklarını sekiz dokuz ay önce geçen bir olaydan sonra iyice kavramıştım.

Dash'in hapse girişinin ertesi günü, eve telefon edip ortalıkta gazetecilerin dolaşıp dolaşmadığını sormuştum. Evet, bir sürü gazeteci geziniyormuş, ortalık, sundurma, çimenler gazeteci kaynıyormuş. Oraya gitmeyeceğimi bildirdim. Umarım canları çok sıkılmıyordu, birkaç gün sonra yine arayacaktım. Üç günlüğüne bir otele gidip yine aradım çiftliği. Gazeteciler yoktu artık, kimseler yoktu. New York'tan doğru oraya gidip kendileriyle oturup konuşmak istediğimi söyledim.

«Biliyorsunuz, Bay Hammett hapiste,» dedim, «burada rahatınız kaçacak demektir artık, belki de kalmayacak.» FBI ya da başka hükümet örgütleri şimdiden sonra ne kararlar alırlar, Tanrı bilir, ama onlar hiçbir şey yapmasalar da, köylünün düşman bakışlarından kaçamayacaksınız.»

Gus sözümü kesti, FBI'dan üç adam gelmiş, ona bir sürü soru sormuşlardı bile. Neler sorduklarını öğrenmeye can atıyordum ama Gus'ı iyi

tanırdım, kendiliğinden söylemiyorsa, güç durumdaydı ve beni incitmekten kaçınıyor demekti. Bundan sonra herhalde böyle şeyler hep olacak dedim, çirkin olaylar, büyük bir olasılıkla başlarını derde sokacak olaylar, bence eğer... Kendilerine başka kapı bulsalar çok daha iyi ederlerdi dememe kalmadan, Kitty bir kahkaha attı, Betty'ye döndü, «Söylesene Bayan Hellman'a.»

O zaman Betty, Hammett'e West Street tutukevine bir kutlama telgrafı çektiklerini, sevgilerini yolladıklarını söyledi. Kitty de kikir kikir gülerek birkaç gün sonra Betty ile birlikte güzel bir kek pişireceklerini, ona götüreceklerini söyledi, yalnız kekin cinsi konusunda anlaşamamışlardı, onun hangi kekten hoşlandığını biliyor muydun acaba? Bir sürü insanın —Hammett'e para borcu olanların bile— yapmayı göze alamadıkları şeyi yapabilen bu candan insanlar beni öylesine duygulandırmışlardı ki gözlerimi gizledim.

«Biz İrlandalıyız Bayan Hellman,» dedi Kitty «Mapushane nedir ki?» Birkaç dakika sonra, en ciddî halimizle el sıkışıyorduk, uzun bir süre Hammett'e, ne çeşit bir kek pişireceklerini tartıştıklarını duydum. Ertesi hafta, benim bu olaya burunlarını sokmamaları konusundaki uyarılarımı hiçe sayarak hindistancevizli keklerini West Street tutukevine götürmek üzere New York trenine atladılar.

Rauh'tan hoşlanmıştım. Kurnazlığın açık yüreklilikle elele yürüdüğü çok az görülmüştür, gelgelelim onun için geçerliydi bu ve o cana yakın, güzellikten uzak, sert, kırışmış yüz, gerisindeki ka-

fanın işleyişi hakkında güven veriyordu kişiye. İlk görüşmelerimiz çok iyi geçti. Üçüncü buluşmamızda, birtakım araştırmalar yapmıştı Joe besbelli; Komünist Parti'nin kimi zaman *Daily Worker*, kimi zaman da başka yayın-organları aracılığıyla bana saldırdığına dikkatimi çekti. Sözgelimi *Ren'de Gözcülük* üstüne bir sürü saçma sapan söz edilmişti. Sovyetler Birliği'nin Almanlarca işgalinden önce açılışı yapılan oyun, eleştirmenlerce savaş kışkırtıcılığıyla suçlanmıştı. Sovyetler Birliği'nin Almanya'yla savaştığı dönemde açılışı yapılan filmse harikaydı canım! 1948'de Tito, Rusya'yla bağlarını kopardığı zaman Belgrad'a gitmiştim, orada Tito'yla yaptığım dostça söyleşileri bir dizide yayımlamam, buradaki Komünistleri kızdırmıştı. Joe, hakkımdaki bu Komünist eleştirilerine parmak basmamız gerektiği kanısındaydı, böylece Kurul üyelerine de basına da, geçmişimin bağımsızlığını kanıtlamış olacaktık. Bu kanıtları, savunmamda kullanmak istemediğimi belirttim ona, Komünistlerin bana yönelttikleri saldırıları, suçlandıkları anda onlara karşı kullanırsam, düşmanla işbirliği yapmış olurdum. Bence apaçık bir gerçekti bu, tartışılacak yanı da yoktu, gelgelelim Joe'yu her görüşümde, sanki aklını kurcalayan bu saplantıdan bir tülü kurtulamıyormuşçasına hep dönüp dolaşıp buna getiriyordu sözü. Bu konuda, ilk ve son kere kırıcı sözler söyledik birbirimize: ben boşuna vakit harcadığımızı, sözümden dönmeyeceğimi bildirdim, ne oluyordu ona sanki? *New York Post*'tan James Wechsler, eski, yakın bir dostuymuş, benim davayı onunla konuşmuşlar. O za-

man gereğinden sert bir çıkış yaparak, Wechsler'ı tanımadığımı, yazdıklarını hiç sevmediğimi, onun öğütlerini hiç mi hiç umursamadığımı söyledim. Bu konuyu öyle uzun uzun tartışmıştık ki, yetti artık, beni çözümlemeye çalışmamasını rica ettim Joe'dan, olan olmuştu, başka bir ruh doktoru istemiyordum, bana bir avukat gerekiyordu. (Geçirdiğim deneyler, şimdilerde avukatların çoğunun kendilerini psikiatr sandıklarını gösterdi bana, bence bu saplantıdan kurtulmaları gerek.) Rauh, arkadaşı Wechsler'a saldırmamdan hoşlanmamıştı, ne var ki sonraki günlerde Wechsler Kurul karşısına çıktığında, onun yalnızca işbirlikçi bir tanık gibi davranmakla kalmayıp tutumunu aklamak adına tumturaklı ahlâk ölçülerine başvurması da Joe'nun onaylayacağı tür bir davranış değildi biliyorum.

Kurul önüne çıkacağım tarihi ertelemeye çalıştı Joe, başardı da. Bu arada çiftliği satılığa çıkardım. Hammett de, ben de yürekten üzülüyorduk ama bir kere bile bu konuyu açmadık, kararımızı vermiştik. Ben evde dolaşıp satılacak ya da depoya yollanacak eşyaların dökümünü yaparken, Dash, gelecekle ilgili tasarılar hazırladı — gelecek, benim hapisten çıktığım gün demekti onun gözünde. Bazı günler, yelkenliye binip tatil yapmayı tasarlardık, bazan üç aylık bir balıkavına çıkmayı, onun anayurdu Maryland kıyılarında bir kulübe düşlerdik sık sık, öyle ucuzdu ki oralar, kısa bir süre sonra satın bile alabilirdik kulübeyi. Hele bir keresinde, keyfim yerindeyken, Aleutian Adaları'na gidip bakacağıma söz vermiştim, ona,

Louisiana körfezinde deniz böceği yetiştirmeye varsa tabiî.

Clifford Odets'le tiyatro dünyasına aynı yıllarda atılmıştık. 1935'le 1952 yıllarında ya dört kere karşılaşmışızdır ya da beş, tek bildiğim, Hollywood'a taşındığından sonra onu hiç görmedim. Mart'ın ilk haftasında Odets aradı beni, New York'taymış, birlikte akşam yemeği yiyemez miymişiz? Bu çağrı bana biraz garip geldi doğrusu, daha önce beni hiç aramamıştı ki. Gitmeyi pek istemiyordum, gelgelelim üçüncü kere aradığında da epey üsteleyince, bir gün kararlaştırdık. Öyle garip bir akşammış ki, Mart 1952 tarihli günlüğüme uzun uzun geçirmişim. Aşağıya alıyorum:

Barbetta'nın Yeri'nde buluştuk, berbat olacağını daha baştan kestirebildiğim bir yemek ısmarladık, bir de kötü İtalyan şarabı. Çağrının nedenini öğrenmek uzun sürmedi. «Kurul çağırdığında, neler söyleyeceğini düşündün mü?» diye sordu Clifford.

Kurul'a zaten çağrılmış olduğumu söylemek istemedim. «Biliyorum sayılır,» dedim. «Birtakım şeyler tasarlarsın, yürütebileceğini umarsın ama ya becerirsin, ya da beceremezsin.»

Clifford'un ne söylediğini duyamadım, çünkü tam o sırada yan masadaki bir adam, yanındaki iki adamla kadına, «Tıraş oluyordum. Karı ne yapsa değenirsin?» diye birşeyler anlatıyordu. «Öyle sarhoştu ki, memesinin başını görünce göbeğinde yara var sandı.»

«Hiç görmedim o kadını,» dedi arkadaşlarından biri.

«Memeleri karnında karılara aldırmazsan, işi ayarlarsın,» dedi ilk konuşan.

Kendimi tutamayıp güldüm. Clifford sinirlenmiş olmalıydı, sesi çok sertti. «Dediğimi duymadın.»

«Hayır duymadım, özür dilerim.»

«Böyle düşünmek sakıncalı bence diyordum. Ne söyleyeceğini, ne yapacağını, Kurul önüne çıkmadan önce enine boyuna kararlaştırmalısın.»

Bu soruyu nasıl yanıtlayabileceğimi düşünürken, garson yemekle çıkageldi. Clifford parmağını dudaklarına bastırıp bana şşşt dedikten sonra garson gidene kadar fısıl fısıl söylendi.

«Ne demek istemiştin sen?»

«Ne konusunda?» Şaşırıp kalmıştım. Hoşuma gitmiyordu bu konuşma.

«Hani Kurul çağırdığında ne yapacağını bilmediğini söylerken?»

«Öyle demedim» dedim, «ne yapacağını önceden kararlaştırmış olabilirsin ama baskı altında nasıl davranacağından emin olamazsın.»

«Garip bir düşünce tarzı doğrusu,» dedi Clifford, «Belki de hiç baskı altında kalmadığın için böyle düşünüyorsun.»

«Kaldım ama. Savaş sırasında İspanya'daydım, Rus cephesinde, V-2'ler sırasında Londra'daydım.»

«O zaman nasıl davranacağını bilmiyor muydun?»

«Bazan biliyordum, bazan beceremiyordum.

Bir keresinde, V-2'yi duyunca, iki dakikadan fazla bir süre kendimi tutamayıp avaz avaz bağırdım, bir keresinde de Rusya'da, bir hendekte birkaç yüz metre ötedeki Almanlara bakmam için elime bir dürbün tutuşturmuşlardı da dürbünü şak diye ışığa tutup Almanların üstümüze baraj ateşi açmalarına yol açmıştım.»

«Pek akıllıca bir iş değil,» dedi Clifford.

«Ben de onu anlatmak istiyorum ya. Hiç akıllıca değildi, altı kişi nerdeyse ölüyorduk. Demek istediğim, budalalığı edene kadar budalalığın hangi sınırına varacağını nasıl bilebilirsin?»

Clifford masaya bir yumruk indirdi. Evet, işler yolunda gitmiyordu. «Ben böyle şeylerden söz etmiyorum. Ben siyasal ve töresel inançlardan söz ediyorum.»

«Ben inançlardan söz etmeyi sevmem,» dedim. «Doğruyu söyleyip söylemediğimi kesin bilemem.»

«Ama Hammett, inançlarına bağlı bir insan,» dedi, «onu iyi tanımam ama beğenirim.»

İyi güzel ama demek geldi içimden, o seni beğenmiyor; eskilerde bir gece birlikte *Awake and Sing*'i (Uyan ve Söyle Şarkını) görmeye gittiğimizde, Hammett iyice sarhoşlamış, çıkalım diye tutturmuştu, sussun diye çıkmıştık dışarı. Dışarda, oyunu sevdiğimi söylemiştim; onun neden sevmediğini sorduğumda, «Çünkü,» demişti, «çocukluklarında bisikletleri olmadığından yakınan, sızlanan yazarların bir boka yarayacağını sanmam.»

Ama ağzımı açmadım. Resim koleksiyonundan söz ettik bir süre, sonra birdenbire ödümü ko-

pardı Odets. Masaya bir yumruk indirdi, şarap bardağı devrildi, «Şu Kurul'daki rezillerin önüne çağrıldığımda ne yapacağım biliyor musun?» diye haykırdı, «bir devrimcinin gerçek yüzünü göstereceğim onlara, siktir olun diyeceğim.» Beni hangisi daha çok etkilemişti bilmem, masaya inen yumruk mu, çevredeki masalarda oturanları dönüp baktıran o yiğit haykırış mı?..

O gece, günlüğüme başka bir şey yazmamışım. Yazık ki bu öykünün tatsız, gizemli bir bitişi var. Benden bir gün önce Kurul önüne çıkan Odets, eski inançlarından döndüğünü bildirip özür dilemiş, eski arkadaşlarından çoğunu da Komünist olmakla suçlamıştı. İşte o yüzden Barbetta'nın Yeri'ndeki konuşmanın içyüzüne akıl erdiremiyorum. Belki o gece bana söylediklerine yürekten inanıyordu. Birkaç hafta sonra, Hollywood'daki parlak işinin yıkılacağı gerçeğiyle yüzyüze gelince, ola ki, fikrini değiştirmiştir. Bildik kalıplar gitgide doğruluk kazanıyordu: bir yüzme havuzunun, bir tenis kortunun, bir resim koleksiyonunun elinizden alınması, gelecekte karşılaşılacak yoksunluklar, birçok kişinin gözünde önemli gözdağlarıydı; stüdyo yöneticileri de bunu biliyor, alabildiğine sömürüyorlardı.

Odets'le yediğimiz akşam yemeğinden birkaç hafta sonra, herkesin «Gadge» dediği Elia Kazan, Spyros Skouras'ın kendisine, Kurul adına «işbirlikçi tanıklık» önerdiğini, kabul etmezse kendisinin, yani Kazan'ın, Hollywood'da bir daha film yapamayacağını söylediğini anlattı bana. Ne var ki bana bu kadar basit bir şeyi açıklamasından önce

Plaza Oak Room'da acayip bir yarım saat geçirmemiz gerekti nedense. Gadge'in elinin ayağının neden dolandığını anlayamamıştım —hiç becerıksiz değildir çünkü— o yüzden de kuşkulandım, bir yere telefon etmek zorunda olduğumu ileri sürerek Kermit Bloomgarden'ı aradım; Kermit, hem benim oyunun, hem de Kazan'm yönettiği *Death of a Salesman*'in (Satıcının Ölümü) yapımcısıydı. (Kermit ile Gadge, delikanlılıklarından bu yana birbirlerini tanıyorlardı, ben o kadar iyi tanımıyordum Kazan'ı.) Telefonda Kermit'e, Kazan'ın beni içki içmeye neden çağırdığını, bana ne söylemeye çalıştığını, neler geveledığini kestiremediğimi söyledim.

«İşbirlikçi tanık olacağını söylemek istiyor sana. Bana da bu sabah söyledi de oradan biliyorum.»

Telefondan döndüğünde birkaç dakika daha konuştuk, sonra biriyle çok önemli bir sözüm var diye bir yalan uydurdum. Plaza'nm önünde durmuş yağmurda taksi bekliyorduk. Konuşmak gelmiyordu artık içimden; sessizliği Kazan bozdu, «Herhalde sen canının çektiği gibi davranabilirsin çekinmeden,» dedi, «Kazandıklarını mutlaka harcamışsındır nasılsa.»

Haftalarca bu sözün anlamını düşündüm, sonunda buldum: benim zengin anneanne, şansı yaver gitmemiş dostlarıyla akrabalarına söylerdi bunu; bir keresinde de adını Fritz'den Hal'e çevirdiği bir şoföre söylerken duymuştum, «Senin kaygılanacak bir şeyin yok ki. Yoksul başın paradan yana büyük derdi yoktur.»

Gelgelelim Kazan'la 1952 baharında buluştuğumuzda, sinema patronlarının paniği herkesçe bilinir hale gelmişti. Patronların 1947'de Waldorf-Astorio Oteli'ndeki ünlü toplantılarından da önce başlamıştı panik. Bugün bile, ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın, hiçbir araştırmanın kesinlikle adını koyamadığı birtakım güçlerin çağrısına uyarak mayışık bir isteri nöbetiyle biraraya gelmişlerdi, tam anlamıyla lâf salatası denilebilecek bir bildiriyle; Amerikalı yurttaşın «muhalefet» hakkına elbette inandıklarını ama eğer istemezlerse, bu hakkın kullanılmasına izin vermeyeceklerini açıklıyorlardı kamuya. O günlerde yaygın bir şaka vardı: Bir stüdyo avukatının hakkından kim gelir? Bir başka stüdyo avukatı.

(Büyük bir olasılıkla, sonraları Hollywood'da Amerikan Lejyon Andı diye anılacak sözleşmenin kararı bu Waldorf konferansında alınmıştı.) Stüdyoda çalışanların andiçmeleri bekleniyordu. Bu andın adından anlaşılacağı üzere Amerikan Lejyonu temsilcileri, ya doğrudan katılmışlardı toplantıya, ya da, daha büyük bir olasılıkla, toplantıdan önce ve sonra sık sık merkeze uğrayarak ağırlıklarını koymuşlardı. Bu ünlü mektupların bir örneğini bulabilmek için tam on dört girişimde bulundum, biliyordum, söylenti falan değildi, vardı mektuplar, imzalıyayım diye bana da bir tane vermişlerdi. Başvurduğum on dört kişiden hiçbiri mektupların imzalanmasının istenildiğini, işlem gördüğünü yadsımıyorlar. Yine de bunca eşelemeye karşın, tek mektup çıkmadı ortaya; herhalde imzalayanlar, yazdıklarını itiraf etmek is-

temiyorlar; şimdiki stüdyoların hukuk danışmanları da ola ki pek hoşlanmıyorlardır artık bu mektuplardan, girişimin yasallığından bile kuşkuya düşmüşlerdir. Bildiğim bir şey varsa; o günlerde her stüdyo, çalıştırdıklarından, Komünist olmadıkları, radikallerle ilişki kurmadıkları, geçmişte birtakım örgütlere katkılarda bulunduysalar bile —İspanyol göçmenlerine yardım v.b. gibi— artık pişmanlık duydukları ve aynı yanılgıya bir daha düşmeyecekleri konusunda andiçtiklerini bildiren mektuplar yazmalarını istiyordu.

Sinema şirketlerinin patronlarıyla onların stüdyoların yönetimiyle görevlendirdikleri kimselerin, birtakım haklar ve ödevlerle dünyaya gelmiş Amerikan yurttaşları olduklarını bu dönemden önce de akıllarına getirdiklerini sanmıyorum. Çoğu, yabancı ülkelerde doğmuş, yabancı korkular devralmışlardı kalıtım yoluyla. Rusya'da ya da Polonya'da böyle bir olay söz konusu değildi ama bizim burada Kazaklara tavuk suyuna çorba içirebiliyordunuz. Hem de Washington'daki Kazaklar öylesine doludizgin gidiyorlardı ki çorbayı iki kat koyultmak ve kendilerine, canlarını dişlerine takıp koşuşturan milyoner birtakım uşaklar aracılığıyla sunmak gerekiyordu.

Politikacılarla Amerikan Lejyonu gözdağı vermeden çok önce de stüdyoların genel çekingenliği, yazarlar ve yönetmenlere alay konusu olmuştu, herkes birbirine on-iki yaşındaki mahdum beyin on-sekiz yaşındaki metresinin şu senaryoyu ya da şu montajı tutmadığını, o yüzden de senaryoyla montajın gereğinin düşünüldüğünü anlatıp

duruyordu. 1930'larda sözgelimi, önemli bir bunalım geçirmişti MetroGoldwyn-Mayer. Zengin müzikallerinden birini, açılış öncesi anket için San Francisco'ya götürmüşlerdi. O zaman da, şimdiki gibi, seyircilere soru kartları dağıtıp parçalarını gördükleri film hakkındaki düşüncelerini sormak alışkanlığı yaygındı. Kart düşkünlerinden biri filmi sevmişti ama filmdeki oyunculardan Frank Morgan'ın bir sahnede pantolonunun önünün açık oluşu yüzünden dehşete düşmüştü. Kart öylesine bir şaşkınlığa yol açmıştı ki, filmin açılışı hemen ertelendi ve bütün bir hafta boyunca stüdyo işçileri, uzmanlık alanlarına göre kümelendirilerek gösterme odasına getirildiler, günde birkaç kez filmi izlediler; Bay Morgan'ın önünün açık olduğu sahneyi saptayana bir ödül verilecekti. Sonraları, olayın kahramanı dilini tutamadığından, kartı Metro şirketi görevlilerinden birinin sepetlediği bir metresin doldurduğu anlaşıldı.

Bu çok çok zengin sinema adamlarının özelliklerini anımsamakta yarar var, o günden bu yana değiştiklerini pek sanmıyorum çünkü. (Aslına bakılırsa, sayıları arttı, şimdikiler, hem para hem kudret açısından eskileri sık sık yaya bırakabiliyorlar.) Hollywood, o günlerde Arapların bu gün göz diktikleri yaşama biçimini deniyordu; insanların, arsalar ve geniş malikâneler yüzünden yarışa girmeleri biraz olağan sayılsa da, daha iyi banyolar yaptırma yarışları biraz tuhaf geliyor. Böylesi bir lüks düşkünlüğünün, aptes etmek, yıkanmak gibi insancıl edimlerle ilintisi olabileceği hiçbir zaman düşünülmemiştir sanırım. Üstelik,

dışkının böyle görkemli bir hoşgeldin törenini yadsıyıp ruhlara çökmeyi yeğlediği de düşünülebilir.

Evet, o günlerde, William Faulkner gibi, Nathanael West, Aldous Huxley gibi adamlara gönlünce söz geçirmek ustalık isterdi. Koca Gatsby ve onun geleceğe ilişkin düşleri bu daha kocaman Gatsby'lerin yanında hiç kalıyordu; onlar, ne aşkın ne de Daisy'nin peşindeydiler, kudret istiyorlardı, her hafta da yeni bir Daisy. Gariptir, ne Louis Mayer'in kişiliği ilginçtir, ne Samuel Goldwyn'in, ne Harry Cohn'un ne de öbürlerinin, ne danışmanlarının, ne avukatlarının; ufak sapmalar gösteren, ufacık tutturmalar peşinde adamlardı bunlar. Elbette başta güçlüydüler, gözüpektiler ama McCarthy dönemi gelip çattığında, yaşlanmış, yorulmuşlardı. Bir zamanlar, kumar masalarında savrulduğunda, gülüp geçtikleri tehditler, şimdi gözlerini korkutuyordu. Doğrusu, film yapımcıları da, Hollywood komünistlerinin bir kerecik bile komünist bir film yapmadıklarını bal gibi biliyorlardı, yine de tehlike kolgeziyor yaygarasını koparanların buyruklarına uyarak gerçeği bilmezlikten gelmeye hazırdılar. Hollywood radikalizmini kınayan binlerce mektup akıyordu Hollywood'a; stüdyolar, bu mektupların hemen hepsinin ya düzmece ya da baskı altında zorla yazdırılmış olduğunu biliyorlardı elbet. Yine de kendilerine Amerika'nın sesini duyduklarına inandırdılar; bir ölçüde doğruydu da bu. Ne ki, kovuşturulursa bir an önce unutulacak bu gözdağları karşısında yaltaklanma yolunu seçen tek kimseler, büyük iş adamları değildi. Harry Cohn, yardım etmeye gö-

nüllü yazarların, yönetmenlerin ve oyuncuların çokluğu karşısında duyduğu hoşnutluğu anlatmıştı bana. Doğru söylüyordu: gönüllü tanıklığa koşanlar, iş arkadaşlarına karşı tanıklık edenler, hükümet kurullarını gıcıklayacak senaryoları oynamaya can atanlar sürüyleydi.

Her neyse, 1947'de daha kara liste tam anlamıyla işlemeye başlamamış olmalı ki, Columbia Pictures'dan Harry Cohn, yıllar yılı düşlediğim bir sözleşme önerdi bana: ne zaman hoşuma giden dört hikâye bulursam senaryolarını yazıp yapımı üstlenebilecektim, iş kopyasını denetlemek de hakkımdı. (O günlerde böyle bir sözleşme duyulmuş şey değildi, şimdi bile eşine az raslanır.) Gerçekten iyi bir sözleşmeydi: sekiz yıllık bir süre içinde, ne zaman canım çekerse dilediğim malzemeyi alıp kimseler karışmadan yazıp gerçekleştirebilecektim. Bir milyon dolara yakın bir güvencem vardı, oyun ya da başka şeyler yazmakta özgür bırakılıyordum, yani hiç hesap sorulmadan bir sürü iş arasında gidip gelebiliyordum. Harry ile avukatımız birdi, Charles Schwartz, ama bunun hiçbir sakıncası yoktu çünkü dürüst bir adamdı Charles. Sözleşmenin hazırlandığı gün Charlie çağırttı beni, kopyaları Harry'ye gönderiyormuş, gidip Harry ile birlikte gözden geçirebilir miymişim?

«Seni uyarmam gerekiyor,» dedi Charlie, «Harry bunlara yeni bir kâğıt eklemiş olabilir. Zorundaydı, bence işi büyütmemelisin. Bundan böyle herkesten istenilecek.»

Ben yeni maddenin parayla ilgili olduğu so-

nucuna vardım nedense ve konuyu hemen unuttum.

Harry'nin Waldorf Towers'daki dairesine vardığımda, sekreteri patronunun birkaç dakika sonra geleceğini, aşağıdaki toplantının bitmek üzere olduğunu bildirdi. Ben hangi toplantıdan söz ettiğini bilmiyordum elbet; her zaman sinemacıların toplantıdan gelmelerini beklersiniz, olağandır. Harry, yarım saat kadar sonra göründü, beni içtenlikle buyur ettikten sonra hemen telefona koştu. Ben sözleşmeye eklenen paragrafa geldiğimde, o telefonun başındaydı daha. Gözlerime inanamadım, atladım o bölümü, gerisini okuyup, yine döndüm oraya. Sonra, odada volta atmaya başladığımda, Harry, başka birine telefon ediyordu. Ama gözü bendeydi, sanki benden kaçmak için telefondan ayrılmıyormuş gibi bir duyguya kapıldım, çünkü parmağıyla masayı gösterip kalemini havaya kaldırdı, imzala der gibi birşeyler yaptıktan sonra yine telefona döndü. Neden sonra konuşması bittiğinde, «Koşullar iyi Harry,» dedim, «önceden de konuşmuştuk zaten, ama şu saçmasapan eklenti ne oluyor?»

«Bana bak,» dedi, «aşağıda boşu boşuna iki gün harcamaya bayıldım mı sanıyorsun sen? Başına buyruk bir adamım ben. Zorbalıktan da hiç hoşlanmam. Biraz anlayış gösteremez misin yani?»

Neden söz ettiğini bilmediğimi söyledim, ne toplantısı vardı ki aşağıda, ama tam o sırada telefon yine çaldı, sonra da bir termos dolusu sıcak sütle tavuklu sandöviç getiren bir garson kesti sözümüzü —tavuklu sandöviçsiz bir Harry Cohn

düşünemem— geçmişindeki olayları alelacele toparlamaya çalışarak o anki bunalımdan kurtulmaya çabaladım. Durum pek hoşuma gitmiyordu Harry'nin: aşağıdaki toplantıya Hollywood'daki bütün stüdyoların yöneticileri gelmişti söylediğine göre, biraz önce sözleşmede okuduğum mektup maddesinin, stüdyolarda çalışan herkese yazdırılacağı ve imzalattırılacağı kararı alınmıştı, toplantının amacı buydu. Harry, o tedirginlik ve laf kargaşası içinde, Amerikan Lejyonu'ndan da söz etmişti o gün, Washington'dan gelen birtakım «adamlar»dan, belge göstericilerinden, bankacılar ve avukatlarından, sonra «Kurullar»ın avukatlarından, daha yığınla insandan buyruk almaktan ve sıkıştırılmaktan duyduğu o büyük tedirginlik ve bunalım içinde artık ne kadar doğru tanıyabildiyse gördüklerini. (Sonradan, toplantıdayken buyruklara hiç de karşı çıkmadığını öğrendim. İş arkadaşlarıyla uzlaşmayı reddeden tek yapımcı, Samuel Goldwyn'miş. Goldwyn'in oyunu özgürlük doğrultusunda kullandığı sanılabilir ama onu yakından tanıyanların çoğu —beni de aralarına katabilirsiniz— onun topluca alınan kararlara baştanberi aykırı oy kullandığını bilirler.)

Cohn konuşurken, ben de sözleşmeye eklenen kâğıda göz atıp duruyordum boyuna. Maddeye göre, kendi ağzımdan bir mektup yazmam gerekiyordu, geleneksel törelerle ilgili birşeyler karalamam «hatırlatılıyordu» —davranışlarım, özel yaşamım stüdyoyu güç duruma düşürmemeliydi— ama bu kez sözkonusu edilen, sarhoşluk, kavga çıkarma, cinayet falan değildi, siyasal görüşümün

onları güç duruma düşürmemesiydi, başlarına dert açmaması, kınanmamasıydı. (Aslına bakarsanız, yumuşatıyorum istenileni: doğrusu şu, inandığınız, davranışlarınızı temellendirdiğiniz, katkıda bulunduğunuz, ilişki kurduğunuz hiçbir şeyin stüdyonun verdiği izne aykırı düşemeyeceğini kabul etmemiz isteniyordu düpedüz.) Tam anayasal haklar üstüne bir söyleve başlayacakken —kimdi bu herifler, ne sanıyorlardı kendilerini falan— baktım, Harry'nin kaygıları beni de bezdirmişti iyice oda servisini aramış, tavuklu sandöviçlerin bayatlığından yakınmıştı, bu arada besbelli çok önemli iki telefon konuşması olmuştu, nereden geldiği anlaşılmayan güzel bir kızcağız da beş dakikadır tek söz söylemeden ortalıkta dolaşıyordu. Gerçekten yorulmuştum artık.

«Biliyorsun Harry,» dedim, «ben Dashiel Hammett'le birlikte yaşıyorum. Onun da çatıya kapatılıp gece yarısı boynunda tasmayla dolaştırılabileceğini hiç sanmam.»

«İyi yazardır,» dedi Harry, «yıllardır iş vermek istemişimdir ona.»

«Çağırsana,» dedim, «iyi yazarlık dalgasını falan bırak da kapatılacağı çatıdan söz aç ona.»

«Öff,» dedi, «sen başına dert arıyorsun.»

«Hem daha bir sürü başka tanıdıklarım var benim, görüşmeyi bile isteye sürdüreceğim, birlikte yemek yiyeceğim kişiler...»

«Sen de Santa Monica'da, küçük, gösterişsiz bir lokantada yersin yemeklerini. Romanoff'un yerinden de Chasen'in yerinden de daha iyidir, hem daha ucuzdur orası.»

«Böyle bir mektup yazmayacağım Harry,» dedim, «N'olur üsteleme, isteme benden.»

«Yapamam ama. Yakama yapışırlar. Sen yaz, sözleşmeyi imzala, unut gerisini.»

«İmzalamayacağım,» dedim, «daha buraya adım attığımda, imzalamayacağımı biliyordun. Yüz karası bu.»

Kapıya yönelmiştim, «Her şeyi çok ciddiye alıyorsun,» dedi Harry. «Yarın sabah beni ara kızım.»

Harry Cohn'u dokuz-on yıl kadar hiç görmeyecektir; bir gün, Los Angeles'ten NewYork'a giden bir uçakta karşılaştık. Beklenebileceği gibi uçağa ilk binen o oldu, ardında altı-yedi kişiyle. Yerime oturmak üzere yanından geçerken el sıkıştık, kaç yıl geçti aradan değil mi falan dedik, ben genç-leşmişmişim bu arada, kendisiyse yaşlanmışmış, bu tür sözler işte. Öğle yemeği zamanı geldiğinde, arkaya birini yollayarak yemeği birlikte yememizi önerdi, kendi yemeğini yanında getirmişmiş, uçaktaki dökümtü yemekleri yemekten çok daha sağlıklıymış. Yanında çalışanlardan iki genç, o güne kadar gördüğüm en kocaman piknik sepetini indirdiler telden. Kırk-elli tane kadar incecik, güzel tavuklu sandöviç vardı sepette, soğuk beyaz şarap, nefis olgun kavun dilimlerine sarılmış proscuutto, ev turşuları, iri şeftaliler, nefis bademli bisküviler. Yirmi kişiye yetecek bir yemek, Harry ile ben o koca yığında bir gedik bile açamadık. Yemek bitince Harry, Lou adında birine çay termoslarını getirmesini buyurdu, Lou sepetimizi kapatıp yeni bir sepet açmaya girişirken, uzanıp sü-

rüyle tavuklu sandöviçten birine uzanacak oldu. Harry yumruğunu sıktığı gibi Lou'nun eline indirdi sertçe.

«Küstah,» dedi bana dönerek, «küstahlık bu düpedüz,» Lou'ya döndü sonra, «Oğlum, haddini bil.»

Oğlanın bir daha haddini bilmezlik edip etmediğini bilmiyorum, çünkü Cohn'u son görüşüm oldu bu. Ne zaman öldüğünü kesin çıkaramıyorum ama o zamanlar George Jessel'a mal edilen şu tatlı şaka pek yaygındı. Jessel'la bir arkadaşı gömme töreninin yapıldığı salonun dışında duruyorlarmış. O kadar büyük bir kalabalık varmış ki törende.

«Hiçbir cenazede böyle bir kalabalık görmemiştim doğrusu,» demiş Jessel'ın arkadaşı.

«Hep aynı kural canım,» demiş Jessel. «Seyircilere istediklerini verdin mi salonu doldururlar işte.»

McCarthy döneminin herhangi bir kesitini kesin günler vererek, açıklamalar yaparak anlatma olanağı yok; olayların çoğu birbiriyle içiçe gelişiyordu, birbirine karışıyordu, hiçbir şeyin düzenli bir tasarıya uyduğu yoktu. «Onlar» tarafından Waldorf'ta toplantıya çağrılan yapımcıların, «onlar» denilenlerin zorla uygulamalarını buyurdukları tasarıları nasıl gerçekleştireceklerini bilmedikleri de açık seçik ortadaydı. Çoğu, bilmek de istemiyordu zaten; konulan kurallara sıkı sıkıya uymak, daha elden çıkarılmamış, televizyona satılamamış filmler açısından büyük bir gelir kaybı de-

mekti, bir sürü yetenekli kişinin gözden çıkarılması demekti, büyük para-getiren ünlülerin de işin içine gereksiz yere karıştırılması demekti. Gary Cooper, James Cagney, Frederic March ve Humphrey Bogart gibi adların ayrı ayrı nedenlerle çeşitli olaylara karıştığını anımsayınca, en sudan suçlamalarla üstelik — yarın hangi salağın kalkıp kime, hangi salakça suçlamayı yönelteceği bilinmezdi ki. Hollywood sol'una karşı en militan savaşçılar, Ginger Rogers'ın annesi, Adolphe Monjou gibileri de, kendi çıkarları adına seslerini yükselterek fazlaca dikkat çekmeye başlamışlardı. Bugün böyle çılgınca ona-buna ateş püskürüyorlarsa, yarın neler derlerdi kimbilir? O güne kadar, özel yaşamları, Kremlin'deki liderlerin yaşamları kadar gizli tutulmuş yapımcılar, bu gidişle kendileri de bir milletvekilinin ya da bir senatör'ün gözüne batabilirlerdi durup dururken; yarım saatlik romantik bir sevda olayı açığa çıkabilirdi, daha da önemlisi, ne idüğü belirsiz bir ticarî pazarlığa dönüşebilirdi. En iyi niyetliler bile ağızlarını biraz açacak olsalar, şirket ortakları, sinemalara ilişkin süslü püslü muhasebe defterlerine, eski senaryolara ödenilen ücretlerin özel limuzin paralarının, tatil harcamalarının ya da kayda geçirilmemiş yıllık bir ikramiyenin işlendiğini görüverirlerdi. Üstelik stüdyoların en güvendiği Hollywood tanıklarından çoğu, Kurullar karşısında aklıbaşında davranmıyorlardı genellikle. Saygılı ve dostça bir tavırla sorulmuştu Gary Cooper'a, kendisine sunulan senaryolarda Komünist propagandasına sık raslamış mıydı? Hiçbir zaman çok konuşması bekle-

nilmeyen bir adam sıfatıyla, düşünmüştü Cooper bir süre, hayır demişti, raslamamıştı galiba, ama genellikle geceleri okurdu. Bu anlaşılmaz yanıt, birçoklarının kıkır kıkır gülmelerine yol açmıştı, Cooper da öyle önüne gelenin gülebileceği adamlardan değildi. (Ve çok sonraları, Bertolt Brecht'in yakın dostu olan Charles Laughton, Doğu Alman Hükümeti'nden kendisini eski dostunu anma törenine çağıran bir telgraf aldığında, hemen telefona sarılıp J. Edgar Hoover'a, gerçi telgrafı aldığını ama bunda kendisinin hiçbir suçu olmadığını, aleyhine bir kanıt sayılmaması gerektiğini bildirdiğinde, bizler yalnızca kahkaha atmadık, tüylerimiz de ürperdi.)

Yine de sorguya çekilenlerin çoğu, ne iyi davranıyorlardı ne de kötü, şaşkındılar o kadar. Savaş sırasında, Rusların Savaş Yaralarını Sarma kampanyasına yapılan bir yardımın, Britanya'ya Yardım Yollama Kampanyası'na katkıda bulunmak kadar saf bir amaç gütmediğini nereden bilebilirdiniz? Aklınızdan zorunuz yoksa, düşünemezdiniz bile, «Prematüre anti-Faşist» diye bir deyimin yoktan varedilebileceğini aklınız almazdı. Deyimin çok tutulması, yaygınlaşması, Amerika'da büyük çoğunluğun deyimi, ciddiye alması, hatta anlamını kestirebiliyormuş gibi davranması, sonraları Watergate döneminde tanık olduğumuz ipe sapa gelmez konuşmaların çığrını bu deyimin açtığını gösteriyor. Bizler, halk olarak, 1950'lerde sık sık yinelenen her safsatayı yutmaya hazırdık, anlamını araştırmadan, köklerine inmeden.

«Saygıdeğer» yani işbirlikçi tanıkların kendi-

lerinden istenilenler karşısında şaşkına dönmelerine şaşmamak gerekir; çevrelerindeki amansız, çılgınca baskılar yüzünden kendilerini gerçekten gizli bilgilere sahip sanan birçok kişi, bir sanrıya kapılmışcasına, Kurullar'ın kendilerinden ne itiraf etmelerini beklediğini kestirmeye çalışarak, el yordamıyla ilerliyorlardı. Çarpıcı açıklamalar yapabilmek amacıyla beyinlerini kazıyor, Engizisyon rahiplerinin hoşuna gidecek günahlar bulup çıkarıyorlardı.

1953 yılında, o sıralar Devlet Pasaport Dairesi başkanı olan Bayan Shipley'ye de söylemiştim bunu. O yıl, Kurul önüne çıktıktan sonra, Londra'ya gidip yapımcı Alexander Korda için bir senaryo yazmam istenildi. Ücret, kara liste ortaya çıkmadan önce ödenilenin beşte biriydi ama para gerekliydi bize, tartışmanın zamanı değildi. (Tecrübeli yazarları düşük ücret karşılığında çalıştırma olanağından yararlanmayı bilen tek yapımcı Korda değildi elbet, üstelik önerdiği beşte birin, üçte birinden bana kazık atacağını da bilmiyordum o sıra.)

Korda'yla görüşmek, senaryoyu yazmak için Avrupa'ya gitmem gerekiyordu. Kurul'la işbirliği yapmayan tanıklara pasaport verilmiyordu. Joe Rauh, Bayan Shipley ile konuşmamı önerdi. Bence boşu boşuna gidiyordum oraya, ama Rauh, ufak bir olasılıktan söz etti, neden diye sorduğumda da nedenini kadınla görüştükten sonra söyleyeceğini belirtti.

Sert görünüşlü bir hanımefendiydi Bayan Shipley, sert olmayayım diye gösterdiği çaba, daha

bir sertlik katıyordu tavırlarına. Bir sekreter dosyamı getirmeye gitmişti, tedirgin bir sessizlik içinde oturuyorduk yazıhanesinde. Havayla ilgili birşeyler mırıldandığımı anımsıyorum, yalnız cümlenin sonunu getirememiştim, Bayan Shipley gözlerini dikmiş, beni süzüyordu. Birkaç dakika, tek söz etmeden, sekreterin kocaman bir dosyayla dönüşünü bekledik. Bayan Shipley dosyayı açtığında, en üstte Charles Chaplin'in büyük boy üç fotoğrafını görünce, şaşkına döndüm. Chaplin'i tanıyordum ama çok yakından değil, evindeki tenis kortunda tenis oynamıştım, bir keresinde bitirmediği, hiçbir zaman yapımını gerçekleştiremediği bir senaryosunu okumuştu bana, bir kere de bir toplantıda kürsüye birlikte çıkmıştık da yaptığı o duygusal, daldan dala atlayan konuşmayı hiç tutmadığımı açıkça belirtmiştim, bir kere de o ve Gertrude Stein hep birlikte bir akşam yemeği yemiştik. Chaplin'i beğeniyordum, seviyordum, gelgelelim bugün bile fotoğraflarının benim dosyamda ne aradığını anlayabilmiş değilim. Herhalde o çılgın günlerde hükümet ajanları, bugünkünden de beterdiler yanlış haber toplama konusunda, ama, eminim bulup buluşturma, yakıştırma dönemi bir daha geldiğinde, bu eksikliklerin acısını çıkaracaklardır.

Bayan Shipley, Şarlo'nun fotoğrafları konusunda bir yoruma girişmedi, üye olduğum ya da para yardımında bulunduğum örgütlerin listesini okumaya başladı; birkaçının adını bile duymamıştım. Listenin *Red Channels* (Kızıl Geçitler) adlı bir kitaptan alındığını ayırdetmiştim, kendisine

söylemek istediğim, bir hükümet ajanının yararlanacağı, ciddi bir kaynak sayılmazdı bu kitap. Bayan Shipley listeyi okurken, herhangi bir örgütle ilişkimi yadsımanın, bir başka örgütle ilişkimi onaylamamın hiçbir anlamı olmayacağını kavramıştım, o yüzden de ses çıkarmadan oturdum, bu alçaltıcı görüşmeye kendi ayağımla neye geldiğime yanarak.

Bayan Shipley, listenin sonuna gelmeden başını kaldırdı, «Söyleyin bana Bayan Hellman,» dedi, «sizce işbirlikçi tanıkların birçoğu Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulları Meclisi'ne doğru bilgi verdiler mi?»

Çok şaşırtıcı bir soruydu bu. Hayır, dedim, doğru konuşmadıklarından emindim, birçoğu hiç yapmadıkları, hiç görmedikleri şeyleri itirafa koşullandırılmışlardı ustalıkla.

«Edward G. Robinson'a ne dersiniz?» dedi Bayan Shipley.

O da öyle sanıyorum, dedim, ama emin değilim. Başkaları da vardı, sözgelimi Martin Berkeley, evindeki bir Komünistler toplantısına katıldığımı söylemişti. Oysa evine adımımı bile atmamıştım, tanıştığımızı bile sanmıyorum.

«Yumurcaklar hepinizi oyuna getirmekteler Bayan Shipley,» dedim, «ama siz onların tuzaklarına düşmeyi çoktan hak ettiniz, onlara kendi kurdurttuğunuz tuzaklara.»

Bayan Shipley kızmış görünmüyordu. Dosyamın geri kalan bölümünü şöyle bir karıştırırken dalgındı besbelli, orada olduğunu bildiği bir şeyi arıyordu. «Çoğunun yalan söylediğinden kuşkulan-

mıştım zaten,» dedi sonra, «cezalarını çekeceklerdir.»

«Bence dünyanın gidişi hiç de öyle değil,» dedim. «Ekmek parası peşinde koşanlar, hep benim gibi insanlardan çıkar. Zaten buraya hiç istemeden gelişimin nedeni de bu.»

«Anlıyorum,» dedi Bayan Shipley, nerdeyse gülümseyecekti. Dudaklarındaki gülümseme izlerini sildikten sonra, «Avrupa'ya gittiğinizde,» dedi, «siyasal kişilerle görüşür müsünüz?».

Birçoğunu tanımam dedim, Louis Aragon ve karısı Elsa Triolet'yi saymazsak, bir de İspanya'da savaşan birkaç dost.

«Lütfen bana şu söylediğinizi bir de, siyasal hareketlere katılmayacağınızı bildiren bir mektup yazar mısınız?»

Bir an, şaşkın şaşkın düşündüm, tuzak neredeydi acaba? Sonra, «Avrupa'daki siyasal hareketlerde hiçbir zaman yer almadım,» dedim, «Nazi düşmanı ve Faşist düşmanı olmamın dışında. Tabii, bu kadarını yazarım. Yalnız, eski dostları görmeme konusunda söz veremem.»

Ayağa kalktı. «Teşekkür ederim.» Kapıya doğru yürüdü. «Süreli bir pasaport verilecek size. Bu hafta evinize yollanır. Sinema çalışmalarınızdan ötürü Avrupa'da kalış sürenizi uzatmak isterseniz yine bize başvurmak zorundasınız.»

Odadan çıktı. Bir sekreter göründü, başka bir kapıyı açıp beni odaya girdiğim geçite uğurladı. Rauh bir sıraya oturmuş bekliyordu.

Kalktı ayağa. «Pasaportu aldın mı?»

«Aldım.»

Dışarı çıkarken kıskıs gülüyordu. «Galiba işbirlikçi olmayan tanıklar arasında pasaport koparabilen tek kişi sensin.»

«Neden alabileceğim konusunda o kadar kesindin? Ben kendi adıma hiç ummuyordum.»

«Çünkü.» dedi Rauh, «sözünü, geçirebilecek mevkideki bir Püriten hanımefendi, başı derde girmiş bir Püriten hanımefendinin halinden anlar. Püriten hanımefendiler, öbür Püriten hanımefendilerin yalan söylemediğine inanmak zorundadırlar bu dünyada.»

Bu olaylar, Kurul karşısına çıkmamdan aylar sonra geçiyordu.

İki gün önce, bu kitabı yazarken Martha's Vineyard'daki Gay Head kumsalında oturmuş bir sandöviç atıştırıyordum, daha okuyamadığım, yetişemediğim bir yığın dergi vardı yanımda. Uzun süre yaşadığınız yerlerde başınıza gelir ya, adlarını anımsayamadığım, bazı kişilere merhaba demiştim, anımsayamadığımı anlamamaları için de yanımda uzun süre kalmamalarına içimden dua etmiştim. İki orta yaşlı adam yanımda duraladılar, ne yazdığımı sordular, bu soru beni öylesine tedirgin eder ki, hiçbir şey yapmıyorum der çıkarım işin içinden. Bu yanıtımdan pek hoşlanmayan adamcağız, *New York Review of Books*'u göstererek, «öyleyse,» dedi, «Lionel Trilling'in Vhittaker Chambers'la ilgili yazısını mutlaka okumalısınız. Belki de bir gün bu dönemin tarihini yazmak istersiniz.»

Güldüm, tarihçi falan olmadığımı söyledim. Ama onlar gider gitmez hemen arayıp buldum ya-

zıyı, birkaç gün öncesinin haberlerinin yer alamayacağı kadar eski bir sayıdaydı: Chambers'ın sözünü ettiği helvacı kabağında, buluna buluna, ikisi banyo edilmiş, üçü de metal kaplarda olmak üzere beş mikrofilm şeridi bulunmuştu; çoğunun uçları okunmaz durumdaydı, üstelik yazıda belirtildiğine göre, hiçbirinin Alger Hiss'e yöneltilen suçlamalarla ilgisi yoktu. Oysa Bay Nixon'ın bu mikrofilmleri kameraya doğru sallayıp, «işte, Amerika tarihinde hükümete yöneltilen eşi-benzeri görülmemiş bir ihanetler dizisinin ciddi belgeleri, kanıtları,» deyişi daha gözlerimizin önündeydi. Nixon, alçak bir yalancıdır, diyebiliriz, ama Whittaker Chambers'ın romanında meslek yaşamını işleyen seçkin eleştirmen, öğretmen, eski bir Komünist düşmanı Lionel Trilling, dürüst bir insandır.

Hemen eve dönmek istedim, döndüm, günün geri kalan bölümünü, Diana ve Lionel Trilling'ler gibi eski, saygın dostların, şu yaşadığımız çağda, aynı dönemde benimkilere bunca ters düşen siyasal ve toplumsal görüşlere nasıl bağlanabileceklerini düşünerek geçirdim.

Gerçekler gizlenmez — bu gerçeklerden biri de, Chambers'ın Hiss'i ağır biçimde suçlarken, kanıtları gizlediğini söylediği helvacı kabağının çürük çıktığıdır — Chambers'ın, Trilling'in *New York Review*'da inatla savunduğu gibi onurlu bir kişi oluşu ise, bir olasılık bile değildir. Chambers'ı Trilling'den daha iyi tanıyanlar, Washington'dan, New York'tan tanıyanlar, *Time* dergisindeki birlikte çalıştığı kişiler, onun bir tür gençlik psikozuyla yalanlar uydurduğunda hemen hemen kesin

bir görüş birliğine varmışlardı sonradan. Bense kendi kendime, Chambers'ın, aslında önemli bir bulmacanın önemsiz bir karesi olduğunu söylüyordum durmadan. Eğer gerçek gizlenemez, değiştirilemezse, hangilerimiz, bireyler ya da topluluklar olarak ve neden değiştirmeye kalkıştık gerçekleri? Birçok aydının gözünde, radikaller başlıca düşman, belki de tek düşmandı. (Benim kuşaktan önceki dönemde de buna benzer bir olay geçmişti tarihimizde; Woodrow Wilson, ne yapıp edip Eugene Debs'i hapse attırmıştı, bu olayı Uluslararası Dünya İşçileri Örgütü'nün utanç verici davaları, sorgular izlemişti.) Kuşku uyandıran, radikalin bir aydın olarak görüş ve inançları değildi yalnızca, bu inançların öbür bireyleri her şeylerinden yoksun bırakacak bir dünya hazırladığından kuşkulanılıyordu. Şu dümdüz gerçeği çok azımız kabullenme yürekliliğini gösterecektir: o dönemden radikal aydını, her türlü cinayeti, tutuklu kamplarını, işkenceyi, yani sonuca götürecek her yolu haklı bulan bir ahlâksız diye tanıtmak gerekiyordu. Doğrusunu isterseniz, bazan radikal aydın tıpatıp uyabiliyordu bu kalıba. Ne var ki radikal-düşmanı kesimde de aynı bölünmeler göze çarpıyordu: onlar da çoğu kez dürüst, sağduyulu kişilerdi ama çoğu kez karanlık amaçlar peşinde karanlık yollara sapabiliyorlardı.

Gelgelelim radikalizmin ya da radikal-düşmanlığının, McCarthy ve Nixon'la avenesinin Komünistlere, Komünizme yakın düşenlere ya da Komünistlikle uzak yakın ilişkisi olmayanlara savaş açarken kullandıkları sinsi, kirli yöntemlerle hiç

ilgisi yok. İnsan yaşamları kırılıp geçiriliyordu, üç beş yardım eli uzanıyordu yalnızca. İnsanları haksızlıktan korumak için onaylarına başvurmak ne zaman adet olmuştu acaba? Aklı başında her yurttaş, dışişlerince görevlendirilip sonra da işten atılan Çin masasındaki uzmanların, Çan Kay Şek'in davayı kaybedeceğini önceden sezmekten başka bir suç işlemediklerini bilir. Öyleyken, şarlatanlar döneminde sık sık görüldüğü üzere, doğruyu söyleyen hain durumuna düşüyordu. Yine de birkaç yiğit çıkıp doğruyu haykırmıştı; bugün Çin konusundaki bilgimizin bunca kısır, kestirimlerimizinse böylesine ters oluşunun başlıca nedenlerini bizlere açıklayabilecek kişiler bu yüzden kalmadı ya; ne söylediğini bilen o birkaç kişiyi hemen harcadık. Ciddi yazarların yazılarını yayımlayan iyi dergiler, zulme uğrayanların yardımına koşmak zorundaydılar. Yıllar yılı, Doğu Avrupa ülkelerinde düşünce özgürlüğünü savunan, fikir suçlarını yadsıyan yazılar yayımlayan *Partisan Review,* kendi ülkesinde, insanlar hapse atılırken, yıkıma sürüklenirken nedense hiçbir kınamada bulunmadı. Aslında, dergi kadrosu olarak McCarthy'nin kişiliğine de karşı çıkmadı, McCarthy aleyhine düzenlenen sempozyumların sonuçlarını yayınlamakla yetindi. Yalnız Irwing Howe'nun güzelim yazısını anmadan geçemeyiz. *Commentary* de suya sabuna dokunmuyordu. Hiçbir yazar. Hiçbir yayıncı MC Carty'ye karşı sesini yükseltmedi. Irwing Kristol'un McCarthy yanlısı yazarlar, sözgelimi Henry Steele Commager üstüne yazıları yayımlandı ama Kristol, bu zavallı masum yaramazları yola getirebileceğine

inanan bir baba hoşgörüsüyle kaleme sarılmıştı.

Oysa her iki dergide de bir sürü kafası işleyen, seçkin kadın ve erkek yazarlar çalışıyordu. Bildiğim kadarıyla bugün bile, o dönemde yürüttükleri sapık soğuk savaş Komünist-düşmanlığı siyasasının — sonucu bilmeseler bile — Vietnam Savaşı'na, sonra da Nixon'un egemenliğine yol açtığını açıkça üstlenmeyi bir vicdan borcu saymıyorlar; evet onların pek istenilmeyen ama kaçınılmaz başkanlarıydı Nixon.

Yaman bir baharda 1952 baharı. Benim Kurul karşısına çıkma hazırlıklarımdan başka dertler de vardı başımızda. Hammett'in maliyeye bir sürü borcu vardı; hapse atılışından iki gün sonra kitaplarından, radyodan ve televizyondan, akla gelebilecek her yerden kazandığı paraya haciz koydular. O yüzden de yaşamının son on yılında hiçbir yerden geliri olmadı. Bana gelince, bir oyunumu sinemacılara satarken danıştığım kişilerin yaptığı yanlışlığa kurban gitmiştim, «Washington» — yani Gelirler Genel Müdürü gizlice peki dediği halde, tam satış sırasında bir değişiklik olmuş, Maliye, yüz yetmiş beş bin dolarlık bir borcum olduğunu ileri sürmüştü. Hammett'in hükümlülük kararı ve hapis cezası konusunda — kendisinin onayı ve yardımı olmadan — Yargıtaya başvurmuştum, epey yüklü bir paraya patlamıştı bu; benim yeni dertler de pahalıya oturacağa benziyordu. Artık ikimize de Hollywood, televizyon ve radyo kapıları hepten kapanmıştı. Para bitiyordu, daha da hızlı eriyecekti, ben nasıl yaşayacağımı kararlaştırmaya çalışıyordum, nelerden kısabilirdim, öte yan-

dan Hammett'in hasta olduğunu biliyordum, her an bir şey gerekebilirdi. Rauh'nun Kurul önüne çıkmamın ertelenmesini isteyişi, bu kaygılar yüzünden miydi bilmem, yoksa yasal sorunlar üstüne daha uzun boylu düşünecek zamana mı gereksinim duyuyordu. Rauh'nun bana Haziran 1975'te yolladığı bir tutanaktan aktarıyorum. Tutanağın tarihi, 26 Mart 1952.

Bu sabah, Amerika'ya Karşı Çalışmalar Kurulu Başdanışmanı Tavenner'a rasladım... Üç-beş oldukça zorlama şakalaşmadan sonra gelişimin nedenini açıkladım... Kurul'un özellikle neye taktığını sordum ona. Biri, Kurul'da Bayan Hellman'ın Komünist Parti'ye üye olduğu konusunda yeminli ifade vermişti, Kurul da bu konuyu araştırmak istiyordu. Bayan Hellman'ın bir zamanlar Komünist Parti'ye üye olup olmadığını söyleme yetkim yoktur dedim, yalnız Kurul'a katıldığı bütün örgütlerdeki çalışmaları anlatmaya hazır olduğunu söylemeye yetkiliydim. Bu habere öylesine sevindiler ki, hemen onlara işin içindeki hukuksal açmazı açıklamaya giriştim... Miss Hellman kendiyle ilgili soruları yanıtlarsa, yasal açıdan başkalarıyla ilgili soruları da yanıtlamaya zorlanabilirdi, ve kendisinin ahlâk anlayışı böyle bir şey yapmasına engeldi... Anlayış gösterdiler, ama o kadar... O (Tavenner)... Budd Schulberg'in, başta kimsenin adını vermeyeceğini bildirmesine karşın, sonradan fikrinden caydırıldığını söyledi. Galiba Bayan Hellman'ın da çağrılabileceğini sanıyordu... Gizli (özel) bir celse yapılsa, acaba Bayan Hellman daha kolaylıkla birtakım adlar verebilir miydi, bu

konuda düşüncemi sordu... Bayan Hellman'la duruşmadan önce özel bir görüşme yapmak isteğini açıkça sezdirerek... Taverner'a göre Bayan Hellman'ın yararına olacaktı bu... böylelikle Kurul'a vereceği tarihleri önceden düzene sokabilecekti... Nixon (Kurul'un araştırma yönetmeni, Richard Nixon değil) «gösteri ve eğlenti alanı»nı baştanbaşa taradıklarını bildirmişti, artık asıl ilgilendikleri, «edebiyat alanı»ydı, Komünist Parti'nin, üyelerinin düşüncelerini denetim altında tutma çabasını açığa vurmak peşindeydiler. Tavenner bana Bayan Hellman'ın baskı altında hiç kalıp kalmadığını sordu, Komünist Parti'nin baskısıyla yazı yazmak zorunda kalmış mıydı acaba? Ben Bayan Hellman'ın bireyci bir yazar olduğunu söyledim... (hem) Watch on the Rhine *(Ren'de gözcülük) 1940 yılında, yani Komünistlerin Nazi'lerle düşman değil, dost oldukları bir dönemde yazılmıştı, dikkatini çektim. O zaman da, Bayan Hellman'ın öyle bir dönemde, partiye karşı tavralan bir oyun yazmasını nasıl açıklayabileceğini sordular... Toplantı, Bayan Hellman'ın başına buyruk bir aydın olduğu saptamasıyla sona erdi, ona ellerinden geldiğince iyi davranacaklardı, ne var ki başkalarının adını vermesi kaçınılmazdı.*

Joe'nun bana bu toplantıdan söz ettiğini anımsamıyorum. Bu yılın Temmuzunda yolladığı şu mektuptan öğreniyordum ilk olarak. Rauh'un o toplantıya gitmek zorunda kaldığından hiç kuşkum yok, yalnız şu da kesinlikle ortada, o zaman da, şimdi de birbirimizi çok sevmemize karşın, kişiliğimin en önemli özelliklerini hiçbir zaman an-

layamamış Rauh. Ama haksızlık etmeyeyim, ne zaman kendimi zaptetmek için büyük bir çaba harcasam, oldukça garip davranmaya başlarım gerçekten, bu durumda ilk şaşkınlığa düşen de Rauh değildir. Yalnız, önce de yazdığım gibi, Komünist Parti'nin bana yönelttiği saldırıları kullanmak istemiyorduk; benim incecik ahlâk defterimde ,başı dertte insanlara saldırıp kendini temize çıkarmak diye bir şey yazmaz Tanıdığım Komünistlerin çoğu, daha iyi bir dünya yaratma çabasında kişiler olarak görünmüşlerdir bana; bir bölüğü budalaydı, birkaçı da tepeden tırnağa zırpırtı yine de bu gerçek, ihbarlara, suçlamalara girişmek ve onları, gazete manşetlerine geçip iş hayatlarında yükselmekten başka kaygılar gütmeyen insanların eline teslim edecek kanıtlar bulup çıkarmayı gerektirmezdi elbet. Bizim yerli Komünistlerin en büyük yanılgıları, Ruslara öykünmeleriydi, bambaşka bir insan soyuydu Ruslar, bambaşka bir tarihleri vardı. Amerikalı Komünistler, Rusların kuram ve uygulamasına ateşli bir aşık gibi sarıldılar, dilini pek bilemediği için aşığından yakınamayan bir kadına sarılırcasına gerçi birçok erkeğin düşüne girmiştir böyle bir sevgili ama yatakta işe yarar, siyasa alanında değil. Üstelik yaşadıkları yurdun ve tarih döneminin çocukları olarak, idealizmi sevimsiz birtakım çarşı - pazar kurallarıyla karıştırdıklarının pek bilincinde değildiler; kazanç zarar hesabı, ün düşkünlüğü bir de dev şirketlerin yöneticilerinden kaptıkları o gülünç gizli kalma kaygısı. Komünist düşmanları, özellikle aydınlar, Amerikan Komünistlerinin ellerine düşseler, ne gi-

bi işkencelere uğrayacaklarını uzun uzun yazıp çizdiler, söylediler Sözgelimi Whittaker Chambers, bu romantik temayı kullana kullana bitirememişti yine de bence hiç de inandırıcı bir suçlama değildi bu. Silâha davranan yabancıları kitaplardan okuduğum kadarıyla tanıyorum, ama benim tanıdığım Amerikan radikalleri hiç de zorba adamlar sayılamazlardı.

Sözgelimi, Parti'nin kuramcısı V.J. Jerome'u hiç kimsenin elinde bomba ya da silâhla gözünün önüne getirmesi düşünülemez. Jerome'u çok yakından tanımazdım, bir gece, sanırım beni, Parti'nin kültürel çalışmalarının yüksek düzeyde olduğuna inandırabilmek umuduyla, Shelley'nin *The Cenci*'sini yüksek sesle okuyup yorumlamakta diretmişti. Son bölüm sırasında köpeği dolaştırmaya çıkmıştım, Jerome odada bulunmayışımın farkına vardıysa bile, döndüğümde tek söz söylememişti. Yıllar sonra Jerome ve bir sürü partili Komünist, Hammett'le birlikte West Street zindanında kalıyorlardı. Hammett, çok hoşuma giden bir olay anlatmıştı. Mapushanenin çatısında bir pingpong masası varmış, bir ikindi, Hammett ile Jerome; biri federal ajanlardan birini öldürmek suçundan, öbürü de silâhlı banka soygunundan tutuklanmış iki adama karşı çift oynuyorlarmış. Jerome, cinayet sanığının düzgün bir vuruşu faul sayışma bozulmuş. Hammett, katillerden pek fazla dürüstlük beklememesi gerektiğini söylemiş Jerome'a. Jerome, bütün insanların düzelebileceğine ve dürüst yolu onlara gösterme sorumluluğunun, sosyalist görüşün kaçınılmaz bir

parçası olduğunu Dash'e kanıtlamak için sürdürmüş oyunu. Sinirli çiftler oyunlarını sürsüredursunlar, sıra onuncu vuruşa geldiğinde, Jerome katilin yine hile yaptığını haykırmış, öfkeden ne yapacağını bilmez bir haldeymiş. Katil hemen atmış raketi elinden, bıcağını kaptığı gibi doğru masanın öbür ucuna, Jerome'un üstüne yürümüş. «Bay Jerome sizden özür diliyor beyefendi,» diye atılmış Hammet, araya girmiş.

«Özür mözür dilemiyorum,» demiş Jerome. «Mapushane arkadaşına hile yaptığın için kendinden utanmalısın. Şunu bil ki——»

Bıçak fırlatıldığında, Hammett hemen yere itmiş Jerome'u, sonra katilin koluna yapışıp Jerome'un kafadan çatlak olduğunu çıtlatmış katile. Jerome bıçağı atan herife iki paket cigara almaya, bir daha da ping pong oynamamaya söz verince bitmiş kavga. Belki Jerome'un Rus kopyası daha tehlikeli bir adam olurdu ama herhalde daha da az budala olurdu.

Parti'ye katılan, sonra da istifalarını basan aydınlar, sadık üyelerin kendilerine saldırırken kullandıkları aşırı sözcüklere tepki göstermekte haklıydılar. Yalnız unutmayalım ki «dönek» ya da «Hain» haykırışlarını bir tabancanın ya da bir bombanın etkisiyle bir tutanlar da, yine ancak aydınlar arasından çıkar.

1952 Nisanında Pleasantville'deki çiftliği satışa çıkardım, olay beni öylesine sarsmıştı ki belki de o yüzden Kurul önüne çıkışımın bir iki hafta öncesine raslayan günleri ne tamtamına anımsıyorum, ne de elimden doğru dürüst notlar var.

Yalnız Rauh'nun benim ağzımdan Kurul'a yazdığı mektubu anımsıyorum elbet, mektubu kendim yollayacaktım, fazla beğenmemiştim, benim elimden çıkmışa benzemiyordu. Yeni, bir mektup daha denedim, o da bir başka mektup yazdı, ben yazdığımı yolladım, o da düzeltip geri yolladı bana, sonunda aşağıya aldığım mektup çıktı ortaya.

19 Mayıs, 1952

Saygıdeğer John S. Wood
Başkan
Amerikaya Karşı Çalışmalar Kurulu
Old House Office Building, 226 No:lu oda
Washington 25,D.C.

Sayın Bay Wood:

Bildiğiniz gibi, Mayıs 21, 1952 tarihinde Kurul karşısına çıkmak üzere bir çağrı almış bulunmaktayım.

Kendime ilişkin bütün soruları yanıtlamaya içtenlikle hazır olduğunu belirtirim. Kurulunuzdan gizleyecek şeyim yok ve yaşamım süresince de utandığım hiçbir şey yapmadım. Danışmanımın verdiği bilgiden anladığıma göre, Beşinci Madde'nin ışığında kendi siyasal inançlarım, etkinliklerim ve ilişkilerim konusunda sorulan soruları, kendi kendimi suçlu durumuna düşürebileceğim gözönünde tutulduğundan, yanıtsız bırakabilirmişim. Bu ayrıcalığı kullanmak istemiyorum. Hükümetimiz temsilcileri karşısında kendi düşüncelerimin ve davranışlarımın hesabını her türlü sakıncayı ve

kendi adıma doğabilecek kötü sonuçları üstlenerek yanıtlamaya hazırım.

Ne var ki, yine danışmanımın belirttiği üzere, Kurul'un kendime ilişkin sorularını yanıtlarsam, başkaları üstüne sorulanları da yanıtlamak zorundaymışım, ve yanıtlamazsam, yasaları çiğnemekle suçlandırılabilirmişim. Danışmanım, kendimle ilgili soruları yanıtladığım zaman, Beşinci Madde'nin bana tanıdığı haklardan kendi isteğimle vazgeçtiğim için yasal açıdan başkaları hakkında sorulan soruları kesinlikle yanıtlamaya zorlanabileceğimi de söyledi. Benim gibi hukuk bilgisi olmayan, sıradan birinin bu ilkeye akıl erdirmesi gerçekten güç. Yalnız bildiğim bir tek şey var: ne şimdi, ne de gelecekte, bir zamanki ilişkilerimiz süresince, konuşmaları ve davranışlarında en ufak bir ihanet, bir yıkıcılık belirtisi görmediğim kişilerin başını derde sokmak niyetindeyim. Yıkımın, ihanetin her türü bana uzaktır, böyle olaylara tanı kolsaydım ilgililere bildirmeyi görevim sayardım. Gelgelelim, yıllar önceden tanıdığım kişileri kendimi temize çıkarmak için güç duruma düşürmek, insanlık dışı, dürüstlükle bağdaşmayan, onursuz bir davranıştır bence. Bu yılın modasına uymak amacıyla vicdanımda gerekli kırıp biçmeleri yapamam, yapmayacağım da, üstelik siyasal bir kişi olmayacağımı, herhangi bir siyasal gurupta kendime göre bir yer bulamayacağımı çok önceden anlattığım halde.

Ben, eski Amerikan geleneğine göre yetiştirilmiş bir insanım, bana öğretilenler de güzel şeylerdi kuşkusuz: doğruyu söylemeye çalışmak, ya-

lancı tanıklık etmemek, komşularıma zaman vermemek, ülkeme sadık olmak v.b. Hıristiyan namus anlayışının bu ilkelerine genellikle uymuşumdur, bildiğim gibi yorumlamışımdır da. Sanırım insan namusunun bu yalın kurallarına siz de saygı duyuyorsunuzdur ve bu kuralların kaynaklandığı eski Amerikan geleneğini çiğnememi beklemiyorsunuzdur benden. O yüzden, sizin karşınıza çıkıp kendinden söz etmeye hazırım.

Kurulunuz başka adlar vermemi istemeyecekse, bana Anayasaca tanınan kendimi suçlu duruma düşürmeme ayrıcalığını kullanmadan, görüşlerim, eylemlerimle ilgili her konuda size her istediğinizi söylemeye razıyım. Eğer Kurul bana bu güvenceyi vermekten kaçınırsa, dinlenme sırasında Beşinci Madde'nin sağladığı ayrıcalığa sığınmak zorunda kalacağım.

Bu mektubu yanıtlarsanız seviniriz.

Saygılarımla

LILLIAN HELLMAN

BİR GÜNLÜKTEN NOTLAR. 16 Mayıs, 1952.

Belki de Meg'di hepsinin nedeni. Bu sabah saat beşte yatağıma atlayıverdi. Böyle şeyler hiç yapmaz oysa, ne bana ne de herhangi birine, bir şeye gereksinme duyduğunu belirtmeyecek kadar kibirlidir. Anasının rahminden çekip de doğumuna yardımcı olduğum günden beri severim bu köpeği, ama bu sabah ittim, tekmeledim nedense, o da gidip bir yere pustu, yemeğini yemedi bir türlü. Evden çıkarken sofayı süpüren Maggie ile çarpış-

tık. Her zamanki gibi erkenden sarhoşlamış, FBI iki kere benim hakkımda sorguya çekti onu, bu sabah, geldiklerinde olduğundan iki kat daha sarhoş.

Shoreham Oteli, Washington. Neden bu erken saatte geldim buraya, kimselere haber vermeden? Bu gece Hammett'i arayıp nerede olduğumu bildireceğim. Telefonu dinleyeceklerdir kuşkusuz ama ne fark eder? Yok canım, onu aramam. Gidip birtakım dergiler alıp, havyar, ızgara et ısmarlayacağım, zıbarıp yatacağım sonra. Et kötüydü, havyar da yokmuş. Yarın bir şeye mutlaka tonla para harcayacağım.

17 Mayıs. Demin pahalı giysileri incelemekten döndüm, bir şey almadan. Para konusunda ürkek olmaya başladım, bu hafta hiç olmamam gerekirken. Bu tür kaygılara düşmek için yıllar var önümde, ama bu hafta ne yapıp edip gerçeği görmezlikten geleceğim. Dash'i aradım, nerede kaldığımı söyledim. Buraya gelmesinin daha doğru olacağını düşünüyormuş, yok canım dedim. Bu tür olaylar o kadar çok geçti ki başımızdan. Buraya gelse bana ancak zararı dokunabilir, adının yani, hem onun davranışımı onaylamadığını habire düşünmek istemiyorum. Joe'yu aradım, Washington'da olduğumu söylemedim ama, bana gerek var mıydı, onu sordum. Hayır dedi, yalnız bağlantıyı koparmamalıymışım. Bağlantıyı koparmamak da amma garip bir deyim, benim ağzımdan çıkmamıştır ömrümce.

18 Mayıs. Buraya gelmemeliydim aslında. Kendi başıma göreceğim hiçbir iş yok. National Gal-

lery'ye gideyim bari. Bu mahalleden tiksiniyorum: yürüyecek yer yok, kibarlıktan koptu kopacak.

Gece. Yok, gitmedim National Gallery'ye. Hayvanat Bahçesi'ne gittim. Geleceğe ve ölüme ilişkin hiçbir dertleri olmayan, Kurul'larla falan ilgilenmeyen canlıları görmek güzel. Hep bir orangotanla yatmak istemişimdir ama galiba gerçekleşmeyecek bu isteğim. Şu anda bir şoför, bekleme ücreti almadan bekliyor beni, canı sıkılıyormuş fena halde. Dash'i aradım. Kuzu şiş yediğini söyledi. Orangotanla kendimden söz ettim, şişi bitirdikten sonra belki arayacakmış beni.

19 Mayıs. Gerçekten güzel, pahalı bir giysi aldım Balmain'den. Onu giyersem, biraz düzeleceğim sanki. Sonra Hervey'e gittim öğle yemeğine; garson, J. Edgar Hoover ile Clyde Tolson'u gösterdi, öğle yemeğine hep buraya gelirlermiş. Bak, onlar her gece bir orangotan alıyorlardır koyunlarına. Onları görür görmez, yemeğimi olduğu gibi bıraktım tabağımda: kötü bir çift. Şoförüm kapıda bekliyor, New York'a uçakla gitmeye karar veriyorum, 20'sinde dönerim. Gelgelelim hava alanına giderken yarı yolda fikir değiştiriyorum.

20 Mayıs. Uykusuz bir gecede, Washington'a neden zamanından önce geldiğimi kavrıyorum. Beş gün önce Lennie Bernestein'a akşam yemeğine çağrılıydım. Shirley vardı, bir de adlarını o ara öğrenip unuttuğum bir çift; hoşça vakit geçirdik. Yemekten sonra Harry girer sahneye. (1975'in notu: adını Harry diye değiştirdim girenin, artık ihtiyarladı, Kurul karşısına çıkmak yoksulluğa sürükledi yaşamını, sağlığı bozuldu.) Herkes, Harry'nin

birşeyler anlatmasını istiyor, çünkü daha iki hafta önce hasım tanık kimliğiyle çıktı Kurul'un karşısına. Ben, özellikle dinlemek istiyorum anlatacaklarını elbet, odadakilerden hiçbiri, gelecek hafta Kurul önüne çıkacağımı bilmiyor. Harry, kendisine gösterilen ilgi ve hayranlıktan hoşnut tabii, benim de hoşuma gidiyor hali. Ya da şöyle diyeyim, Kurul önüne çıkmadan önce, avukatının kendisine yirmi-beş sorunun yanıtını ezberlettiğini söyleyene kadar hoşuma gidiyordu. Şimdi iyice ürküyorum. Rauh hiçbir konuda temrin yaptırmadı bana. Biri soruyor, «Senin avukat hangi yirmi-beş sorunun sorulacağını nereden biliyordu?»

«Kumar bu,» dedi Harry, «kendi gözlemlerinden, başkalarından duyduklarından çıkarmış.»

Kendi sesimi duyuyorum birden, «Asla rasgele yirmi-beş sorunun yanıtını ezberleyemezdim ben, ezberleyemeyeceğim de.»

Midem kötü, eve gidiyorum. Joe'yu arıyorum: «Bana bir sürü soruya verilecek yanıtları öğrenmem gerektiğini söylemedin. Biliyorum, yapamam bu işi, baştan söylemeliydin bana.» Joe, neden söz ettiğimi anlamadığını söyledi. Harry'den dedim, Harry'nin avukatı kimmiş, sordu. Daha bilmediğimi söylememe kalmadan, Harry'nin dediklerine inanmadığını söyledi Joe, Harry başka yönlerden dürüst bir adamdı belki, yalnız doğruyu söylemiyordu. Herkesin kendini olduğundan birazcık daha kahraman gösterme hakkı vardı, belki ilerde ben de böyle davranırdım; sonra, yok hayır, dedi gülerek, yapamazmışım, tam tersi olurmuş büyük bir olasılıkla, şimdi güzel bir uyku çekmeliymişim,

ezberlenecek hiçbir şey yokmuş: iki öğüt verdi ba na, önemli öğütler değildi, son dakikada kullanılmak üzere.

Galiba New York'tan apar topar kaçmamın nedeni şu Harry idi.

Bir gün daha var önümde. Rauh'yu aradım, çıkmış bir not bırakıp Shoreham'de olduğumu bildirdim. Şoförümle birlikte yeni giysimi almaya gittik. Çok pahalı bir şapkayla bir çift nefis parmaksız beyaz eldiven aldım. Paketlerle otele dönerken şoförüme sordum, ertesi sabah saat sekizde gelebilir miydi? Tabii diyor, böylece kafasını kurcalayan dertleri unutabiliyormuş. Hangi dertler mi? Karısı gırtlak kanserine yakalanmış, ve ameliyatı öğleden önce yapmıyorlar. Bu kadarını söyledi, ben de o kadar söyledim zaten. Ayrılırken, yüz dolarlık bir çek verdim, karısına bir armağan almasını söyledim. Bu davranışımı cömertliğimle açıklamak işime gelir de, galiba iyi yürekli bir kız olursam, Tanrı bana yardım eder falan gibi saçma duygular da vardı işin içinde. Üstümdeki giysi, şapkam, eldivenlerim, şu verdiğim armağan, uzun bir süre için son çılgın harcamalarım olacaktı. Hoşuma gidiyordu hepsi iyi geliyordu. Odamda iki tane *New York Times* vardı, biri bugünün, biri dünden kalmış. Okumak gelmemişti içimden, sezgilerim doğruymuş: Clifford Odets, işbirlikçi bir tanık kimliğiyle ifade vermiş, eski tanışların, meslektaşların adlarını sayıp dökmüş. Eski dostu Elia Kazan da bir ay önce aynı şeyi yapmış, sonra da *New York Times*'da çıkan ilânla desteklemişti tutumunu, kim yutar bu hinoğluhinlikleri? Uzun

süre, Clifford'u Barbetta'da yediğimiz yemeği düşündüm: o gece bana söyledikleri içten miydi, yoksa takınma mıydı hepsi.? Belki de, daha kötüsü —benim ne yapacağımı, ne söyleyeceğimi öğrenmeye mi çalışıyordu, ağzımı mı arıyordu. Yetişkin, zeki bir adamın baskı altındayken nasıl davranacağını hiç kestirememesine inanmak olanaksız. O kadar önceden belirlenmiş, kesinleşmiştir ki davranışınız, daha gencecikken, çocukluğunuzdaki gururun, onur anlayışınızın da payı vardır bu karmaşada. İşte o yüzden, Joe'nun Kurul'un toplandığı odaya girince tutumumu değiştireceğime ilişkin kuşkularını hoş karşılayamıyorum. Olsa olsa eşeklik edip gülünç duruma düşürürüm kendimi, ama o kadar. Özel durumlarda, sözgelimi işkence sırasında insanlar çözülebilir, çözülmelidir de. Louis Aragon'un anlattıklarını düşünüyorum, Camus de, ilk ve son karşılaşmamızda aynı şeyi söylemişti. Savaş sırasında Fransız yeraltı örgütüne işkenceye karşı ellerinden geldiğince direnme emri verilmiş, başkalarına kaçacak zaman bırakmak için, ama işkencede ölmek ya da sakatlanmak yerine konuşmayı yeğlemeleri istenmiş. Bak, buna aklım yatıyor. Yalnız bizim burada kimse işkence görmedi, ben de kırılan kolların, yakılan dillerin manevi işkenceyle eşit olduğunu savunma modasına kapılanlardan değilim. Canı cehenneme. Uykum var, uyumalıyım.

Kurul'a yolladığım 19 Mayıs tarihli mektup, 20 Mayıs 1952 tarihli bir mektupla geri çevrilmişti. Bundan ötürü, hiç yapmak istemediğim bir şeyi yapmak zorunda kalıyordum: Beşinci Mad-

deye sığınmak. Beşinci Madde, Anayasa'nın gerçekten akıllıca, düşünülmüş bir bölümü kendinizi suçlu durumuna düşürmeye zorlanamazsınız. Yine de, sıradan bir insanın pek akıl erdiremeyeceği boşluklar var. Rauh da, ben de, bir başka kitapta ele aldığım savaş-sırası Rusya yolculuğumun Kurul'un yönelteceği soruların merkezini oluşturacağını biliyorduk. 1944'te Ruslar, bir çeşit kültür elçisi olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne çağırmışlardı beni. Başkan Roosevelt ile Harry Hopkins de sevinmişlerdi bu çağrıya, gelgelelim resmî bir yolculuk olsun istememişlerdi haklı olarak. Sibirya üstünden uçuşumu Ruslar sağlayacaklardı, yine de Dışişlerinden Charles Bohlen de beni Alaska'ya kadar götürmekle görevlendirilmişti besbelli. Moskova'da aylarca büyükelçimiz Averdl'in konuğu olarak elçilikte kalmıştım. Rauh da, ben de, Roosevelt dönemine açıkça düşmanlık güden Kurul üyelerinin bana bu yolculuk üstüne sorular soracaklarına inanıyorduk. Evet, kaypaklıkları var Beşinci Madde'nin: sözgelimi, Harriman'ı ya da Başkan Roosevelt'i tanıyıp tanımadığım sorulsa, tanıyorum demek zorundaydım, onları tanımamın bana zararı dokunabileceğini ileri süremezdim ki; öte yandan, Şarlo'yu ya da Hammett'i tanıyıp tanımadığım sorulsa, yanıt vermemek zorundaydım, çünkü Kurul'un gözünde beni suçlu duruma düşürebilecek kişilerdi onlar. Böylelikle, kimi kişileri, büyük bir olasılıkla pek az tanıdığınız, yaşamlarını da ancak şöyle bir kestirebildiğiniz kişileri ister istemez damgalıyordunuz. Belki de yasal açıdan ge-

reklidir bu kaypaklıklar, iyi, ince düşünülmüştür, ne var ki uygulamada çirkinliğe götürülebiliyor.

21 Mayıs 1952 sabahı saat onbirde dinlenilecektim. Rauh, sabah sekiz buçukta yazıhanesinda olmamı istemişti. Uyumaya çalıştım, olmadı; okumaya çalıştım, iki kere sıcak küvete girdim. Telefon iki kere çalmıştı, Hammett'tir diye düşünerek açmamıştım; sesimdeki, tavrımdaki yapmacıklığı hemen anlayıverir korkusuyla. Gece boyunca içimden geçenler üstüne kafa yordum —«düşünerek bir çözüme varmak» o günün yaygın deyimlerindendi— sabaha doğru pes ettim, hınzırca bir keyifle anladım: kendimi inceleme süresi artık sona ermişti; bir dinginlik çökmüştü, çünkü baştanberi bildiğim şeydir, bir parlama, hatta şöyle sıradan bir iki hırçınlık bile, bir başladı mı, sonu gelmez boşalmanın, o yüzden de başlamasına izin verilemez. Ben de oturup sıkı bir kahvaltı ettim, hüzünlü şoförümle birlikte Joe'nun yazıhanesine gittik. El sıkıştık, gelip bana karısı hakkında bilgi vereceğine söz verdi. New York'taki adresimi verdim ona, ama bir daha ses çıkmadı adamdan.

Rauh telefonla görüşüyordu. Bana başını salladı, eliyle almacı örterek Thurman Arnold'la konuştuğunu fısıldadı (Arnold, Başsavcı Yardımcılığı yapmıştı eskiden, şimdi de Abe Fortas'la ortaktılar). Rauh'nun genellikle neşeli olan yüzü asıktı, ciddiydi. Bir gazete aldım, başka bir odaya geçip gözgezdirdim birkaç dakika; başımı kaldırdığımda, Rauh kapıda duruyordu.

«Thurman Arnold aradı beni,» dedi. «O yaz-

dığımız mektup sayesinde seni dosdoğru hapishaneye yolluyormuşum. Duruşma başlamadan bir yolunu bulup mektup konusundaki düşüncemizi değiştirdiğimizi söylemeliymişiz. Tıpatıp şöyle dedi: 'Sen' ve Fortas, kadıncağızı kurban ediyorsunuz!' Seni kurban durumuna sokmak istemem. Arnold da çok iyi bir avukattır.»

Kalkıp koridora geçtim, bir aşağı bir yukarı yürüyordum, kadınlar tuvaletinin kilitli kapısını zorladım, kussam, iyi gelirdi belki. Rauh en iyi niyetiyle altüst etmişti sinirlerimi, kusacaktım nerdeyse. Çabuk dönüşler yapamam ben, sabah uçağına binmeyi aklıma koymuşsam, ikindi uçağına binemem, yeniliğe çarçabuk ayak uyduramam, bir şeye kendimi hazırlamışken, daha akıllıca da olsa, başka bir şeyi uygulayacak kafa da, yapı da yoktur bende. Rauh'ya kendisine kızdığımı söylemek istiyordum, bin güçlükle dizginleyebildiğim sinirlerim unufak olmak üzereydi. Gelgelelim yazıhaneye döndüğümde, öyle zavallı bir hali vardı ki tek söz söyleyemedim.

«Lütfen Bay Arnold'u ara, kendisine tarafımdan teşekür et,» dedim, «Yalnız şunu da söyle ona, şu anda başıma ne gelecekse, yeni bir karar alırsak mutlaka daha beteri gelecektir. Suçluluk duymaktan da vazgeç, bu sabah düpedüz kötülük etmiş olursun bana.»

Rauh, yardımcısı Daniel Pollitt ve ben Eski Meclis Binasına doğru bir taksiye atladık. Kendi kendime şöyle dediğimi anımsıyorum, «Utanç duymayacak biçimde paçanı kurtar, yeter.»

Joe kolumu tuttu. «Başın çok sıkışırsa söyle

bana, Kurul'a tuvalete gideceğini bildiririm. Yalnız unutma ki en fazla bir kere başvurabiliriz bu çareye; ağırdan alırsın, orada yüzünü yıkar bir cıgara içersin. Dinlenmek istemiyorsan, gözünü saatten ayırma, yarım sularında yemek molası verirler. Yemekten sonra yine çağırabilirler bizi ama hiç değilse birazcık kestirecek, bir kadeh bir şey içecek vaktin olur, ikisini birden de yapabilirsin. Şimdi söyleyeceğim çok önemli, lütfen unutma: *sakın şaka, espri yapayım deme.*»

«*Şaka* mı? Neden şaka yapacak mışım?«

«Kurul'ca onurunun kırıldığını düşünen herkes, şaka yapmaya başlıyor hemen, işi sululuğa, ukalalığa vuruyor. Bir çeşit tedirginlik. Sakın yapma.»

Arkalarda oturan ufacık yüzlü, birkaç hanım dışında Kurul salonu bodboştu. Buranın gediklisiydiler onlar besbelli, birbirleriyle arasıra konuştuklarına göre, bir örgütten ya da bir dernekten geldiklerini anlamak uzun sürmedi. Memurlar içeri girip çıkıyor, kürsüye birtakım kâğıtlar koyup kayboluyorlardı. Çok mu erken gelmiştik acaba, Joe, hayır dedi, odaya alışmalıymışım, daha iyi olurmuş.

Sonra. sanırım bekleme süresini kolaylaştırmak için, «Artık söyleyebilirim sana,» dedi. «seninle tanıştığımız ilk günlerde, arkadaşımın başına gelen benim başıma da gelebilir diye ürkmüştüm.»

Durdu, Pollitt'e dönerek bu basının işine akıl erdiremediğini söyledi — tek gazeteci yoktu görünürde.

«Ne olmuştu arkadaşına?» diye sordum.

«Hollywood'lu bir yazarın avukatıydı. Yazar, hiçbir koşul altında işbirlikçi tanıklığı kabul etmeyeceğini söylemiş. Arkadaşım da o yüzden almış ya davayı... Buraya gelmişler, şimdi bizim oturduğumuz yerlere oturmuşlar; adam, yazardan emin ama on dakika geçmeden ne oluyor, biliyor musun? Yazar, Kurul'un çağırmaktan onur duyduğu işbirlikçi tanıklar listesinin en gönüllü tanıklarından biri çıkmasın mı? Aklına gelen herkesin adını veriyor, kolejdeki yatakhane arkadaşından tut çocukluk arkadaşına kadar.»

«Korkma, böyle bir şey gelmez başına,» dedim, «senin onurunu, hatta kendi onurumu kurtarmak adına da değil hem, daha sağlam nedenler yüzünden. Sana çabuk değişemediğimi söylemiştim.»

Joe, neden basından kimsenin gelmediğini, odanın da neden yarı boş olduğunu anladığını söyledi. Kurul, bizim duruşmayı olabildiğince gizli tutmak istemişti. «Demek bizden korkuyorlar,» dedi Joe, «iyi mi kötü mü bilmem, yalnız basın gelseydi iyiydi, nasıl çağıracağımı da bilemiyorum.»

Bilmesi de gerekmiyordu. Arkamdaki sıralar, ansızın dolmaya başladı, gazeteciler, itişe kakışa kendilerine ayrılan bölmeye doluşuyorlardı. Başkan Wood tokmağını vurmaya başladığında, akın daha bitmemişti. Kurul üyelerinin salona girdiğini görmemiştim, yerden epey yüksekçe bir kürsüde oturacaklarını düşünememiştim, ya hükümet tiyatrodan esinlenmiş, ya da tam tersi olmuş. Gir-

diklerini görmediğime sevinmiştim — insanın içini karartıyorlardı. Tokmağın gümbürtüsü arasında, arka sıralarda bir hanımın yüksek sesle öksürdüğünü duydum. Bütün duruşma süresince bu öksürük kesilmeyecekti. Sonra, arkadaşlarından birisinin, «Irma, şu gıcık kesen haplarından alsana,» dediğini duydum.

Giriş soruları değişmiyordu—: adım neydi, nerede doğmuştum, ne işle uğraşıyordum, yazdığım oyunların adları nelerdi. Kafalarını kurcalayan konuya gelmeleri uzun sürmedi: Hollywood'daki yaşamım, hangi stüdyolarla çalışmıştım, hangi yıllarda, hangi dönemlerde, bu arada 1937 yılı üstünde özellikle duruldu nedense. (İspanya yolculuğunu soracaklar sanmıştım, yanılmışım.)

Martin Berkeley diye bir yazarla tanışmış mıydım? (Martin Berkeley ile hiç karşılaşmamıştık, bugün de karşılaşmış değiliz, sonra Hammett, onunla bir keresinde, Metro-Goldwyn-Mayer'in eski yerinde onaltı-onyedi kişilik bir öğle yemeğinde aynı masada oturduğumuzu söyledi.) Bu soruyu yanıtlamamam gerektiğini bildirdim. Bay Tavenner soruyordu: 1937 yazında ülke dışında olduğumu söylemiştim değil mi, yinelememi istiyordu. Evet dedim, Avrupa'ya geçmeden önce New York'ta kalmıştım haftalarca; artık beklediğim soruya karşı hazırlamıştım kendimi: Kurul'un en boşboğaz tanıklarından Martin Berkeley karışıyordu işin içine. Bay Tavenner, Berkeley'nin ifadesini okudu. Bay Berkeley'nin ifadesinden buraya alıntılar yapmak belki de yerinde olur; küçücük ayrıntıları ne güzel düzenlemiş, hele o «es-

ki dost Hammett» sözü, karşılaşınca selâm vermekten öteye gitmeyen bir tanışıklığı ne güzel özetliyor!

Bay TAVENNER;... Kurul'a, Komünist Parti'nin Hollywood örgütünün ilk ne zaman kurulduğunu söyleyin.

BAY BERKELEY: Efendim, garip bir raslantı sonucu, bu örgüt benim evimde kuruldu... 1937 Haziranında, Haziran ortalarında, bizim evde bir toplantı yapıldı. Benim evin seçiliş nedeni de, salonun geniş olması, bir de arabalar için bol park yeri bulunması... Oldukça başarılı bir toplantıydı. Merkezden görevliler de onurlandırmışlardı bizleri, moralimize diyecek yoktu... Daha önce sözünü ettiğim Jerome ile öbür arkadaşlardan başka... Listeyi yeni baştan saymanın anlamı yok... Harry Carlisle vardı, şu anda sınır dışı edildiğini duyunca, büyük bir yük kalktı üstümden. İngiliz uyrukluydu. Stanley Lawrence, buradaki parti merkezini soyup davranışını bağışlatmak amacıyla İspanya'ya gaçarak savaşta kendini öldürttüğünde burdaki Marksist sınıfları örgütlemek için Harry Carlisle'ı yollamışlardı... Toplantıda Donald Ogden Steward da vardı. Adı Donald Ogden S-t-e-w-a-r-t diye yazılıyor efendim. Sonra Dorothy Parker, o da yazar. Kocası Allen Campbell, C-a-m-p-b-e-l-l, çalışmalarından ötürü şu anda New York'ta tutuklu bulunan eski dostum Dashiell Hammett, müthiş oyun yazarı usta Lillian Hellmann.

Falan filan.

Bu abuk sabuk ifade bittiğinde, Bay Tavenner, söylenilenlerin doğru olup olmadığını sordu. Kural'a yolladığım mektuptan söz etmek istediğimi bildirdim: Kurul, mektuptaki önerimi bir kez daha gözden geçirirse, sevinirdim.

Bay TAVENNER: Yani, Kurul'un size Komünist Parti çalışmalarına katılan kişilere ilişkin soru yöneltmemesini istiyorsunuz, öyle mi?

Öyle bir şey demediğimi söyledim.

Bay Wood, tutanağa açıklık kazandırmak için, Bay Tavenner'ın benle Kurul arasındaki yazışmayı tutanağa geçirtmesi gerektiğini ileri sürdü. Bay Tavenner, denileni yaptı, tam bitirdiği sırada, Rauh ayağa fırladı, mektubumun bir sürü kopyasını çıkararak gazetecilere dağıttı. Şaşırmıştım, önceden kopyaları görmemiştim elinde, ama Rauh'nun yüzü gülüyordu.

Bay Tavenner fena bozulmuştu, ifademi alırken bile böylesine bozulmamıştı. Rauh, Tavenner'ın mektupları tutanağa geçirmeyi kendisinin istediğini gözönünde tutarak, kopyaları dağıtmayı sakıncalı görmediğini söylüyordu. Aralarında geçen konuşma, mahkeme tutanaklarında pek kibarca görünüyor, oysa hiç de değildi. İfademin o bölümünde de başka bölümlerde de — özellikle Hammett'in, Senato İç Güvenlik Alt Kurulu'nda verdiği sonraki ifadede — hiç kuşkum yok, ya stenocu söylenilenlerin kimini atlayıp boşlukları sonradan doldurmuştu, ya da tutanaklar üstün-

de düzeltiler yapılıyordu. Mahkeme stenocularının tuttukları notların çoğunu inceledim, daha bir tanecik aslına sadık olanına raslamadım.

Bay Wood, Bay Tavenner'a, «Kurul'un tanıklarla hangi konularda tanıklık edecekleri üstüne pazarlığa girişiyormuş» durumuna düşürülemeyeceğini, o yüzden de iki mektubun yüksek sesle okunması gerektiğini bildirdi.

Bay Tavenner söylenileni yaparken, basın bölmesinden birtakım sesler yükseldi, ne söylediklerini duyamıyordum, bir kıpırdamadır gidiyordu. Sonra Bay Tavenner, Berkeley'nin sözünü ettiği toplantıya katılıp katılmadığımı sordu bana, işte o zaman, yaşamım süresince bana en ağır gelen şeyi yaptım, dilimin ucuna gelen sözcükleri yuttum. Evet, «Bu adamı tanımıyorum, zaman ve yer üstüne ufacık bir soruşturma sonucunda, benim o sözünü ettiği toplantıda bulunamayacağım kanıtlanabilirdi,» diyeceğime, bu soruyu yanıtsız bırakmak zorunda olduğumu söyledim. Kullandığım «zorunda» sözcüğü, Bay Wood'u sinirlendirmişti — daha sonra da sık sık bozulacaktı bu sözcüğe — hemen düzeltti: «Soruyu yanıtsız bırakabilirsiniz istiyorsanız, ama soru sorulmuştur, yanıt vermeyecek misiniz?»

Bay Wood'un lâfımı düzeltmesi, sesindeki tedirginlik, beni de sinirlendirmeye başlamıştı, hiç beklenmedik bir anda, sağ elim seyirmeye başladı, tikim varmış gibi bir türlü kendime engel olamıyordum. Böyle bir sözcükten huylanmışsa, diyordum kendi kendime, birazdan asıl sövgüler başlayacak demektir. Yerimde doğruldum, sol

elimle sağ elimi kavradım, sıkı sıkı bastırarak seyirmeye engel olmaya çabaladım. Yüzümden, kollarımdan ter akıyordu, birazdan bir şey gelecekti başıma mutlaka, dizginleyemeyeceğim bir şey; hemen tuvalet özrünü anımsayarak Joe'ya döndüm. Ne var ki, duvardaki saatten, içerde daha onaltı dakika kaldığımız anlaşılıyordu ve korktuğum başıma gelecekse, soruşturmanın zorlu kısmını atlatmaya, bir süre daha dayanmaya çalışmalıydım.

Komünist Parti üyesi miydim, eskiden kaydolmuş muydum Parti'ye, ne zaman ayrılmıştım? Martin Berkeley gibi dostların başlarını onları tanıdığımı falan söyleyerek nasıl derde sokardım. Bazan yürütülen mantığı izleyemiyordum, bazan da Parti'ye üyeliğe ilişkin soruları yanıtsız bırakmakla, sanki bir zaman Parti üyesiymişim de o yüzden susuyormuşum, susmak, itiraf etmek demektir gibisinden bir tuzağa kendi ayağımla girdiğimi kavrıyordum.

Geçmişim hakkında sorulardan birinin ortasında, öyle olağanüstü bir şey oldu ki, o anda sesini yükselten tanımadığım adamın yaşamımın o gününden sonrasına büyük ölçüde yön verdiğine bu gün de içtenlikle inanıyorum. Basın bölmesinden, en azından üç-dört dakikadır, bütün sesleri bastıran bir ses duyuluyordu. (Galiba o arada basın üyeleri, Kurul'a yazdığım mektubu okumuş, aralarında tartışıyorlardı.) Yükselen erkek sesine daha kısık bir ses birşeyler söylemişti, sözcükler seçilmiyordu. Ansızın dapduru bir ses duyuldu:

«Tanrı'ya şükür, bu yürekliliği gösterecek biri çıktı sonunda.»

İnsanın, şu yaşamımın en güzel anıdır, demesi akıllıca bir şey değildir, mutlaka unuttuğunuz başka anılar vardır, ama ben yine de bilmediğim sesin o gün beni kurtaran sözcükleri söylediğine inanıyorum. (Salondaki yaşlı hanımların beni tutmayacaklarından emindim kesinlikle, ayrıca basının da tümüyle bana düşmanca bir tavır alacağmdan kuşkum yoktu.) Wood tokmağını kürsüye vurdu, «Eğer böyle bir şey bir daha olursa,» dedi öfkeyle, «basın üyelerinin bölmelerini boşalttırırım.»

«Aman boşalttırın efendim,» dedi aynı ses.

Bay Wood, omuzunun üstünden birine birşeyler söyledi, o biri de basın bölmesine doğru yürüdü: evet olan-biten bu kadar. Bugün bile konuşanın adını bilmiyorum, ama aylar sonra, hemen hemen her gün, keşke Bay Wood'a söylemeye can attığım sözleri söyleyebilseydim bari şu adama, deyip durdum kendi kendime: «Bu ülkede Komünist bozgunculuğu yoktur, siz de biliyorsunuz. Sürüyle ödlekten sürüyle yalancı çıkardınız, pis bir iş, bana da gücünüze boyun eğdiğimi belirten bir mektup yazdırdınız. Aslında, toplantı salonuna girip adımı adresimi verdikten sonra kapıyı çarpıp çıkmalıydım.» Bir sürü insan, davranışımı beğendiklerini söylediler ama ben pek hoşnut değilim kendimden, zındandaki farelerden falan korkmasaydım belki...

Aman canım, her şey olup bittikten sonra, yiğitlik gösterebilirdim biraz daha tırmanabilir-

dim diye tuttursa tuttursa bir merdivenin son basmağını tutturur.

Kurul toplantı salonunda Bay Wood'un sesini duydum: «Bay Walter, tanığa başka soru sorulmasını gerekli görmüyor. Bu tanığın Kurul önünde daha fazla tutulması için bir neden var mı sizce?»

«Hayır, yok efendim,» dedi Bay Tavenner.

Sorgum başladığından bir saat yedi dakika sonra bitmişti. Bittiğini kavradığımı pek sanmıyorum, yalnız Joe kulağımın dibinde, öyle mutlu bir fısıltıyla bir şeyler söylüyordu ki, sıçradım yerimden.

«*Hadi kalk ayağa! Kalk!* Çabuk çık salondan. Pollitt seni bırakacak. Sakın durayım deme, kimsenin sorusunu yanıtlama. Koşma, elinden geldiğince hızlı yürü; yanına yaklaşan olursa, başını salla yalnızca, hiç duralama.»

Kuzey Carolina Üniversitesi'nin seçkin hukuk profesörlerinden Daniel Pollitt'in yenilerde yazılmış bir mektubuna bakıyorum şu anda. Yapıdan çıkarken tutturduğumuz koşuya hiç değinmiyor, oysa çocukluğumda, sınıfa geç kaldığım günden bu yana öyle bir koşu koşmamışımdır. Yalnız, bir kadeh viski parlatmak için bir lokantaya girdiğimizi anımsıyor, sonra bir viski daha, bir tane daha içip Joe'yu bekleyişimizi ve o görünmeyince Pollitt, cebindeki bir buçuk dolarla hesabı nasıl ödeyeceğini kara kara düşünmeye başlamışmış. Dediğine göre, o sırada benim Dışişleri'nden bir dostum uğrayıp hesabı ödemiş, o da kurtulmuş böylece. Bana kalırsa, benim günlüğüme göre, Pollitt o günü birkaç hafta önceki başka bir günle

karıştırıyor. Rauh gelmişti çünkü, beni öpmüş, Pollitt'in omuzuna birkaç kere vurmuş, sandviç ısmarlamıştı hepimize, «Yaa, becerdik işte,» demişti.

«Ne becerdik ki? Anlamıyorum, sorgum neden böyle çabuk bitti?»

Rauh, benim mektubu tutanağa geçirmekle hukuk açısından bir yanlışlık yapıp yapmadıklarını kestiremediğini söyledi, yine de hoşlanmadıkları bir köşeye kıstırılmışlardı ilk olarak, cebelleşmek istememişlerdi. Beni bir daha çağırabilirlerdi, ne var ki yeni bir neden uydurmaları gerekiyordu, kısaca, zindana yollatmamıştı ya beni; işler tıkırında gitmişti.*

Sandviçimi yerken durmadan, «Yaa, yaaa» deyip duruyordum; onun ne dediğini anlayamayacak kadar yorgundum. Sonra Joe'nun yazıhanesine gittik, Joe oraya buraya telefon etmeye başla-

---

* Bir sürü insan yıllarca, Kurul'un beni neden cezalandırmadığını sorup durdular. Onlara Rauh'nun duruşma günündeki düşüncelerini söylemekten başka bir şey gelmedi elimden. Bu kitabı bitirince, Rauh'ya telefon ettim, aradan bunca yıl geçtikten sonra başka bir açıklama bulup bulamadığını sordum. «Üç şey istiyorlardı,» dedi bana. «Biri, birtakım adlar, ki sen vermiyordun.» İkincisi, «Beşinci Madde'nin ayrıcalığına sığınan Komünist» damgasını yemen. Onu da yapamadılar, çünkü yazdığın mektupta kendinle ilgili her soruyu yanıtlayacağını belirtmiştin. Üçüncüsü, gönüllerindeki kovuşturmayı sürdüremezlerdi, çünkü Beşinci Madde'ye başvurmak zorunda bırakmışlardı bizi. Kötü bir çıkmaza kıstırıldıklarını sezdiler. Yendik onları canım, hepsi bu.»

dı, derken *New York Times*'dan Arthur Krock girdi devreye, tutumumu çok beğendiğini söylemiş birine, *Times*'ın haberi veriş biçimini sevecekmişiz. Doğrusu, basın genellikle çok iyi işledi olayı, beş gün sonra Murray Kempton'un *Post*'ta çıkan «Bir Leydinin Portresi» başlıklı yazısı beni epey keyiflendirdi.

Hammett'i aradım, akşam yemeğine eve döneceğim diye haber bıraktım. Onunla konuşmak istemiyordum. Çıtlatma yoluyla da olsa, «Gördün mü, bak ben haklıymışım, sen haksızmışsın!» gibisinden bir şey söylemek istemiyordum çünkü elbette haklı sayılamazdım; eğer haklı olmak, kişinin içinden geçeni söylememeyi başarması demek değilse, haklı sayılmazdım, düşündüklerimi söylememiştim, hüküm giymeyişim de haklı olduğumuzu kanıtlamıyordu.

Akşama doğru kalkan bir New York uçağına atladım. Havalandıktan sonra, kusmaya başlayana kadar her şey iyi gitti. Yüzümü yıkarken, dadım Sophronia geldi gözümün önüne; benden söz açmak istedi mi, ya aşçıyı ya da önüne gelen başka birini bir köşeye kıstırır, «Bu çocukta mide diye bir şey yok,» derdi, «Ne kadar bulanırsa bulansın, kusamıyor. O çabalıyor, ben çabalıyorum, olmuyor bir türlü.»

O gece *oldu* işte, sonraki iki gün de. O günleri doğru dürüst anımsamıyorum, tek aklımda kalan durmadan susayışım, uyuklayışım ve kendi kendime, «Kızım, artık kimseye telefon etmek yok. Dostların seni aramalarını bekleyeceksin. Bundan böyle yaşamın değişti,» deyişim.

Yaşam, değişmişti gerçekten, bir sürü tamdık beni aramıyordu. Yine de birkaç kişi eksik değildi, birkaç dost, beni akşam yemeğine çağırma fırsatı kollayan, mektup yollayan yarı-yabancılar. İncelik gösteriyorlardı kuşkusuz, kimilerinin, benimle görüşmenin sonuçlarından kaygı duyduklarını biliyordum.

Gelgelelim Kurul önüne çıkmamdan önce başlayan ve yıllarca süren o keşmekeş, epey pahalıya oturdu. Liberalizme inancımı hemen hemen yitirdim sayılır. Yerine, sanırım, uygun bir başka deyim bulamadığım için kişisel namus denilebilecek bir şey koydum. Ama bazen, önemsiz bağlantı kayışları, nice usturalar eskitir, belki de liberal ilişkilerim otuz yıllık bir alışkanlık haline geldiğinden, otuz yıl da az bir süre sayılmaz. Benim kişisel sorunumun garip bir yanı yoktu, zamanımıza özgü bir sorundu; gelgelelim, artık liberalizmi benimseyemeyen bir kişilik yapısının radikalizmi de benimseyememesi acı verici oluyor. Kişi, çok yumuşak bir yastıkta diken üstünde oturuyor. Günümüzde çoğumuz, bir uçtan öbürüne durmaksızın sıçrıyor, durmaksızın boşluğa düşüyoruz. Amerika'nın yaratıcı dünyası, yetenek açısından bakıldığında, başka ülkelerdeki meslekdaşlarıyla boy ölçüşmek bir yana, onları kat kat aşabilir; öyleyken, ne başı çekmişlerdir, ne de inanç sancısı çeken bir ülkede yeni bir kuram gerçekleştirmek adına birkaç satır çiziktirmişlerdir, oysa bu inanç sancısı yüzünden, bu inanç yoksunluğu yüzünden, bir sürü insan garip, hedefsiz bir zorbalığın ağına düşmüştür.

Yalnız, şu 1952 yılında başka cezalar da var-

dı ödenecek: yaşamın günlük akışı tepeden tırnağa değişiyordu. Birkaç yıl süreyle, yeterince paramız oluyordu, derken uzunca bir süre, metelliksiz kalıyorduk, tabiî ansızın gökten zembille inen bağışları saymazsak. Bunları Kurul'un çağrısı geldiği gün hesaba katmıştım. Daha önce de dediğim gibi, çiftliğin satılması gerekiyordu. Artık senaryo yazarlığı yapamayacaktım, afaroz edileceğimi biliyordum, tiyatro işi de belirsizdi her zamanki gibi; yavaş çalışıyordum, iki yılda ancak bir oyun çıkartabiliyordum. Hammett'in radyo, televizyon ve kitap ücretlerine el konulmuştu. Gerçi çiftliği küçük parsellere bölüp yükü tutma olasılığı vardı —böyle bir öneri de gelmişti— nerdeyse evet diyecektim ama Hammett karıştı işe, «Yok canım, buna izin veremem. Bırak, başkaları mıncıklasınlar toprağı. Senle ben toprağa saygı gösterelim bari, değil mi?» Gerçekten, yürekten katıldığım, bu inceliğe saygı gösterdiğim için bugün bile yanarım. Çiftliğin satılışından da önemli bir şey vardı, yaşamımın bir bölümünün sona erdiğinin bilincindeydim, bu düşünceyi kafamdan ne kadar çabuk silersem, değişik bir yaşam biçimini o kadar kolay benimseyebileceğimi de biliyordum, yine de hiç bir şey, yaşamım süresince geçen hiç bir olay, çiftliğin satılışı kadar içime oturmamıştır. Hammett'in acısı daha da büyüktü belki ama insanın kendi işlediği sevgili toprağı, ölünceye kadar içinde yaşamak üzere gönlünce kurduğu evi yitirmekten doğan acıları kıyaslamaya kalkışmak gülünç bir bulmaca oyunundan başka bir şey değil.

Gelgelelim taşınmamızdan beş gün önceki

olağanüstü bir olay, bu acıyı, bambaşka bir duyguya, nerdeyse tatlı bir duyguya dönüştürdü, belki de şansımın hepten dönmediği, bir gün geçmişte ödenilen bedelin önemsiz gelebileceği sanısı, bir iç hafifliği yerleşti yüreğime.

Çiftlikte baştanberi geyikler dolanırdı, Westchester İlçe Yönetim Kurulu geyik avını yasaklamadan önce, Hammett ava çıkardı; kış boyunca geyik eti hiç eksik olmazdı soframızdan. Kış günleri ormanın derinliklerinde yürüyüşe çıktığımda ya da atla gezinirken, arasıra bir geyikle ya da yavruları ile bir dişi karacayla burun buruna gelirdim. Uzaktan ufak bir hışırtı duyar duymaz, hemen çömelir beklemeye koyulurdum; kimi zaman uzun sürerdi bekleyişim, ama bir geyiği yanıbaşımda görünce ödüllendirilirdim. Bütün canlılar içinde güzellikte geyiğin üstüne yoktur bence; bir keresinde, bir kar yığını içine gömülmüş, kollarımı bir karacaya uzatırken yakaladım kendimi, hayvan ürküp hızla kaçmaya başlayınca da kırgınlıktan, üzüntüden ağlamıştım.

Çiftliği satışımızdan iki yıl önce, daha başımız derde girmemişken, meyve ağaçlarının bulunduğu dar açık alana açılan geniş bir tarh yaptırmıştım, arkalarında boş bir alan kalsın, çitlerle çevrelendi mi bana ait küçük bir geyik parkım olsun diye. Onları, ancak yeterince ter döktüğüme inandığım günlerde yoklayacaktım, en azından onların tadını çıkarmaya hak kazandığıma inandığımda. Ne yazık ki, çiftliği satışa çıkarma zorunluğu doğduğunda, daha ancak alanı temizleyip açabilmiştim.

Sevimli bir çift satın aldı çiftliği —daha önce

bir sürü adam, garip önerilerle, hazır para, parselleme tasarılarıyla falan gelmişlerdi— ve alıcılarla yaptığımız anlaşma uyarınca, evi bir ay içinde boşaltmamız gerekiyordu. Sorunun en zorlu kısmı çözümlenmişti: traktörler, kayıklar, çiftlik gereçleri ve hayvanlar, ya satılmış ya da elden çıkarılmışlardı.

Nakliyeciler eşyaları almaya gelmeden beş gün önce, yukarda, yatak odamda, eşya toparlıyordum; yatak odam, bir süre önce sevimli bir çalışma odası haline getirdiğim odanın tam üstündeydi. Çalışma odamın önünde bir taraça uzanıyorudu meyve ağaçlarına, hiç bir zaman gerçekleşemeyecek geyikli parka bakıyordu taraça, kıyısında biz daha evi satın almadan çok önce ölmüş bir uzmanın tohumlarını attığı bir dağ çiçekleri bahçesi vardı.

Hammett, merdivenin dibine gelip fısıldadı, «İn aşağı. Hiç ses çıkarma. Alt basamaklara gelince, iyice eğil ki pencereden görülmeyesin.» Sesi heyecanlıydı, mutluydu; ben koşa koşa merdivenden inerken, o, geniş pencerelerin ta ucuna çekildi. Eliyle eğilmemi işaret etti. Son basamakları sürünerek indim, sürünerek odayı geçtim, cama yaklaştım; Hammett, kollarımdan tutup ayağa kaldırdı beni. Yaşamımın en güzel, en çarpıcı görünümü duruyordu karşımda, öyle inanılmaz bir şeydi ki, boğulacak gibi oldum; hırıltılı sesler çıkarmaya başladım sevinçten; Hammett, ağzımı örttü.

Gölün yanındaki geniş yolda, en az yirmi geyik, yavaş yavaş yürüyerek meyve ağaçlarının arasından geçip kestirme patikada gezinen büyük bir

geyik sürüsüne katılıyorlardı. Geyiklerin hepsi, irisi-ufağı, açığı-koyusu, korkusuzca yürüyor, arada durup Mayıs tomurcuklarını didikliyorlardı. Sekiz kadarı, taraçaya yanaşmış, evi süzüyorlardı, ama ilgiyle değil, merakla değil, bir başka tür ağacı süzercesine. Sonra içlerinden bir bölüğü, taraçayı geçip kır çiçeği bahçesine girdiler, orada yiyecek öyle güzel şeyler bulmuşlar ki, altı-yedi geyik daha katıldı aralarına. Hepsi, yani göl yolundan gelen koldakiler, meyve ağaçlarından gelenler ve bahçedekiler, en azından kırk-elli kadar erkekli-dişiliyavrulu bir geyik kalabalığı, çok az insanın görebileceği, tanık olabileceği bir kayıtsızlıkla yol alıyorlardı, kokuya ya da sese karşı bile tetikte değildiler. Bir saat kadar sonra, Hammett'le yerlerimizi değiştirdik. Uzun bir süre geçtikten sonra, Hammett, sürünerek yaklaştı, alçak bir tokmağa üstüste bir sürü yastık yığıp, oturayım diye altıma sürdü tokmağı, pencereden olabildiğince öteye. Saatime baktığımı anımsıyorum: dördü birkaç dakika geçiyordu. Geyikler, küçük ailelere ayrılıp dağılmaya başladıklarında ise, saat altıyı geçiyordu; kimileri, doğru anayola yöneldikten sonra, hemen eski yerlerine bahçeye koşuyorlardı, kimileri çam ağaçlarının arasından yol buluyorlardı, ama çoğunluğu, geldikleri yoldan, göl yolundan geriye dönüyorlardı. Sürüden ayrılan son dört geyik, taraçanın hemen bitimindeki kızılcıkları incelemek için duraladılar ama ötedeki kulübelerden köpeklerimizden biri havlayınca, hemen ormana kaçtılar. Bu geyikli saatler boyunca, ne Hammett iki çift söz etti, ne de ben, yalnız galiba ben arasıra bir-

takım sesler çıkarıyormuşum, Hammett kahkahalarla kafamı okşadığına göre.

Akşam yemeğini hiç konuşmadan yedik. O gece geç saatlerde odasına gittim Hammett'in. Gözlerini duvara dikmiş bakıyordu, yanıbaşında iki kitap duruyordu.

«Güzel bir olaydı. Kimin başının altından çıktı acaba?»

Gülümsedi, yüzünü kaçırdı benden.

«Bak,» dedim, «hadi sen New York'a dön. Son üç-beş günlük toparlanmayı kendim yapmayı yeğlerdim. İyiyim artık.»

Bir şey söylemediğini görünce, eşya toplamaya başladım yine. Gündüzün büyük bölümünü, pencerenin başında geçirdi, sonra yıllardır yaptığı gibi öğlen yemeği için cebine bir sandviç yolluk koyup ormana doğru yürüyüşe çıktı. O gece, «Hamallarla tek başına başedebilecek misin?» diye sordu.

«Ederim,» dedim. «Buradan birlikte ayrılmamalıyız. Birlikte veda etmemeliyiz,» dedim, «İkimize de çok ağır gelecek.»

Ertesi sabah gitti Hammett. Kitty, Benson'lar ve ben, götürülecekleri eleyip denkler yapmayı sürdürdük. Daha tavanarasına el sürmediğimizi, Kitty hatırlattı. Merdiveni, tavanarasına çıkan merdiveni tırmanıp da Hammett'in yıllar yılı orada sakladığı, sonra da unutup gittiği o pahalı, sıçma yapan ıvır zıvırları görünce içim sızladı; üç yüz metre uzunluğunda bir telefon kablosu vardı, açılınca içinden plastik bir kayık çıkan hiç açılmamış dev bir paket; özenle kurulmuş, ama hiç

kullanılmamış bir satranç takımı; bir-iki kez zorlandıktan sonra kırılmış küçük bir buz kutusu; çok soğuk havalarda avlanırken giyilmek üzere at derisinden iki av giysisi; bir dostun oğluna gizemli bir biçimde armağan edilmiş, her nedense postalanmamış bir oyuncak tren, aşağıda kullandığımız balık takımlarından başka iki pahalı olta daha ve kamışlar; Almanca bir Spengler, —ki Dash'in sökemediği bir dilde— bir Spengler dizisi; iki çift kürk terlik, paketin üstünde benim adım yazılı; el sürülmemiş bir açılır-kapanır merdiven, sonra neyin nesi olduğunu bir türlü kestiremediğim yığınla ıvır zıvır. Bu karışıklıkta en çok kafamı kurcalayan nesne, telefon kablosuydu, hemen New York'a ona postaladım kabloyu ve bu paket, hiç açılmadan bir yıl kadar bir köşede durdu, ikimiz de bir kerecik olsun sözünü etmedik.

Hamallar, Pazartesi sabahı erkenden geleceklerdi. Pazar günü, ikindide Henry Wallace telefon etti, akşam onlara gitmemi, kendisi ve karısı Ilo'yla bir veda yemeği yememi istedi. Wallace'ı yakından tanırdım, 1948'de üçüncü kez parti başkanlık girişimini desteklemiştim, hiç bir eyleme katılmamam gereken bir dönemde, kalkıp onunla propaganda gezilerine katılmıştım. Aylar geçtikçe, düşüncesizce davrandığım, saçma bir adım attığım konusunda inancım sağlamlaşıyordu. Üçüncü bir siyasal partiyi gerekli görmüştüm bu ülkeye —bugün de aynı kanıdayım ya— ne var ki herkesin işini gücünü bırakıp bütün çabasını bu başkanlık kampanyasına seferber etmesini istememiştim doğrusu. Bölgeler, mahalleler, semtler üstüne ka-

fa yoracağımızı, uzun bir geleceği gözönünde tutarak bayındırlık hizmetlerini ağır ağır, ufak ufak girişimlerle gerçekleştireceğimizi sanmıştım, bunca çabayla bunca paranın —aslına bakılırsa tümünün— kişiliğini epey kuşkuyla karşıladığım bir adama oynanmasına karşıydım. Kuşkularımın, Wallace'a duyduğum sevgiyle ilgisi yoktu; eşine az raslanır, acayip bir bilgi dağarcığı vardı Wallace'ın, sık sık şaşılacak kadar yarayışlı, sık sık da kaçıklığa varan bu esrarengiz bilgiler, gerçekten ilgilendiriyordu beni: Amerika'nın durumu konusunda ciddiydi, geleceğe ilişkin korkularını içtenlikle ortaya koyuyordu, ne var ki Roosevelt'in güçlü ellerinin, Wallace'ın yapısındaki çelişkileri, kafasının anlaşılmaz sapmalarını bir zamanlar sıkı dizgin altında tutmuş olduğu kuşkusuzdu.

Haziran 1952'nin o Pazarında, taşındığım günden bir gün önce, İlerici Parti dağılıp gitmişti. Wallace'la dostluğumuz bozulmamıştı ama, belki de birkaç yıl önce geliştirdiği en gözde tasarısı uğruna oldukça yüklü bir para vermeyi, bir kumar oynamayı göze aldığımdan; tasarıya göre, Rhode Island Kırmızı tavuğu, Leghorn'la çiftleştirilip soylu bir tavuk türü elde edilecekti, eti de lezzetliydi tavuğun, gelgelelim Wallace'ın buğdaya ilişkin parlak deneyleri gibi, uygulamada parlak sonuç vermemişti. Yalnız, o Pazar'dan çok önce, İlerici Parti'den sıtkı sıyrılmıştı Wallace'ın, denilenlere bakılırsa, partiyle ilintili kimselerden tek güvendiği benmişim. (Bunu söylediğine kesinlikle inanmamışımdır; Wallace böyle sözler etmez.)

Wallace, Washington'dan ayrıldığında, İlerici

Parti'nin kuruluşundan önce, benim çiftliğe yarım saat kadar uzaklıkta bir çiftlik satın almıştı. Önce komşu sıfatıyla tanıştık, sonra da, İlerici Parti'nin hızlı günlerinde, birçok kez görüştük —Hammett yokken elbet, Henry odaya girer girmez, çıkıyordu o— İlerici Parti'nin seçim kampanyasından sonra da gittikçe tavsadı görüşmelerimiz. Sonradan Wallace'ın ağzından oldukça garip sözler duyunca, tedirgin olmuştum: olup biteni bilmezmiş gibi saf davranıyordu; kuşku uyandırıyordu saflığı, küsmek gibi tatsız bir huyu vardı.

1948 güzünün başlarında, heyecanlı bir akşam toplantısından önce, dört-beş kişi, birlikte bir öğle yemeği yemiştik. Yemek bittiğinde Wallace kendisiyle bir yürüyüşe çıkmamı istemişti benden. (Masadakilerden biri her zamanki gibi geri dönüp garsonun bahşişine birkaç kuruş eklemişti: Henry, taş çatlasa, yüzde beşten fazla bahşiş bırakmazdı, birkaç kez de tatsız olaylar çıkmıştı bu yüzden.) Birlikte yürüdükten sonra Henry, İlerici Parti üyelerinin çoğunun, üstelik önemli üyelerin, Komünist oldukları söylentisindeki gerçeklik payını sordu. Öyle beklenmedik bir soruydu ki, kahkahayı koyverdim, tabiî doğru dedim.

«Demek dedikleri doğru yani?» dedi.

«Tabiî,» dedim. «Senin de bildiğini sanmıştım. Bürodaki güç, pis işleri onlar yürütüyorlar, sana o saçma sapan öğütleri üst kademedekiler veriyor çoğu kere. Kötü bir niyetleri yok sanırım; dirençli adamlardır onlar.»

«Yaa,» dedi Henry ve konu orada kesildi.

Gelgelelim dört-beş hafta sonraki bir strateji

toplantısında, sıkıntılı, yorgun hali gözümden kaçmadı; salondaki Komünistler, yani toplantıya katılan on kişiden dördü, şimdi ayrıntılarını tamtamına anımsayamadığım bir konuda, bana kalırsa biraz da anlamsız bir tutturmayla, adamakıllı yükleniyorlardı. Bütün ilgimizi ve paramızı başkanlık kampanyası uğruna harcamamamız, sağlam, onurlu bir gelecek adma, ülke çapında ufak yapı birimleri için yatırımlara girişmemiz, sonu gelmeyecek şatafatlı bir kampanyadan kaçınmamız konusunda durmaksızın yinelediğim önerilerin geri çevrildiğini kesinlikle anlamıştım. Bütün paranın ve bütün çabanın kendi başkanlık seçimi kampanyasına ayrılmasını isteyen Wallace karşısında bozguna uğramakla kalmamıştım, Komünist olmayan hiziple birçok konuda güçbirliği yapan Komünist hizibin karşısında da yenik düşmüştüm.

O gece bir arkadaşımı aradım —Parti'ye üye olup olmadığını, ya da onlara yakınlık derecesini bilmiyordum— yalnız Komünist Parti'nin önde gelen üyelerinden iki-üçüyle bana bir görüşme ayarlayıp ayarlayamayacağını sordum.

İki gün sonra bir ikindi, arkadaşın evinde toplandık. Üç kişi gelmişlerdi, üçü de önemli adamlardı, adlarını biliyordum. Arkadaşım bizi yalnız bıraktığında, İlerici Parti'de, bildiğim kadarıyla, altı Komünist üye olduğunu söyledim onlara; bunlardan ikisi, zeki ve esnek yapıda kişilerdi, dördüyse inatçı, katı ve sağduyudan yoksundular, kendi istediklerini zorla kabul ettirmekten başka bir çabaları yoktu.

«Henry Wallace'ın içinden geçenleri anlıyo-

rum galiba,» dedim. «Sizinkilere karşı çıkmıyor, çünkü şu anda onların istekleri kendi istekleriyle çakışıyor. Ne var ki seçimden yenik çıkınca, hepinizden yüz çevirecek, sizin de yakınmaya hakkınız olmayacak o zaman. Kendi siyasal partiniz varken neden başka bir siyasal partinin işlerine karışmak istiyorsunuz? Buna düpedüz kasıtlı işgüzarlık denir, tutumunuzun değişmesi şart, çünkü çıkmaza saplanacağı besbelli. Lütfen söylediklerim üstüne düşünün.»

Kendime bir içki hazırlamak üzere öbür odaya geçtim, onlara düşünecek zaman verdim böylece. Döndüğümde, ikisi gitmişlerdi. En önemli mevkide olan beni bekliyordu.

«Söylediklerinizin yabana atılamayacağını biliyoruz, çünkü sözünü ettiğiniz adamları tanıyoruz. Yalnız, sizde de, bir sürü insanda olduğu gibi, Komünist Parti'de birkaç yetkilinin buyruklarına körükörüne uyulduğu yanılgısı var. İşin aslı şu, sizin katı ve hırslı bulduğunuz kişilere tam anlamıyla söz geçirmemiz olanaksız. Söylediklerinizi onlara aktaracağız; ben, kendi adıma, görüşlerinize katıldığımı bildireceğim. Yalnız, bir değişiklik ummayın.»

Onun neler söylediğini, neler yaptığını bilemem; gelgelelim, bir değişiklik falan olmadı, ve seçimlerdeki başarısızlığımızdan sonra —elde bir saydığım oyları bile alamamıştık— Wallace müthiş bozuldu ve kısa bir süre sonra da, İlerici Parti'de Komünistlerin bulunduğundan habersiz olduğunu açıkladı kamuoyuna. Ben aramızda geçen konuşmadan ötürü, yalan söylediğine inanmak

zorundayım, ama belki de öylesine karmaşık yapıda bir adam, işine gelmediği bir konuşmayı unutmayı başaracak güçtedir. Gerçekten anlaşılır bir adam değildi çünkü.

Çiftlikten ayrılacağım Pazartesi'den önceki Pazar gecesi, yorgunluktan dökülüyordum; Wallace'ların yarım saat ötedeki evine kadar araba sürmek hiç de içimden gelmiyordu. Gelgelelim bir incelik var bu yemek çağrısında, diye düşünüyordum, dostluğunu açığa vuracaktı her halde Henry. Evlerine gittiğimde, Ilo Wallace'ı sundurmada otururbuldum, çok tatlı bir hali vardı. Henry'nin bahçede glayöllerle uğraştığını, birazdan döneceğini söyledi. Glayölleri aşılayıp değişik bir glayöl türü yetiştiriyormuş; o sırada, Hammett'in bir sözü geldi aklıma, şu adam doğadan elini çekse de kendini aşılasa çok daha iyi olacak derdi. Güzel bir kadındı Ilo, yaşlanınca biraz hantallaşmıştı, oldukça garipti. Arasıra, geçmişine ilişkin birtakım olaylar anlatmıştı bana. Bu olaylardan özellikle biri hoşuma gitmişti ama önceleri gizli gizli sonra da açıkça ağzından lâf almaya çalışmama karşın onun olayın esprisini kavrayıp kavramadığını bir türlü anlayamadım; kavramış mıydı, yoksa kafasını pek kurcalamayan bir şeyi mi aktarıyordu gelişigüzel? Dediğine göre, evlendikleri gün, Henry'nin Harding ve Coolidge döneminde de Tarım Bakanlığı yapmış olan babası, düğün armağanı yepyeni bir Ford vermiş onlara. Henry ile birlikte kilisedeki törenden çıktıklarında Henry, Ford'u görür görmez öyle büyük bir sevince kapılmış ki öpenleri-kutlayanları yardığı gibi doğru arabaya

atlamış, basıp gitmiş. Önceleri herkes bir tuhaf olmuş, Ilo binmeden önce şöyle bir arabayı denediğini ileri sürmüşler, derken yarım saat geçmiş, sonra bir yarım saat daha. Akşama doğru dönmüş Henry, şoför koltuğundan kalkmadan dışarı seslenmiş, «Atlasana Ilo, ben hepten unutmuştum seni.»

Bu olayı anlatırken gülümsemezdi Ilo, öfke falan da okunmazdı yüzünden; zamanla, onun yaşamında, derin bir duygunun hiç bir zaman iz bırakmadığı, hatta böyle bir duyguyu hiç tatmadığı sonucuna vardım.

O Pazar akşamı, Henry gelene kadar, şuradan buradan konuşup gevezelik ettik, sonra Ilo aşçının izne çıktığını, yemeği kendisinin pişireceğini söyledi.

Canım müthiş içki içmek istiyordu ama söz konusu olmadığını biliyordum. Henry ile tatsız, sudan bir konuşmaya daldık, hiç açmamaya önceden karar verdikleri konuları açmaya can atanların konuşmaları böyledir. Neden sonra Ilo sofraya çağırdı bizi. Wallace'ların çiftliği, tavuk çiftliğiydi, Ilo da akşam yemeği olarak buğday ezmesi üstüne haşlanmış yumurta hazırlamıştı; Henry'nin önünde iki cıvık yumurta duruyordu, iğrençti; kendisiyle bana ezme üstüne birer yumurta kırmış olması, durumun iğrençliğini büsbütün arttırıyordu. Bu pinti, terbiyesizce yemeği görünce, önceden yediğimi söyledim, canım bir şey yemek istemiyordu. Onlar yemeklerini bitirene kadar bekledim, tabiî uzun sürmedi fazla; Ilo hiç alınmışa benzemiyordu —buğday ezmesinin üstüne yumurta kıran kadın, nelerden alınabilir ki?— gelgelelim

Henry, yüzümün asıldığını farketmişti besbelli. Gitmek için ayağa kalktığımda, bana bir armağan vereceğini söyledi. Öyle beklenmedik bir olaydı ki, şaşkınlıktan öylece karanlığa bakakaldım, o sırada Henry arabamın bagajına kocaman bir şey yerleştiriyordu. Hepimiz el sıkıştık, çok yakında görüşmek üzere sözleştik.

Ertesi gün öğleye doğru, hamalların eşyaları taşımasını gözlerken, bagajdaki armağan geldi aklıma. Benson'la birlikte açtığımızda, torbada elli kilo gübre görmeyelim mi? Elden çıkardığım bir çiftlik için hiç de kullanışlı bir armağan değildi bu, hele bir kadına verilecek türden ince bir armağan hiç değildi. Bir daha Wallace'ı görmedim, yalnız, yumurtalarla gübrenin bu kopuklukla fazla bir ilgisi olduğunu sanmıyorum.

Evet, iç açıcı bir gün olmadı o Pazartesi. Herkes satın aldıklarını götürmeye geldi — mandradaki inekler, ördekler, tavuklar, on bir tane minicik fino köpeği, çiftlik gereçleri, kayıklar, o güzelim kasap bıçaklarıyla tezgâhlar, dört tane bitirim Angus, konserve ve sosis yapma makineleri; işleyen, iyi bir çiftliğe gereken yüzlerce küçük ayrıntı. Bunları bir daha alamayacağımı o gün de biliyordum. Yalnız, kendi kendime bunu söyler söylemez, hiç değilse bir zamanlar onlara sahiptim ya, diye düşünüyordum, yine de şanslıymışım, evet bunca yıl geçtiği halde, bugün de böyle düşünüyorum. Parasız kalmak, sevdiğiniz, başardığınız şeyleri elinizden alabilir, sizi yoksun bırakabilir ama benim durumumda bugün anlıyorum ki, bu olay başıma gelmeseydi bir tek yerde, bir tek çerçeve için-

de gerektiğinde uzun bir süre kapalı kalacaktım. Hayır, o kokuşmuş, hak-hukuk tanımayan adamların bu dünyada benimsediğim, içinde rahat ettiğim tek yeri bana sattırmalarına içerlemiyor değilim, ne var ki artık başka yerler bulduğuma, oralara da alıştığıma göre, bu öfkenin pek bir anlamı yok. Çiftlikte kalsaydım, çiftlik işleriyle uğraşırken daha çabuk yaşlanacaktım. Keyfiniz kaçmadan anımsayabileceğiniz yerler, dönemler ya da olaylar kaç taneciktir ki? Çiftlikteki yardımcılarımız da aynı şeyi düşünüyor olmalılar, çünkü bugün bile her Noel, birbirimize armağanlar yollamamıza karşın, görüşmüyoruz; sanıyorum hepimiz, için için, tatlı geçmişi hüzünle anmaktan kaçınıyoruz. Irgat Benson öldü, karısı oğullarını iyi bir delikanlı olarak yetiştirdi; ne zaman onunla konuşsam, Hammett'in yanında taraçada basamaklara oturmuş şişman, güleç yüzlü, küçük oğlu gelir gözümün önüne, eskiden katı Katolik olan Hammett'in, oğlanı dinsel sorgu törenine götürüşü, törenin anlamını sevgiyle açıklamaya çalışışı gelir.

10 Mayıs 1952'li günlükten notlar: Marc Blitzstein'ı aradım, Russian Tea Room'da buluştuk. Bir hafta-on gün sonra Kurul önüne çıkacağımı, kimseye bundan söz etmemesini söyledim. Ona açılmam gerekiyordu, çünkü 1 Haziran akşamı konserde *Regina*'nın* metnini okuyamayacağım demekti bu. Aslında daha önceden haber vermeliydim,

---

* *Regina,* benim *The Little Foxes* (Küçük Tilkiler) adlı oyunum üstüne Blitzstein'in yazdığı operadır.

gelgelelim Marc'ı sevmeme, yakın dost olmamıza karşın, arasıra onu dinlemek gelmez içimden. Bir söylev vereceğini sanıyordum, ne tür bir söylev bilmiyordum ama bir söylev verecekti garanti; hemen, Lennie'nin benim yerime geçebileceğini, hatta işi daha da iyi kıvıracağını söyleyerek girdim söze. Blitzstein bir süre yüzüme dik dik baktıktan sonra, «Olmaz,» dedi. «Seni bırakamayız, sen de işi bırakamazsın. Hepimize ödlek derler.» Belki ödleğimdir, dedim, yine de seyircilerin yüzüme karşı yuh çekmelerine katlanamazdım, olacağı oydu. «Seni yuhalayacaklarını sanmam,» dedi, «yuhalamaya kalkışırlarsa da, izin vermem. Çıkarım sahneye, böyle insanların önünde müziğimin çalınmasını istemiyorum derim, paralarını geri verir doğru evlerine yollarız.»

Güldüm, seyircilerin önünde bunları söyleyişi gözümün önünde canlandı, söylerdi gerçekten; hoşuma gitmişti. Ayrılırken, «Düşünmen gereken daha önemli şeyler var,» dedi, «Konseri unut, o gece, duruma göre bir şey düşünürüz, hele gelsin.»

2 Haziran tarihli günlükten. Evet sonunda, Kurul'da giydiğim Balmain giysisiyle gittim oraya Marc benden önce gitmiş, ikimiz de erkenciymişiz. Bekleme salonu doluymuş, yerler tükeniyormuş nerdeyse, ayakta dinlemeye izin veriyorlar mıymış, biliyor muymuşum? Hiç bir şey bilmediğimi söyledim, tek bildiğim, korktuğumdu. Çenemi kapamamı istedi, yalnız, kendisi de korkuyor, durmadan kulise gidip gelişinden, yanımdan her geçişinde selâm verişinden belli. Yan odadayım. Bu sıcak gecede herkes yelpazeleniyor ama ben buz

gibiyim. Kurul önüne çıktığım günden çok daha kötü durumdayım, bu benim özel şamatam çünkü, seyirci kalabalığından da oldum bittim ürkmüşümdür. «Bir içki ister misiniz?» diyor bir ses. Dönüp bakıyorum, kızıl saçlı, iri yapılı bir İrlandalı. Tabiî, dedim, istemez miyim, ne yazık ki getirmeyi akıl etmemiştim. Sağ elini arkasından çekti, o güne kadar hiç görmediğim bir «bir içimlik» burbon uzattı. Hemen dipledim bardağı; o da bir tabureyle bir bardak su getirdi bana. Sonra kayboldu. Marc yanımdan geçiyor yine, sazcılarla çukura iniyor. Gelgelelim içki daha daha da güçleştiriyor durumu. Şimdi sapır sapır titriyorum artık, taburede kıpırdanıp dururken de çorabımı tahtaya taktım, kaçtı çorap. Genç kızıl saçlı, yeniden çıkıyor ortaya, sahneye öbür kapıdan çıkacağımı, yanlış yerde durduğumu söylüyor. Karşıya geçiyoruz, bir kabloya takılıp tökezliyorum.

«Bir içki daha içmelisiniz,» diyor. «Tek içki, mideyi bozar.»

Öbür kapıya geldiğimizde, kızıl saçlı, ışıkçılar arasında yerini alıyor, birine seslenip bir şey söylüyor; birkaç dakika sonra başka bir el, bir kadeh burbon daha uzatıyor bana. İçeyim mi diye düşünürken, «Birebirdir,» diyor kızıl saçlı. Kadehin yarısını içiyorum. Perdenin açıldığını görüyorum, sahneye ilk ben çıkacağım ama yerimden kalkacak halim yok. «Hadi,» diyor kızıl saçlı, «Hadi çabuk.»

Döndüm, sağ yandaki seyircilerin tümü açık seçik görebiliyorlardı beni, «Kafayı bulmasam söy-

lemezdim ama,» dedim, «evli değilseniz, beni bir kenara kaydediverin.»

Güldü, «Hadi sahneye,» dedi.

Sahneye doğru yürüdüm, ortasına vardım, gözlerimi önümden ayırmadan, bir dua mırıldanıyordum galiba, bilmiyorum. Ansızın bir alkıştır koptu. Öyle ummadığım bir alkıştı ki, şaşkınlıktan sahnenin ortasında donakalmışım; ön sıralardaki seyirciler, kahkahayı bastılar. Sonra seyircilerin tümü ayağa kalkarak alkışlamaya başladılar, yerimden kıpırdayamadan bakıyorum onlara. Belki diyorum bir an, sazcıları alkışlıyorlardır, ama ayağa kalktılar; sonradan Marc, başka birini alkışlayıp alkışlamadıklarını anlamak için dönüp arkama baktığımı söyledi bana. Derken Marc'ın sesini duydum, «Tanrı aşkına, geç kürsünün başına.» Ağlamak geliyor içimden, yine de kürsüde yerimi alıyorum, metnin sayfalarını açıyorum, ağzımdan çıkan serinkanlı sese kendim de şaşıyorum, *Tilkiler* konusunda söylediklerime, Marc'ın *Regina*'da konuyu nasıl işlediğine ilişkin sözlere. Genellikle çok hızlı okurum ama bu kere ölçüyü buluyorum, ağır, düzenli bir okuyuş. Bir bölüm bittiğinde, şarkı başladı —şarkıcıların sahneye çıktıklarını görmemişim bile— kimsenin artık bana bakmadığını sezdiğim an hemen cebime, mendilime davranıyorum. Yok mendil. Sağımdan birisi bir şey söylüyor, bakıyorum, bizim kızıl saçlı kulise geçmiş, bana el sallıyor. Taburede kalkıyorum. Aslında yerimden oynamamalıyım ama artık en candan dostum sayıyorum onu, dediğini yapmamak elimden gelmiyor. Yarısı dolu bir şişe zencefilli gazoz uzatıyor bana,

bir de kâğıt bardak. «İçindeki burbondur,» diyor. «Yanına al.»

O gece hakkında başka not almamışım. Herkes durumu kurtardığımızı söylüyor, büyük bir başarıydı diyorlar. İki gün sonra, kızıl saçlının adını öğrenmeye çalışıyorum ama bilen çıkmıyor. Sahne işçileri sendikasına başvuruyorum, adamı tanımlıyorum, o gece kimlerin çalıştığını araştıracaklarını söylüyorlar. Gelgelelim ne onlardan bir haber çıktı, ne de kızıl saçlıyı bir daha görebildim.

Kurul önüne çıkışımdan ve çiftliğin satılışından bir yıl sonrasına kadar geçen süreyi pek az anımsıyorum, günlüğümde de gelişigüzel birkaç not var, o kadar. New York'tan hoşlanmayan Hammett, Katonah'daki arkadaşlarından küçük bir ev kiralamıştı, Pleasantville'den gelen âletler ve o korkunç kitap yığınları sayesinde evi daha da küçük ve iç kapayıcı bir hale getirmeyi başarmıştı, öyle ki iskemleler ve yerlere yığılmış kitaplar yüzünden odada dolaşırken yılan gibi sürünmek gerekiyordu, sonunda sedirin bir köşesine ilişebilirseniz, ne nimet.

O yıl boğazımdan iki kere polip ameliyatı geçirmiştim, sanırım *Çocukların Saati*'nin ikinci kez sahneye konuluşunda, açılış gecesi iki gün sonraya denk geldiği için anımsıyorum ameliyatları. Oyunun yönetmenliğini ben yapmıştım; ameliyatlardan kalan tek anı yatakta yatıp tiyatrodaki yerim üstüne kafa yoruşumdur. Yapımcı Kermit Bloomgarden, küçük bir İtalyan lokantasında güzel bir

açılış partisi vermişti, geceyarısına doğru basın ajanımız *New York Times*'ın eleştirilerini iletti telefonla. Kermit eleştiriyi bana aktarırken, telefon kulübesinin kapısında duruyordum; on sekiz yıl önce yazılmış bir oyun üstüne kimin ne düşündüğünü böyle merakla beklemek aptallıktır düpedüz diye geçiriyordum içimden. Tiyatro, ister istemez saçma bir iştir çoğu kez; o gece kendime tam bir ahmak gözüyle bakıyordum.

O yıl içinde, romantik incelik gereği «ilişki» diye adlandırılan bir serüven yaşadım bir erkekle, yirmi-bir yaşımdayken geri çevirdiğim bir erkekle. Gençken, itiliği bana gülünç gelmişti ama kırk yaşında, düpedüz hain olduğunu anladım; yanına yaklaşan herkese acı çektirmekten hoşlanıyordu yalnızca. O yıl iyi bir oyuna geldim doğrusu, sonunda beni ilk aradığında o yirmi-beş yıl önceki «aşağılama»nın acısını çıkarmaktan başka bir şey düşünmediğini içtenlikle söyledi. Acıyı çıkardı da; ne yazık ki keyfi uzun sürmedi, uzun sürmediğini görünce de ardımdan Roma'ya kadar geldi, bir hastaneye yattı, doktorun kansere yakalandığını söylediğini bildirdi bana. Çocuklarına haber verir miydim acaba? Çocukları gelmediler, ben her gün onu gönülsüzce yoklamaya gidiyordum ve her keresinde değişik bir ayrılma sahnesi yaşıyorduk: bir gün, hayatı dolu dolu yaşadığı için keyifleniyor, düşmanlarının ölüm haberini duyunca nasıl sevineceklerini düşünüyordu. (Hayır demiyordum, değil mi? Hayır demiyorum dedim.) Bir başka gün, görüşmemizin tam ortasında gözlerini yumuyordu ansızın, şu dayanılmaz sancılar ölümü özlenir

kılıyordu işte. İki gidişimde, kendisinin olmayan birtakım eşyaları kimlere bırakacağını anlattı bana; hepsini bana bırakıyordu dediğine göre, değil mi ki çocukları telgrafa karşılık bile vermemişlerdi. Kendisinin olmayan bir Picasso ile iniki tane kral koltuğu bıraktı bana, yalnız koltuklar bir ambardaymış, ambarın adını tam çıkaramıyormuş. Bu yoklamalardan hoşlanmıyordum, yalnız, kişiliği hakkında neler bilirsem bileyim, yiğitliği yüreğime dokunuyordu. Hafta sonuna doğru, koridorda doktoruyla raslaştım. Doktor Amerikalıydı, yani hastanın korkunç kanser sancılarından söz açtığımda, bir türlü iletişim kuramamamızın nedeni, dil sorunu değildi. Hastasının hafif bir kolit krizi geçirdiğini, aslında hastanede yatmasının gereksiz olduğunu, zaten o gün taburcu edileceğini söyledi doktor. Döndüm, başımı odasının kapısından uzatıp ağzıma geleni söyledim, «Doktor yalancının biri!» diye bağırıyordu. «Kanser olduğumu söyledi bana.» Bizim kansersiz kanserliyi bir daha görmedim, ama sekiz yıl önce bana Japonya'dan kâğıt şemsiye yolladı.

Bu önemsiz ilişki, yıllar yılı aklımdan çıkmadı —doğrusu aramızda geçenler düşünülünce, çok büyük bir sözcük bu— çünkü bir yandan bir siyasal alçaklar çetesince cezalandırılırken, bir başka yandan, bir başka çeşit alçak bulmaya, başka bir ceza çekmeye itilmiştim. Şimdi gülünç geliyor ya, Palm Beach'te rıhtımda durup onu uzakta bir kadını öperken gördüğüm gece, hiç de gülünç gel-

memişti. Rıhtımda durduğumu görür görmez yanıma gelmişti, gülümsüyordu. «Gördüğün kadın yengemdi,» dedi. «Benim o iğrenç kardeşim yine beş parasız bırakıp terk etti kızcağızı.» Kardeşi olmadığını yüzüne söylemek daha da saçmaydı bence, hemen New York'a döndüm gerisingeri; bir kere kişinin başı derde girmeyegörsün, dertler birbirini izler, diye düşünüyordum, işin en ürkütücü yanı da budur zaten. Kendinizi derde adadığınız zaman değişikliğin, yitikliklerin, başka bir yaşam biçiminin tehlikeden başka bir şey demek olmadığını öğreniyordum gitgide.

Para hızla eriyordu, büyük bir hızla. Yıllık gelirim, yüz elli bin dolardan (kara listeden önce) elli bine, sonra yirmi bine ve on bine inmişti, paranın hemen hepsine Maliye el koyuyordu, eskiden rıza göstermiş görünürken şimdi nedense oyunun satışı üstünde hak ileri sürüyordu. O gün de anlamadım, şimdi de anlamıyorum; avukatım uzlaşmaya gitmek istedi. Ama bu uzlaşmadan kârım çok azdı, sürüyle paramı aldılar.

Parasızlık, sandığımdan daha az etkiledi yaşamımı; orta sınıf güvencesi, bir türlü kurtulamadığım bir inançtır, ama bu inancın kimi erdemleri de vardır doğrusu. Özellikle, yemeğe ne pişirileceğini, ne pişirilemeyeceğini hesaplamak, ev işlerinin ne kadarını kendim yapabileceğimi, kaç tane giysi almam gerekirken alamadığımı durmadan düşünmek canımı sıkıyordu, hele Hammett'in bütün çıkışmalarıma karşın kasadan her ay ancak üç-beş kuruş bir şey alması, çileden çıkarıyordu beni, o parayla nasıl geçiniyordu bilmem, kendine hiç

bir şey almıyordu: yemek ve kira parası, o kadar. Buna büsbütün üzülüyordum: hapse girişinden iki gün yani Maliye gelirine el koyduktan sonra on yıl süreyle kendine bir elbise, bir boyunbağı bile alamadı, *Toys in the Attic*'in (Tavanarasındaki Oyuncaklar) açılış gecesine kadar; o gece yeni bir takım almıştı kendine, ve sanırım oyunu gözlerken, yeni giysinin verdiği tadla mutlu bir gece geçirmişti. 1960'ta, *Tavanarasındaki Oyuncaklar*, büyük bir ilgi uyandırdı ve para açısından kötü günler geride kaldı. Hammett bir yıl sonra öldü, ama hiç değilse o yıl güvence içinde geçti.

1953 yılında, Bayan Shipley'nin geçici pasaportuyla Roma'daydım. Korda için bir film üstüne çalışıyordum, Max Ophuls yönetecekti filmi, Roma'da oturmayı isteyişimin nedeni, her yerden daha ucuz oluşuydu. Kentin ayaktakımını barındıran Parioli kesimindeki döküntü bir otelde, mutfaklı küçük bir daire tutmuştum. Dostlarım azdı ama insanlardan kaçma, parayı tutumlu kullanma dönemine girmiştim nasılsa, mutfakta ayaküstü iki lokmayla idare ediyor, bir arabaya atlayacağıma, yürüyordum; bu yaptıklarımdan öylesine tiksiniyordum ki, arasıra saçma sapan yerlere su gibi para harcayacağım tutuyordu. Harcama krizleri öylesine anlamsız, öylesine gülünç bir tutturma olmaya başladı ki bir ara, bu duygudan nasıl kurtulacağımı düşünmeye çalıştım, yolunu da buldum: o yıl ve onu izleyen yıllarda, nerede olursam olayım, kendime haftada beş dolarlık bir saçıp savurma hakkı tanıdım. Bu para, hemen he-

men her zaman, ucuz dükkânlardan alınma, hiç de gereksinim duymadığım saçma sapan şeylere harcandı: oyunlara, kötü şekerlemelere, berbat renkte dudak boyalarına, hemen kırılan oyuncaklara, daha önceden okuduğum kitaplara, birtakım küçük dikiş kutularıyla, dikiş gereçlerine; çünkü bu arada kendime dikiş ve sökük üstüne dersler veriyordum. Bu beş-dolar günüm, her zaman Pazartesi'ye denk gelirdi, zamanla iyi bir çözüm bulduğuma inandım: saçma şeyleri aldıktan sonra düzeliyordum biraz ve o yıl Roma'da satılan güzelim giysiler, pabuçlar ve çantalar artık çelmiyordu aklımı.

Hiç böylesine yalnız olmamıştım, öyleyken, günlerim iyi geçiyordu; üstelik ucuz lokanta, ucuz pazar ardından koşarken kentin gizli hazinelerinden birçoğunu görmüştüm, bir sürü güzel, küçük kiliseler, ilginç yapılarla karşılaştım olağan zamanlarda kentin adımımı atmayacağım kesimlerinde.

Arasıra birkaç dostla buluşuyordum, gelip geçen Amerikalılarla görüşüyordum, arasıra da Korda'nın genellikle Antib adalarının ötelerine demirleyen yatına çağrılıyordum, ya senaryo konusunda bir toplantıya ya da yazdığım bölümleri okumak için. O da, Ophuls da işimden hoşnuttular, ne var ki Roma'ya dönüp Nancy Mitford'un bir romanını uyarlamaya çabalamam gerekiyordu, eski parlak günlerimde elimi bile sürmezdim o romana, bir yandan da, bundan böyle sevmediğim şeyler yaparak ekmeğimi kazanmak zorunda kalmasam bari, diye geçiriyordum içimden.

Roma'da geçen aylara ilişkin anılarımın çok azı belirgin, Temmuz'da patlayacak olayı saymazsak. O günlerde İtalya'daki büyükelçimiz Bayan Luce'tu ve yıllar önce New York'ta tanıştığım bir çift dışında, hiç kimse hoşlanmıyordu ondan. Çiftin karısı radikaldi eskiden, bir sürü yere girip çıktığını görmüştüm, kocanın da yazar olduğu söyleniyordu. Bayan Luce'un dostlarıydılar; sık sık akşam yemeğine gidiyorlardı ona, bu da, birçok kişinin aklını karıştırıyordu: neden geçmişte radikalliğe bulaşmış kişilerden hoşlansındı Bayan Luce? Başıma gelen olayda, onların parmağı olup olmadığının kesin kanıtları yok; o yüzden, burada adlarını değiştirip Dick ile Betty diye anacağım onları. Kesin bir tek kanıt var elimde, adamın bir gazete hesabına işler çevirdiğini, CIA adına çalıştığını, Vatikan'ın el ulağı olduğunu biliyorum.

Bir gece Sam ve Frances Goldwyn'le raslaştık, bir sokak kahvesine çöktüğümüzde, Dick ile Betty geldiler yanımıza, o geceye kadar bu konudaki bilgilerim, yaşamımı doğrudan etkilememişti, geldiler evet, yanlarında da hemen hemen çırılçıplak denilebilecek iki yıldız adayıyla; gömleği göbeğine kadar açık, bileklerine iki kalın bilezik takmış bir de adam vardı. Goldwyn'in o güne kadar bu kerte çıplak ve cicili bicili bir adam görmüş olduğunu sanmıyorum, o yüzden de Betty, arkadaşı Bayan Luce'un esrarengiz bir biçimde zehirlendiğini anlatırken, onun dikkati adama kaymıştı, belki de tavandan dökülen alçılardan zehirlenmişti kadıncağız, Goldwyn söylenileni tam anlayamamıştı, doğaldı bu, peki diyordu, tavandan nasıl zehir akı-

tırlardı yani, ne işi vardı orada o adamların? Belki de gerçeğe yakındı kestirimi: Bayan Luce resmen hasta sayıldığından kısa sürede ülkesine çağırıldı, bir kısım İtalyanlar, devlet iç işlerine açıkça el attığından geri çağrıldığını ileri sürüyorlardı.

Temmuz gelmemişti daha. O ay, bir sabah uyanıp da *Rome Daily American* gazetesine göz attığımda, Senatör McCarthy'nin beni duruşmaya çağırdığını okudum, (Aslında çağırmamıştı; yalnız manşetten, New York'ta olmadığımı anlayınca, çağrıyı Roma'ya yollayacağı anlamını çıkarmıştım.) Kısıtlı pasaportum, on günlük bir süre tanıyordu bana, ve o güne kadar hep Bayan Shipley'nin kalma iznimi uzatacağını varsaymıştım. Şimdi McCarthy ile ilgili haberi, pasaportsuzluğu falan gözönüne alınca, Korda'nın da bana iş veremeyeceğini biliyordum.

Hemen postaneye, telgraf bölümüne yollanıp McCarthy'e Roma'daki adresimi bildirmek üzere yola çıktım, gelgelelim birkaç fincan kahveden sonra bu tür gösterilerin saçmalığı vurdu aklıma; Roma'da olduğumdan, beni nasıl bulacağından elbet haberi vardı adamın. Bu gerçeği kavramam bir saatimi aldığına göre, kendi yargılarıma belbağlamamanın daha doğru olacağını düşündüm. Ercole Graziadei'yi bürosundan aradım hemen; birçok kez karşılaşmıştık, Mussolini yönetiminde bir Faşist düşmanı olarak nefis bir ün yapmıştı, çok iyi bir avukattı. Gazetedeki haberin doğruluğuna güvenmesem bile, Roma'daki Amerikan konsolosunun pasaport süremi uzatmayacağının ke-

sin olduğunu söyledi. Roma'yı bana göre bir yer saymadığını da bildirdi, İtalyan hükümeti, çoğunluk Bayan Luce'un buyruklarına uyuyordu; beni tutuklayabilirlerdi, çağrı almaktan kaçınmak ya da süresi dolmuş pasaport kullanmaktan da daha hafif bir suçtan ötürü canımdan bezdirebilirlerdi. En iyisi, hemen New York'a dönmem, dedim. Güldü, saçma bulmuştu dediğimi: ekmek paramı bırakıp göz göre göre belânın ortasına dalıyordum. Neden birkaç günlüğüne Londra'ya, hükümetin Washington'dan emir almadığı bir ülkeye gidip pasaportumu uzatmaya orada çalışmıyordum sanki? Mantıklıydı dedikleri, böylelikle, dinlenmeyen bir telefondan Hammett'i arayıp McCarthy olayının içyüzünü öğrenme olasılığı da doğmuş oldu. Graziadei, damadının bana Londra'ya giden ikindi uçağı için bir bilet alacağını söyledi. Hemen kaldığım yere dönüp her gün o saatte ne yapıyorsam, onu yapacaktım tıpatıp, alışveriş çantasına ya da el çantama sığdırabileceğim şeyleri alacaktım, bavul yasaktı, Excelsior Oteli'ne gidip barda on dakika geçirdikten sonra Excelsior'dan hava-alanına doğru bir taksiye atlayacaktım; damadı orada bekleyecekti beni.

Graziadei ne dediyse, harfi harfine uyguladım. Kaldığım otelden iki-çeyrekte ayrıldım, Excelsior'a gittim bir taksiyle, sek bir içki söyledim, hava-alanına gitmek üzere birbaşka taksiye atladım. O saatte hava-alanında kimseler yoktu damattan başka; elinde bilet beni bekliyordu. Dergi okurken, mikrofondan adımı duydum; telefondan arıyorlarmış beni. Bir daha çağrılana kadar yerimden

kıpırdamadım, sonra telefona gitmek zorunda olduğumu anladım, kâğıtlarımı denetleyen kızdı çağrıyı okuyan, bulunduğu yerden beni kolaylıkla görebiliyordu. Yanına gittiğimde, «Kontes .....'in sekreteri sizinle görüşmek istiyor,» dedi. Yaşlı Kontes'i birçok kereler görmüştüm, bir keresinde şatosunda öğle yemeğine çağrılmıştım, bir keresinde birlikte çay içerken, saatler boyu gibi uzun bir süre, ailesinin İngiliz asıllı olduğunu, bir İtalyan'la evli olmanın zorluklarını falan anlatmıştı bana. Almaca davranırken, sekreterin hava-alanında olduğumu nereden bildiğini düşündüm tabiî. Kadın, öyle katışıksız bir İngilizce konuşuyordu ki, bir an fazla İngilizmiş gibi geldi bana. Kontes'in sekreteri olduğunu söyledi, acaba Kontes Roma'ya döndükten sonra, hafta sonunda verilecek küçük bir akşam yemeğine gelebilir miydim? Zaman kazanmak için, çağrıyı yineledikten sonra, evet, dedim, sevinçle gelirim, hava-alanında bir Amerikalı arkadaşı bekliyordum da. Graziadei'ye telefon ettim hemen, arayanın Kontes olduğunu sanmadığını söyledi; ona kalırsa, birisi hava-alanına kadar ardımdan gelmiş, sonra izimi yitirmişti, şimdi işi sağlama alıyordu. Her neyse, kaygılanacak vakit yoktu artık, Londra'dan haber de gönderemezdim.»

Londra'ya uçuşum boyunca öylesine tedirgindim ki, bir otel, mutlaka ucuz bir otel bulmam gerekiyor demeye kalmadan, orada buldum kendimi. Taksiye doğru yürürken, kendi kendime, tıpkı eski günlerdeki gibi Claridge'e gidiyorsun işte dedim. Orada azalırdı tedirginliğim, birkaç gün için

paranın canı cehenneme.

Gerçekten de güzel odayı görünce, içim ışıdı; lüks bir yemek ısmarlayarak kesenin ağzını iyice açtım, yıllardır tanıdığım oda garsonunu görünce de keyfim yerine geldi; leşi çıkmış pamuklu elbisemi yıkayıp sabah sekizde odama getirirmiş sevinçle.

Ertesi sabah saat onda, Amerikan Konsolosluğu'nun dış salonunda, bir sırada oturuyordum. Uzun bölmenin arkasındaki kızcağız, pasaportumu inceleyince Konsolos'u görmem gerektiğini söyledi. Bir belkide iki saat sonra da Konsolos'un meşgul olduğunu, ikindi de, saat üçte filan gelmem gerektiğini bildirdi. İşlerin tıkırında gitmeyeceği yüzdeyüz belliydi artık. Bir sandöviç alıp doğru National Gallery'ye yollandım, savaş sırasında Myra Hess'in öğle yemeği saatlerindeki konserlerine de böyle giderdim. Artık olmayan bir müzik adına dönmüştüm oraya, kimsenin, benden başka kimsenin eksikliğini duymadığı bir müzik adına. Düşünüyordum, neden 1944'te Londra rıhtımlarında çektiğimiz belgesel film sırasında, her sabah burnumuzun dibine düşen V-2 bombaları, şimdiki tedirginliğime oranla, çok daha az bir etki bırakmıştı üstümde?

Konsolosluğa döndüğümde, bölmede oturan memurlardan biri beni hemen konsolosun yanına götürdü. Sevimli, kibar bir adamdı konsolos, annesinin New Orleans'ta doğduğu gibi konular üstüne gevezelik ettikten sonra, ne tuhaf bir rastlantıydı değil mi, bir punduna getirip pasaportumu yenileyemeyeceğini, süresini de uzatamayaca-

ğını söyledi bana; dilekçem Washington'a iletilecekti, oradan gelecek yanıtı beklemek zorundaydı. Önceden de akıl etmeliydim bunu, yine de, «Burada uzun süre kalamam,» diyen kendi sesimi duydum, «çok pahalıya oturur, üstelik bir tek giysim var ve yağmur yağıyor.» Adamcağız, Londra'ya neden ikinci bir giysi getirmediğimi sormayacak kadar kibardı her halde. Washington'dan haber gelir gelmez beni arayacağını söyledi.

«Süre bu hafta içinde uzatılmazsa işime son verileceğini de telgrafta belirtir miydiniz?» diye sordum.

Gülümsedi, en iyisi Bayan Shipley'ye ikinci bir telgraf çekip durumu bildirmemdi galiba.

Çekmedim. Yağmur altında, ucuz bir giysiyle bir yağmurluk nerede bulabilirim, diye düşünerek yürüdüm, aldırmamaya karar verdim sonunda, yatağa attım kendimi.

Akşama doğru, savaş süresince sık gittiğim bir birahane geldi aklıma, sonra da birahaneyi işleten, her zaman nazik, dostça davranan sevimli şişman kadını anımsadım.

O da, orta-yaşlı oğlu Oliver da, beni gördüklerine sevindiler. Zeki bir kadındı, biralarla gelip masaya çöktüğünde, kendimi iyi hissedip hissetmediğimi sordu. İyiyim, dedim, yalnız başım dertte. Uzun süre lâfladık, yeniden evleneceğini, Devon'a taşınacağını anlattı bana, Oliver'a seslendi; oğlan kocaman bir parça soğuk et getirdi, önüme koydu. Ya çok bira içmişim, ya da herhangi bir şey çok gelmiş, her neyse, yalnız, sağ elimi bıçakla ancak bile-isteye kesebileceğime göre, bir neden

olmalı mutlaka. Bugün bile o an aklımdan geçenleri yüksek sesle söyleyip söylemediğimi bilmiyorum, belki de, kötü bir yazgının uzun süredir sağ elimin başında beklediğini yalnızca içimden geçirmiştim de, o yazgıyı kendim bozmazsam, her el attıkları işin uğursuzlukla sonuçlanacağına inanan o büyük küskünler kalabalığına katılacağıma inanmıştım içimden; hani sonunda, ya elikolu bağlı oturup hiç bir şey yapmayan ya da yapmamaları gereken şeyleri yapan insanlara. Oliver'ın kesik olayını gereksiz yere büyüttüğünü anımsıyorum, yarayı sildi, temizledi; annesi bu havada neden yağmurluksuz dolaştığımı soruyordu bana; sonra kalktı, bir müşterinin aylarca önce unuttuğu bir pançoyu getirmeye gitti, bende kalsındı. İkisini de bir daha görmedim, bu arada birbirimize kartlar yolladık, sonraları, Oliver'ın Polly adında bir kızla evleneceğini bildiren bir düğün çağrısı aldım. Birkaç yıl sonra birahane kapandı. 1970'de yolladığı bir mektupta şöyle diyordu Oliver, «Annemin on ay önce öldüğünü haber vermek gereğini duydum size. İlişki kurduğu adam, evlenmeye yanaşmadı, o da başka bir birahane açtı, döşeğinde rahatça öldü, yanında ağabeyi değil, benim amcam, yani ölmüş babamın kardeşi vardı. Poly'ciğim anamın ölümünden pek etkilenmedi ama ben çok üzüldüm, düğün armağanına teşekkür ederiz.»

Birahanedeki geceden sonra iki gün geçmişti. Londra'da tanıdığım kişileri bir türlü arayamıyordum, içimden gelmiyordu. O günleri nasıl geçirdiğimi pek anımsayamıyorum şimdi, ama bir keresinde, nehirde bir gezinti yaptım. Üçüncü gü-

nün sabahı, konsolosluktan bir kız aradı, saat on birde orada bulunmamı istedi. Durup dururken kalkıp onda gittim, her halde sinirim daha beter bozulsun diye. Saat on birde, konsolosun bir toplantıya katıldığı, saat ikide gelmem söylendi. «Cehenneme kadar yolu var,» diye haykırmak geldi içimden ama kendimi tuttum, böyle çıkışlar yapabildiğim günleri anınca, içim yandı. Saat ikide, konsolosun pek sevimli, kibar bir hali vardı; yağmur durmuştu ne iyi, değil mi? Londra'yı seviyordu da, şu trafik yok mu yani... bir de Bayan Shipley pasaportumu üç ay uzatmıştı.

Londra hava alanından Hammett'e telefon ettim, gizli bir telefonumuz vardı; birimizin başı derde girdi mi, dinlenilmeyen bir numaradan konuşmak için: o numarada bulunacağı günü kararlaştırdık. Sonra Graziadei'yi arayıp iyi haberi verdim, çok sevindi, Roma gazetelerinde mahkeme çağrısından söz edilmiyordu artık, yine de Londra'da kalmam daha doğruydu onca. Yapamam, dedim, elbisem çok kirli; güldü, ah şu kadınlar!

Roma'ya varır varmaz baktım, postada önemli hiç bir şey yoktu; sekreter kimsenin beni aramadığını söyledi. Kontes'e telefon ettim. İngilizcesi pek tumturaklı olmayan bir sekreter, Kontes'in birkaç haftadır Roma'da olmadığını, daha bir ay da dönmeyeceğini bildirdi.

Grand Hotel'e koştum doğruca, sözleştiğimiz saatte o numaradan aradım Dash'i. New York gazetelerinde böyle bir mahkeme çağrısından hiç söz edilmediğini söyledi. Şimdi pasaport sürem uzatıldı ama dedim, belki de oraya gelip McCarthy'ye

«hadi çık karşıma bakalım» demem daha doğru olacak, ama daha sözümü bitirmeme kalmadan, «Şu iftiharlık öğrenci işgüzarlığını bırak ta kal kaldığın yerde.» dedi,« McCarthy'nin işi bitik, kuduruyor. Bırak da senin yardımın olmadan kudursun.» Kontes'in hava-alanında beni arama olayını anlattım sonra, öyle uzun bir sessizlik izledi ki «Alo? Orada mısın?» demek zorunda kaldım, evet dedi, bir dakika düşünme payı bırakmalıymışım kendisine, makine değilmiş. Hava-alanındaki konuşmanın beni ürküttüğünden söz ettim; aferin dedi, çünkü ürkmem gerekiyormuş.

«Şu spagetti otellerde en yüksek bahşiş ne kadardır?» dedi sonra.

«İki-üç dolar bir şey.»

«Tamam. Komilere beşer dolar dağıt. Santralde çalışanlara da. Danışmadakilere de onar dolar ver; içlerinde Londra'ya gittiğin gün, seni izleyen oda numaranı, ya da seninle ilgili sorular soran birini anımsayan çıkarsa, on dolar daha vereceğini söyle. Yalnız o gereksiz sabırsızlığını bir kenara at. Birkaç gün işleri oluruna bırak; belki bir şey çıkar, belki çıkmaz.»

Gerçekten çok zeki bir adam olduğunu söyleyince, «N'olursun Lilly,» dedi, «lütfen durup dururken hayran olma bana.»

Ertesi sabah, parayı dağıtıp sorularımı yönelttim. Hiç kimse bir şey bilmiyordu; hepsi şaşırmışlardı, ama hepsi de parayı kaptılar. İki gün sonra —her gün, saat dört sularında yürüyüşe çıkıyordum— köşeyi dönerken, alışveriş ettiğim bakkal dükkânının önünde, orta-yaşlı bir adam

gördüm, otelde nöbetleşe çalışan temizlikçilerden biriydi, tanımıştım. Bakkala bir işaret çaktı; bakkal, pencereden el sallayıp içeri çağırdı beni. Dükkânda kimse yoktu, yine de biz arka odaya geçtik ve temizlikçi anlatmaya başladı. Söylediklerini hemen hemen hiç anlamıyordum, ne var ki, İngilizce bilen bakkal, boşvermemi söylüyordu, kuzeni iyi konuşamazmış, baştan beri dilinde bir tutukluk varmış ama önemli değilmiş. Bir gece önce ona gelmiş, benim otelde çalışanlara boş yere bahşiş dağıttığımı anlatmış, oysa kimse korkudan sesini çıkaramıyormuş. Bakkal, kuzenine korkmaması gerektiğini söylemiş, bana anlatabileceği şeyler varsa, elbet ödüllendirirmişim onu, üstelik onu «bu işe» karıştıracak bir şey de söylemezdim elbette. Tabiî ödüllendiririm dedim, tabiî onu «bu işe» karıştırmazdım, hır çıkaracak durumda değildim, başıma dert açmak da işime gelmezdi. O zaman çeviri başladı. İlk soru oldukça ilginçti: bakkal, yeğeninin benim hiç filmlerde oynayıp oynamadığımı, bir de anarşist olup olmadığımı öğrenmek istediğini söyledi. Senaryo yazıyordum evet, ama anarşistlerin düşüncelerine katılmıyordum. Yanıtım pek hoş karşılanmamıştı besbelli; temizlikçi, uzun süre konuşmaktan kaçındı, tırnaklarını kemirdi. Bakkal sinirlenmişti, uzanıp yeğeninin elini itti. Beş dakika süren çeviri —konuşma kolay gitmiyordu, adam sık sık konunun dışına çıkıyor, bakkal-çevirmen azarlayınca, konuya dönüyordu— sonunda konu gele gele, danışmada çalışan memurlardan biriyle iki santralcinin polis olduklarına dayandı, hem söz konusu

adamın ilk gelişi değildi ki bu, birçok kere benim davranışlarım, kimlerle dolaştığım, kimlerin beni yokladığı konusunda sorular sormuştu, arasıra mektuplarımı açmıştı. Temizlikçi, memurlardan birinin kendisini konuşma sırasında ortalıkta dolaşıp kulak kabartırken görünce, «O bey» hakkında ağzını açıp da bir şey söylemeye kalkarsa sınırdışı edileceğini bildirdiğini söyledi. Bakkal, olayın bu bölümünü daha önce duymamıştı besbelli, çünkü birdenbire parladı, Faşizm döneminin geçtiğini haykırdı, yeğeni neden bu «yurt dışına sürülme» dalgasından söz etmeye çekinmişti? Kendisi gidip yüzleşecekti o memur bozuntusuyla, ailesinde Faşistlere yer yoktu.

Söylevin bitmesini beklemekten başka bir şey gelmiyordu elimden. Bakkal, bir müşterinin yanına gidince, fecî İtalyancamı zorladım: benim hakkımda sık sık sorular soran adamın adı neydi? Bilmiyordu temizlikçi. Nasıl bir adamdı peki? Amerikalıydı, otuzunu geçkin, uzunca boylu, sarışındı, her zaman temiz giyimliydi, saçları azıcık dökülmüştü. Bakkal döndüğünde, yeğenine sormasını istedim; adamın şivesi benimkine benziyor muydu? Hayır. Batılı şivesiyle konuştum. Hayır. Dilimi biraz Güney şivesine çaldırdım. Eh, biraz. Peki adam memurlara ya da santralcilere para veriyor muydu? Sanmıyordu temizlikçi, adam resmî görevliydi, onlar aylık alıyorlardı galiba, bir daireden falan. Onca ne tür bir «Resmî görevli»ydi bu adam? Bakkal kahkahayı bastı: yani ben, Amerikalıların, kendi yurttaşlarımın, sürüyle ajan beslediğini hepsine bilgi toplama karşılığında para yedir-

diğini bilmiyor muydum? Takaza gereğinden fazla uzayınca, bakkala yirmi dolar kadar bir para uzattım, yeğeniyle bölüştüler parayı, adam bir daha geldiğinde bana haber verirse, ya da adamın adını öğrenebilirse, on dolar daha vereceğimi söyledim. El sıkıştık, dünyanın durumu üstüne konuştuk biraz, sonra ben iki saat kadar yürüdüm, konuğumun kimliğini çıkarmaya çalıştım. Verilen tanım, bir sürü tanıdığa uyuyordu.

Gelgelelim ertesi sabah, kapımın altında bir not buldum. Matbaa harfleriyle, İngilizce yazılmıştı: «Adamın adı Dick'dir... Bir zarfa on Amerikan doları koyun, zarfı bakkal dükkânına bırakın.» İmza yerinde, Sophia Sanitation yazıyordu: ilginç bir ad. Söylenileni yaptım; bakkal zarfı aldı, başını salladı, işine döndü sonra. Bir olasılıkla, Sophia Sanitation otelde çalışıyordu; daha büyük bir olasılıkla, temizlikçiyle bakkal, adamın adını bir gün önce de biliyorlardı ama bir on dolar daha kesmek istemişlerdi.

Bence artık Roma'dan ayrılmanın zamanı gelmişti. Bir daha ne McCarthy'yle ne de çağrıyla ilgili bir şey duydum ama Dick ile Betty sık sık, önemsiz olaylarla da olsa yaşamıma karıştılar. Kadın, aradan birkaç yıl geçtikten sonra yakın bir arkadaşımla ilişki kurdu; arkadaşa söylediğine göre, kocasından ayrılmak istemesinin en büyük nedeni, adamın CIA'ya bağlı oluşundan ötürü duyduğu utançmış. Aşk bitince yine yuvasına, kocasına döndü. Koca, karısının kendisini aldattığını duyunca çılgına dönmüş, bir nöbet anında da karısının eski âşığına bir mektup yazmış; evet,

gerçekten bir zamanlar CIA'dandım diyormuş ama artık değilmiş, oysa karısı hâlâ gözde, iyi para alan bir ajanmış; söylediklerinin arkadaşımla aralarında bir giz olarak kalmasını umuyormuş. Kalmadı işte.

CIA'nın benimle Roma'dayken neden ilgilendiğini bilemiyorum, Dick'in bu uydurma haberini iş olsun diye Roma gazetelerine verdiğine inanıyorum, biraz boşuna bir umutla: belki bir iş çıkar, o hafta patronlara yollanılacak bir haber bulurum umuduyla. Karışma ve el koyma yöntemlerinin bugünkü gibi üst düzeyde ve çok tehlikeli olmadığı o günlerde, CIA parçabaşına çalıştırıyordu öteden beriden topladığı soytarıları, bu yöntemle çalıştınız mı sürümü arttırmanız gerekir, ne kadar çok haber kotarırsanız, o kadar iyidir, birinden biri öbürlerinin zararını çıkartır eninde sonunda.

Ne yazık ki, işler yine yolunda gitmedi o yıl. Başlangıçta senaryoyu beğenen Korda, bittiğinde beğenmedi; sözleşmedeki parayı vermedi bana. Ödeme yapamayacağını, bunun da senaryonun iyiliği ya da kötülüğüyle ilgisi olmadığını söylemeyi unuttu nedense; bir hafta önce iflâs etmişti.

New York'a dönüyordum, bir süre hiç bir şey yapmadım. Sonra bir gün —ummuyordum denemez ya— beş paramız kalmadı. Ben takma bir adla, eski bir dostun yardımıyla yarım günlük bir iş buldum; büyük bir mağazada çalışıyordum; arkadaş da orada çalışıyordu. Mutfak malzemeleri bölümündeydi işim, hiç de kötü sayılmazdı ama Hammett'in üzüleceğini bildiğimden, gizli tutu-

yordum. Altı ay sonra, çok sevdiğim bir halam New Orleans'da öldü ve bana ummadığım bir miras bıraktı; o zorlu çalışma yılları süresince bunca parayı nasıl biriktirebildiğine hâlâ şaşarım.

Yeniden yazmaya başlamış olmalıyım, ama ne yazdığımı bilmiyorum, herhalde çoğu kalem alıştırma niteliğinde şeylerdi, ondan.

O yaz, Hammett'le birlikte Martha's Vineyar'da bir ev kiraladık, iyi yürekli zencimiz Helen de işinin başına döndü, artık ona ücret ödeyebilecek durumdaydık. Hiçbir şey, eskisi gibi değildi, ama kötü günler geçirdiğimizden, küçücük şeyler bile eskisinden iyi gibi geliyordu — bir günlüğüne denize açılmak — için rasgele küçük bir yelkenli kiralamak, havuza bir sal almak, elden düşme bir araba, nasıl ödeyeceğimi kara kara düşünmek zorunda kalmadığım bakkal faturası. Güzel bir yaz geçirdik.

O yaz Ordu-McCarthy sorguları başlamıştı. Bizi artık pek etkilemeyecek kadar gecikmişti sorgu dönemi, bir kargaşadır gidiyordu. McCarthy'nin ayyaş, hastane sarısı suratı bazan eski saltanatlı günlerindeki gibi keyifli, alaycı görünüyordu, ama sık sık düştüğü duruma inanamamanın öfkesi okunuyordu yüzünde. Çetesindeki iki oğlanla birlikte — Roy Cohn ile David Schine, Haldeman ile Ehrlichman'ın daha atak ama daha ürkek ağabeyleri kimliğindeydiler — tam bir üçlü oluşturuyorlardı: suçsuz kolej öğrencisi suratlı Schine, tombul gövdeli, sarkık, kösnül dudaklı Cohn, ve McCarthy... yıllarca süren bir azgınlık döneminden sonra gözlerimizin önünde dağılıveriyor-

du bu üçlü. Sonnie, Bonnie ve Clyde'dı onlar; kurşun geçirmez resmî zırhlarla savaşa koşan ve Kral atları üstünde önlerine gelene kurşun atmaktan kaçınmayan adamlar.

Derken Ordu'yu temsil eden, oldukça itici bir Bay Stevens ile tam anlamıyla bir Boston'lu centilmen sayılacak avukat Joseph Welch çıktılar ortaya, Welch pek beğenilen şu cümlesiyle, başlıbaşına bir ün kazandı, «Sizde bir nebze dürüstlük bile yok mudur beyefendi?» Bu cümleyi garip bulmuştum; acaba Welch söylemeyi uzun uzun tasarlamış mıydı önceden, yoksa usta oyunculara özgü bir içgüdüyle zamanını mı iyi ayarlamıştı?

Aslına bakılırsa, duruşmalardan çok önce işi bitmişti McCarhy'nin. Nedeni de, fazla ileri gidişi, Ordu'nun kutsal bölgelerine kadar el uzatışı falan değildi; Amerika'da yurttaşların büyük çoğunluğu, düpedüz ondan ve yanındaki iki oğlandan bezmizlerdi, o kadar.

İlk zamanlar bir Komünist-düşmanı sonraları da bir anti-Komünist olan eleştirmen Philip Rahv, daha bir yıl önce, o kendine özgü içinden çıkılmaz homurdanışlarla dolu yazılarından birinde parmak basmıştı bu gerçeğe: «Amerika'da hiçbir şey on yıldan fazla sürmez. McCarthy'nin sonu yakın.» Bence de doğrusu buydu, yalnızca bu, daha büyük nedenler yatmıyordu altında. McCarhy'nin yaptığı hasara, nice insanı sürüklediği yıkıma bakıp şaşmıyorduk. Cohn ile Schine'ın hukukta gönülleri çektiği gibi oynamalarına, yasalara, her gece yastık kavgası keyfinden sonra mideye indirilen şekerlemeler gözüyle bakmalarına da şaşma-

mış, öfkelenmemiştik zamanında. Yalnızca bıkmıştık, usanmıştık onlardan. O kadar işte.

Oğlanların ezip geçtiği bir sürü insan yaşamı uzanıyordu yolun üstünde, gelgelelim kimsecikler dönüp geriye bakmak istemiyordu, kendilerini suçlamaya değecek kadar çok değildi yıkılan insanların sayısı; hemen sırtımızı çevirip, tıpkı Watergate'den sonra yine yaptığımız gibi, — yabancı eleştiriciler bizi ne kadar gevşek bulurlarsa bulsunlar — Amerikan adaletinin eninde sonunda yerini bulacağını söylemek yetiyordu.

Çanlar çaldı mı sizin için çalıyordur sözü hiç de geçer akçe değildi; olsaydı, bir-iki yıl sonra Richard Nixon'ı, McCarthy'nin yakın dostu birini başkan seçmemiz sözkonusu olamazdı. Bay Nixon'un çevresine topladığı etkin güçler aracılığıyla, Cohn ile Schine'ı, okuldan kaçan sevimli serseriler gibi göstermeye çalışmasına da raslantı diyemeyiz. Adlar ve yüzler değişmişti; kumar büyümüştü, ödül, Beyaz Saray'dı artık. Ve boyutları hâlâ belirlenmemiş bir başkanlık rezaletinden bir yıl sonra, bakıyorum, olanları yine unutmuşuz. Geçmişimizi aklımızda tutmak istemeyen bir halkız biz. Amerika'da yanılgıları anmak sağlıksızlık sayılır, yanılgıları düşünmek kuruntululuktur, yanılgılar üstüne kafa yormaksa, zırdelilik.

Başıma başka bir şey gelmeyecekti artık. Yeniden oyunlar yazmaya başladım, 1958'de sinemadan öneriler geldi, ama istemiyordum artık; işin tadı kaçmıştı.

Daha önce de söylediğim gibi Hammett, bir daha kendi gelirinin tek kuruşunu alamayacaktı,

ve Aleutians'da başlayan nefes darlığı, sonunda akciğer kanserine dönüşecekti. Son yılları iyi geçmedi, elinden geldiği kadar direndi, kendisine yapılan haksızlıklardan ötürü yakınmadı, kulübesinin penceresinden iki kez — resmi ya da gayri resmi kişilerce — ateş açıldığı halde, polise başvurmayı kendine yediremedi. Yine de o yıllar, aslında olabilecekleri ya da başkaları için oldukları ölçüde kötü değildiler.

Ben belki de daha bir düzeldim, toparlandım, çalışma düzeni ve para açısından. Ne var ki, bu kitabı başladığım gibi bitirmek zorundayım: kendi adıma, bu sarsıntıyı bütünüyle atlatmış değilim, sanırım bütün sarsıntılar için geçerlidir bu, kendi yapımdan, yaşadığım dönemden ve yerden kaynaklanan temelsiz, yeterince irdelenmemiş bir inançtan doğmuştu sarsıntı. Aydınlara inanmıştım bir zamanlar, ister öğretmenlerim, ister dostlarım, ister kitaplarını okuduğum yabancılar olsunlar, aydınlara, 1930'ların radikaliyle 1930'ların Kızıl-avcı'sına aynı küçümsemeyle, dudak bükmeyle bakan bizden daha genç kuşağa anlatamazsınız bu duyguyu. Gerçi onların alaylarından tad almıyorum ama sanıyorum haklılar bir ölçüde. Şu anda 1960'ların yürekli çocuklarının vardığı yeri görünce, düş kırıklığına uğrama hakkını kendimde nasıl buluyorsam.

Şu anda duyduklarımı en iyi özetleyen olay, bir zamanlar Londra'da, yanılmıyorsam o dönemde *New Statesman and Nation*'ın yayımcısı, Parlemento üyesi Richard Crossman'la geçirdiğim bir gecedir, Hammett'in tutukevine yollanılışından

bir ay sonraydı, ve Crossman'm benim Hammett'le olan ilişkimden hiç haberi yoktu. Odadaki tek Amerikalı olduğum için bana dönmüş, Hammett'in yardımına bir tek aydının bile koşmamasının bir yüz karası sayılacağını, aynı olay Londra'da geçse, kendisinin yanısıra bir sürü insanın başkaldırma hakkını kullanacaklarını, katılmasalar bile onun inanç hakkına saygı göstereceklerini söyledi. *New Statesman and Nation*'ın aydın, aklı bir karış havada yayımcısı Kingsley Martin'in, ezile büzüle Crossman'a benim Hammett'le olan ilişkim konusunda birşeyler anlatmaya çalıştığını anımsıyorum. Crossman ona aldırmıyordu bile, bir İngilizin özgürlük adına uzun süre savaşması gerektiğini anlatıyordu, ama özgürlüğünü bir kez kazandı mı, bir daha kimse geri alamazdı, oysa bizler Amerika'da özgürlük adına hızlı savaşlar veriyor, derken bir saatte, özgürlüğümüzden yoksun bırakılabiliyorduk.

Her uygar ülkede başları siyasal bakımdan derde girenleri savunmaya kalkışanlar bulunur. (Bir zamanlar siyasal tutuklu olmak, onur sayılırdı.) Bizim buralarda da yardıma koşanlar çıktı tek tük, birkaç kişi, şimdi onları okurken, kullandıkları sözcüklerin temkinli, hiç değilse fazlaca mantıklı olduğunu görüyorsunuz.

Hele o günlerin Komünist-düşmanı yazarlarıyla aydınlarını okumak, düpedüz hüzün veriyor insana. Hüzün sözcüğünü kullanmak da sahtekârlık benim gözümde; çünkü McCarhty'ye karşı çıkarken, çoğu kez onun kıyıcı yöntemlerine karşı çıktıklarını biliyorum — bir taşra kulübü yöneti-

cilerinin ölçüleridir bunlar. Böylesi kişiler, benim, gibi bir sürü kişinin, Sovyetler Birliği'nde olup biteni geç kavradığımızı ileri sürebilirler. Öyleyken, yanılgılarımız ne olursa olsun, ülkemize bir zararımız dokunduğunu sanmıyorum. Oysa onların zararları dokundu bence. Onlar, sonuçta hiç de saygın sayılamayacak kehanetlerde bulunarak sürüyle saygın toplantıya katıldılar, sürüyle CIA dergisini besleyip çıkardılar. Ondan sonra sıra, Vietnam savaşında, Nixon dönemindeydi. Komünist düşmanlarının çoğunun namuslu insanlar olduğunu söyledim. Ama bildiğim kadarıyla hiçbiri, yanılgılarını üstlenmeye yeltenmedi. Bu ülkede gerekmiyor: onlar da bellekleri zayıf bir halk olduğumuzu biliyorlar nasılsa.

Toparlandığımı, düzeldiğimi söylemiştim. Dünyada yaşamak adına söyledim yalnızca, çünkü iyileşmeye inanmam ben. Tadları, ödülleri, saçmalıkları, cezalarıyla geçmiş, her zaman önümüzdedir, olması gerekir, her birimiz için.

Yaşamamın bu tatsız dönemi üstüne yazdıklarımı bitirirken, o dönemin o dönem olduğunu, şimdininse şimdi olduğunu söylüyorum kendi kendime, o zamanla şimdi arasındaki yıllar, o zamanla şimdi, benim gözümde bir bütündür.

Amerika, İkinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmıştı. Başka bir savaşa girdi... bir "soğuk savaş"a. Bu savaşta düşman Faşizm değildi artık, Komünizmdi.

Senatör McCarthy, çok sayıda devlet memurunun ve sanatçının Komünist olduğunu ileri sürdü, bu konuda elinde belgeler bulunduğunu açıkladı... Temsilciler Meclisi'nde bir "Amerika'ya Karşı Çalışmaları Araştırma Kurulu" oluşturulmasını sağladı.

Bir "cadı avı" başlatılmıştı artık. Kurul, ünlü sanatçıları sorguya çekiyor, kara listeler düzenliyordu. Listelere girenler hiç bir yerde iş bulamıyordu. Kurul önünde tanıklık edenlerin bazıları cezaevini boyluyordu. Bazı sanatçılar, Kurul'la işbirliği ettiler; bazı sanatçılar ise, Anayasal haklarına sığınarak onurlu bir direnişi sürdürdüler... Bu sanatçılardan biri, oyun yazarı Lillian Hellman'dı.

"Şarlatanlar Dönemi", o yılları bütün çıplaklığıyla, acılığıyla veren çarpıcı bir anılar kitabıdır.